

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Lapsen kriisin kohtaaminen ja tukeminen varhaiskasvatuksessa

Hanna Mikkola
Annika Salo

2018 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Lapsen kriisin kohtaaminen ja tukeminen varhaiskasvatuksessa

Hanna Mikkola & Annika Salo
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2018

Hanna Mikkola, Annika Salo

Lapsen kriisin kohtaaminen ja tukeminen varhaiskasvatuksessa

Vuosi 2018 Sivumäärä 86

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten varhaiskasvatuksen työntekijät kohtaavat ja tukevat lasta kriisissä. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää varhaiskasvattajien näkemyksiä kasvatusyhteistyön merkityksestä kriisitilanteissa sekä millaisena varhaiskasvattajat kokivat työyhteisön merkityksen kriisitilanteessa.

Opinnäytetyö kohdennettiin yhden kunnan työntekijöille. Kunta halusi pysyä opinnäytetyössä nimettömänä. Opinnäytetyöstä toteutettiin sähköinen tietopaketti kunnan työntekijöille, jossa on tietoa lapsen kriisistä sekä erilaisia toiminnallisia menetelmiä kriisin kohdanneen lapsen tukemiseen.

Tutkimus oli kvalitatiivinen ja opinnäytetyön aineisto kerättiin lomakehaastatteluna. Menetelmänä käytettiin kyselytutkimusta. Kysely toteutettiin paperisena lomakehaastatteluna kunnan varhaiskasvatuksen työntekijöille. Vastaajina oli sekä lastentarhanopettajia, lastenhoitajia sekä avustajia. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla.

Opinnäytetyön teoreettisena viitekehysenä on kriisin teoria. Tutkimustulokset osoittivat, että kyseisen kunnan työntekijöillä oli erittäin pitkä työkokemus alalta. Vastaajat olivat kokeneet työhistoriansa aikana laajasti erilaisia lasten kriisejä. Kriisitilanteessa vuorovaikutuksella ja läsnäololla koettiin olevan suurin merkitys lapsen kohtaamisessa ja tukemisessa. Vastaajat olivat yhtä mieltä siitä, että kriisitilanteesta huolimatta lapsen arjen ja rutiinien tuli jatkua normaalisti. Tämä loi lapselle turvallisuuden tunteen. Huolen puheeksi ottaminen koettiin tulojen pohjalta vaikeaksi lähes aina. Hienotunteisuuden ja avoimen yhteistyön koettiin helpottavan vaikeiden asioiden puheeksi ottamista. Menetelmällistä työskentelyä painotettiin, mutta toiminnallisia menetelmiä tärkeämpinä pidettiin turvallista ympäristöä, läheisyyttä ja turvallisia aikuisia. Lapsen ja päiväkotiryhmän havainnointia kriisitilanteessa pidettiin erittäin tärkeänä, koska näin lapsen käyttäytymiseen pystytään puuttumaan ajoissa. Vastaajien mielestä vanhempien ja päiväkodin välisen kasvatusyhteistyön merkitys korostui kriisitilanteissa. Tuloksista oli pääteltävissä, että toimiva ja avoin kasvatusyhteistyö lapsen kriisitilanteessa oli tärkeä osa kohtaamista ja tukemista.

Opinnäytetyön tuloksista voitiin päätellä, että työyhteisön tuki oli välttämätön voimavara työntekijöille vaikeassa kriisitilanteessa. Vastaajat toivoivat avointa keskustelua työyhteisön kanssa ja esimiehen tuki koettiin tärkeäksi.

Asiasanat: huolen puheeksi otto, kasvatusyhteistyö, kriisi, työyhteisö, varhaiskasvatus

Hanna Mikkola, Annika Salo

Encountering and supporting a child in crisis in early childhood education

Year	2018	Pages	86
------	------	-------	----

The objective of this bachelor's thesis was to examine how early childhood educators encounter and support a child in a crisis. A secondary objective was to examine the positions of early childhood educators on the significance of early childhood education partnership and work community in a crisis.

The thesis was conducted within the early childhood educators of one municipality that wished to remain anonymous in the report. An electronic info package for the early childhood educators of the municipality was composed of the results of the research. The info package consists of information about childhood crisis and various functional methods for supporting a child in crisis.

The thesis was carried out as a qualitative research and the material was gathered with a structured questionnaire interview, which was carried out on paper forms within the municipality's early childhood educators; kindergarten teachers, child care workers and assistants. The analysis of the material was analyzed with inductive content analysis.

The theoretical framework of this thesis is the theory of crisis. The research results indicated, that the early childhood educators in the municipality are experienced and have worked long in early childhood education. The educators had encountered a diverse spectrum of childhood crisis within their years in the field. According to the educators the interaction with the child and the presence of the educator are essential in encountering and supporting a child in crisis. The educators agreed that in a crisis, it is important, that the everyday life and routines should continue as normal. This creates a sense of security to the child. According to the study broaching worries was almost always perceived to be difficult. The educators found that discretion and open co-operation made it easier to bring up difficult subjects. Functional working was emphasized, but a safe environment, closeness and reliable adults were considered to be more important. In a crisis observing the child and the kindergarten group was deemed very important, because this enables early interference with troublesome behavior. According to the educators the meaning of the early childhood education partnership with the parents is emphasized in a crisis.

As a conclusion of this study the meaning of a working and open partnership as a part of encountering and supporting a child in crisis in fundamental.

Keywords: broaching worries, crisis, early childhood education, early childhood education partnership, work community

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Kriisin teoria	8
2.1	Kehitys- ja elämäntilannekriisi.....	9
2.2	Traumaattinen kriisi	9
2.3	Kriisin vaiheet	10
2.3.1	Sokkivaihe	10
2.3.2	Reaktiovaihe	11
2.3.3	Käsittelyvaihe	11
2.3.4	Uudelleen suuntautumisen vaihe.....	12
3	Lapsen kohtaaminen ja tukeminen kriisitilanteessa varhaiskasvatuksessa.....	12
3.1	Lapsen yksilöllinen kohtaaminen varhaiskasvatuksessa.....	14
3.2	Mentalisaatio ja reflektiivinen työote.....	15
3.3	Kasvatusyhteistyön merkitys kriisitilanteessa varhaiskasvatuksessa.....	16
3.4	Huolen puheeksi ottaminen ja huolen vyöhykkeistö	17
4	Kolmannen sektorin palvelut	19
5	Lapsen menetelmällinen tukeminen kriisitilanteessa varhaiskasvatuksessa	20
5.1	Leikki ja Theraplay	21
5.2	Taidelähtöiset menetelmät.....	22
5.2.1	Sadutus.....	22
5.2.2	Satuhieronta.....	23
5.2.3	Tarinasäveltäminen	23
5.2.4	Laulupiirtäminen	24
5.2.5	Kuvataide	24
5.2.6	Nukketeatteri	25
6	Toimiva työyhteisö ja johtajuus varhaiskasvatuksessa.....	26
7	Aiemmat tutkimukset.....	28
8	Opinnäytetyön tarkoitus ja toteutus	29
8.1	Tavoite ja tutkimuskysymykset	31
8.2	Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu	31
8.3	Aineiston käsittely ja analyysi.....	32
9	Keskeisimmät tulokset.....	33
9.1	Aineiston kuvaus.....	33
9.2	Lapsen kriisin tukeminen ja kohtaaminen varhaiskasvatuksessa	34
9.3	Kasvatusyhteistyön merkitys lapsen ja perheen kriisin tukemisessa.....	35
9.4	Työyhteisön ja koulutuksen merkitys kriisitilanteessa	36
10	Eettisyys ja luotettavuus	37

11 Johtopäätökset	38
12 Pohdinta	41
Lähteet.....	44
Taulukot	51
Liitteet	52

1 Johdanto

Lapsuus on ainutkertainen ja ainutlaatuinen elämänvaihe. Hyvään lapsuuteen tarvitaan läheisiä ihmissuhteita, vuorovaikutusta ja huolehtivia aikuisia. Lapsen tulee saada hyväksymistä, rakkautta ja arvostusta. Lisäksi lapsen kuuluu saada olla lapsi riittävän pitkään ja rauhassa. Lapsen voimavarana lapsuudessa on vuorovaikutussuhde vanhempien ja muiden ympärillä oleviin läheisten kanssa. Lapsi tarvitsee aikuisen kiireetöntä läsnäoloa ja kuuntelemista. Laadukas varhaiskasvatus tuo lapselle mahdollisuuden tasapainoiseen kehitykseen ja hyvään elinikäiseen oppimiseen. Työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatustyössä tarvitaan yhteistyötaitoja, joista tärkeimpinä tehtävinä on huolehtia ja kantaa vastuuta vuorovaikutuksen toimivuudesta. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2011, 6, 8.)

Varhaiskasvatustalain (540/2018, 3 §) mukaan: ”Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, terveyttä ja hyvinvointia.” Lisäksi varhaiskasvatustalain (540/2018, 3 §) mukaan: ”Varhaiskasvatuksen tavoitteena on toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.” Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 34) todetaan, että varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen turvallisuuden tunnetta. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on pitää huolta yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. ”Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja kasvattaja auttaa lasta tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään ja lasten kysymyksiin vastataan.” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 63 - 64.)

Lasta ei voi suojella niin, että hän välttyisi ikäviltä tapahtumilta. Osa lapsista kohtaa vanhempien avioeron, läheisen kuoleman, onnettomuuden, sairauden, perheväkivaltaa ym. vaikeita tilanteita. Trauman kokemisen todennäköisyys on lapsuudessa suurin. Äkillinen ja järkyttävä tapahtuma horjuttaa elämää. Tapahtuman puheeksi ottaminen on aina aikuisen vastuulla. Kieltäminen ja välttely voivat pitempään jatkuvina johtaa ongelmiin. Lapsen elämänhalu ja toivo vahvistuvat, kun hän saa olla arjen vuorovaikutuksessa läheisten aikuisten kanssa. Lasten selviytymisvoimavarat ovat rajallisemmat kuin aikuisten, eikä pelkkä ajan kuluminen paranna traumatisoitunutta lasta. Selvitäkseen lapsi tarvitsee aikuisia, joiden kanssa hän voi turvallisesti käydä läpi vaikeaa tapahtumaa. (Pojula 2016, 11; Lapsi ja kriisi 2017.)

Mielenkiintomme lapsen kohtaamiin erilaisiin kriiseihin ja niiden tukemiseen varhaiskasvatuksessa heräsi opintojemme myötä. Lisäksi meistä tekijöistä toinen suorittaa lastentarhanopettajan pätevyyden. Opinnäytetyön aihe valikoitui erään kunnan varhaiskasvatuksen

työntekijöiden toiveesta keskittyä lapsen kriiseihin ja kriiseissä tukemiseen. Lapsi voi kohdata lapsuudessa useita erilaisia kriisejä. Myös positiivinen tapahtuma voi aiheuttaa kriisin. (Kriisit kuuluvat elämään 2017.) Rajasimme aiheen laajuuden vuoksi opinnäytetyömme tutkielman koskemaan vain traumaattisia kriisejä. Päädyimme tähän omasta mielenkiinnostamme sekä kunnan toiveesta. Opinnäytetöitä aiheesta on tehty useampia, mutta tarkoituksemme on lähestyä aihetta varhaiskasvatuksen työntekijöiden näkökulmasta. Elämänmuutos- ja menetystilanteet vaikuttavat jokaiseen iästä riippumatta, mutta pienimpiä ne satuttavat usein eniten. Aikuisen rooli lapsen arjessa on sitä tärkeämpää, mitä pienemmästä lapsesta on kyse. Opinnäytetyön tutkielman tavoitteena oli selvittää, miten varhaiskasvatuksen työntekijät kohtavat ja tukevat lapsen kriisiä. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää lapsen ja perheen kasvatusyhteistyön merkitystä kohtaamisessa. Kolmantena halusimme selvittää, millaisena työyhteisö koetaan kriisitilanteessa.

Opinnäytetyön teoriaosiossa käsitellään kriisin teoriaa sekä miten alle kouluikäinen lapsi kokee kriisitilanteita. Teoriassa käsitellään myös kriisin vaikutuksia lapseen sekä kriisin aiheuttamia yleisimpiä oireita lapsessa sekä sitä, kuinka lasta voisi auttaa käsittelemään kriisiä. Teoriatieto on kerätty pääasiassa lapsen kriisiä käsittelevistä kirjoista sekä erilaisista internetlähteistä.

2 Kriisin teoria

Kun elämässä tapahtuu suuri muutos, on kyse usein kriisistä. Mielessä käynnistyy sopeutustehtävä. Sopeutuminen edellyttää psyykkisten voimavarojen käyttöönoton, jotta kriisistä voi selviytyä. Tätä muutosta voimavarojen käyttöönotosta ja sopeutumisesta kutsutaan kriisiksi. Kriisi on terveeseen psyykkiseen toimintaan liittyvä vaihe, jolloin psyyke on äärimmäisyyksien rajoilla. Voimavarat riittävät, kun tilanne tasapainottuu vähitellen. Voimavarojen vähentyessä mielessä tapahtuu haitallista kehitystä. (Elämän erilaiset kriisit 2010.)

Kehityopsykologi Erik H. Erikson on luonut ihmisen kehitystä ja elämänkaarta koskevan psykologisen kehitysteorian, jossa hän kuvaa ihmisen kahdeksaa kehitysvaihetta (vauvaikeä, varhaislapsuus, leikki-ikä, kouluikä, nuoruus, varhainen aikuisuus, keski-ikä ja vanhuus) vasta-kohtaparien avulla. Hän katsoi kehityksen etenevän elämään kuuluvien psykososiaalisten kriisien kautta. Teoriassa kuvataan identiteetin elämänmittaista kehittymistä sekä sosiaalista vuorovaikutusta. Kehitysvaiheisiin kuuluvat sekä persoonalliset että sosiaaliset kriisit. Eriksonin mukaan kehitys ei voi edetä ilman kriisejä, sillä niiden tarkoitus on kehittää ihmisessä uusia valmiuksia ja kykyjä. Kriisin ratkaiseminen ja sen läpikäyminen on kehityksen kannalta erittäin tärkeää. Lapsen kehityskriisien ratkaisemiseen vaikuttavat sosiaalisen ympäristön antamat mahdollisuudet ja suhtautuminen lapsen toimintapyrkimyksiin. (Saarniaho 2005.)

Kriisi voidaan määritellä usealla tavalla. Se voi olla tila, johon liittyy psyykkistä tuskaa, tasapainottomuutta ja elämän jatkuvuuden kyseenalaistamista. Kriisi voi olla yllättävä, järkyttävä

ja uusi tilanne, jossa ihmisen aikaisemmin käyttämät ratkaisut ja toimintamallit eivät toimi tilanteen selvittämiseksi. Yleensä kriisiin ei voi tai osaa varautua ennalta. Kriisit on jaoteltu kehitys- ja elämäntilannekriiseihin sekä traumaattisiin kriiseihin. (Lastensuojelu ja kriisityö 2016.)

Työntekijän on kyettävä tunnistamaan kriisin eri vaiheet ominaispiirteineen sekä siihen liittyviä tunteita. Työntekijän on pystyttävä käsittelemään kriisissä olevan ihmisen vaikeitakin tunnepurkauksia kuten vihaa ja aggressiota. Kriisivaiheessa työntekijän tulee arvioida pystyvätkö asiakkaana olevat ihmiset tukeutumaan työntekijään vai tuleeko heidät ohjattava muualle kriisityön käynnistymisestä varten. Työntekijän on hyvä tietää, mistä kriisiapua voi saada. (Lastensuojelu ja kriisityö 2017.)

2.1 Kehitys- ja elämäntilannekriisi

Kehityskriisit ja elämäntilannekriisit liittyvät normaaliin elämäntilanteeseen ihmisen siirtyessä elämäntilanteesta toiseen. Myös positiivinen tapahtuma voi aiheuttaa kriisin. Kehityskriisit ovat tyypillisesti murrosikä, itsenäistymisvaihe, perheen perustaminen, lapsen saaminen, erilaiset ikäkriisit sekä eläkkeelle siirtyminen. Kehityskriiseille ominaista on, että niihin on valmistauduttu etukäteen. Muutos ei tapahdu yhtäkkiä vaan vähitellen. (Kriisit kuuluvat elämään 2017.)

Elämä sisältää monia muutostilanteita, jotka liittyvät ihmissuhteisiin. Tällaisia ovat esimerkiksi uuden ihmissuhteen syntyminen, avioero, työpaikan vaihto tai asuinpaikan vaihto. Näillekin kriiseille tyypillistä on, että ne tapahtuvat vähitellen. Elämän kriiseille ominaista on, että ihminen joutuu tekemään tulevaisuuteen vaikuttavia päätöksiä. Joskus päätöksen tekee joku muu eikä siihen pysty itse vaikuttamaan, kuten avioero tai työpaikalta irtisanoutuminen. (Kriisit kuuluvat elämään 2017.)

2.2 Traumaattinen kriisi

Traumaattinen kriisi syntyy usein epätavallisen voimakkaan ja epänormaalin tapahtuman aiheuttamana, johon liittyy suuri tunnejärkytys ja jota omat voimat eivät riitä kohtaamaan. Kriisi voi olla traumaattinen monesta syystä, esimerkiksi läheisen kuolema, itsemurha lähipiirissä, vakava sairaus tai toimintakyvyn menetys, irtisanominen työstä tai väkivallan kohteeksi joutuminen. Myös onnettomuudet ja katastrofit voivat aiheuttaa traumaattisen kriisin. Traumaattisen kriisin läpikäyminen ja käsittely on usein tuskallista ja vaatii kovaa työtä. Jokaisella ihmisellä on kuitenkin kykyjä, joiden avulla voi selvitä kriiseistä. (Kriisit kuuluvat elämään 2017; Traumaattinen kriisi 2017.)

Lapsen elämänhalu ja toivo vahvistuvat, kun hän on arjen vuorovaikutuksessa läheisten aikuisten kanssa. Kun lapsella on useampi ilmaisukanava käytössään traumaattisten kokemusten työstämisessä ja jäsentämisessä, sitä paremmat mahdollisuudet hänellä on selvitä. Lapsi tarvitsee aikuisia, joiden kanssa hän voi turvallisesti käsitellä vaikeaa tapahtumaa.

Tapahtumasta on tärkeä kertoa päivähoitopaikkaan, jotta lapsen mahdolliset reaktiot ymmärretään ja kohdataan oikein. Jos kriisi on kohdannut koko perhettä, vanhemmat eivät ehkä kykene koko aikaa olemaan riittävästi lapsen tukena. Tällöin lasta auttaa parhaiten, kun joku lapselle turvallinen ja tuttu aikuinen on läsnä ja tukena lapselle. Lapsen verkosto voi muodostua useista eri tahoista riippuen kriisin luonteesta. Lapsen ja perheiden yhteistyökumppaneina voivat olla esimerkiksi lastensuojelu, päiväkotiki, koulu, koulukuljetus, asuntotoimisto, työvoimatoimisto, rikosuhripäivystys, lapsiperheiden kotipalvelu, perheneuvola, oppilashuolto, perheasiainneuvottelukeskus, lastenpsykiatrisen poliklinikka, aikuisten mielenterveyspalvelut ja terveyskeskukset. (Pojjula 2016, 179; Lapsi ja kriisi 2017; Lapsilähtöinen kriisityö 2017.)

2.3 Kriisin vaiheet

Kriisin kohdanneet käyvät usein läpi hyvin samanlaisia vaiheita ja saattavat myös palata vaiheista toiseen. Kriisin vaiheet eivät erotu selvästi toisistaan. Kriisien läpikäyminen tapahtuu yleensä samalla tavalla ja siksi on mahdollista puhua kriisien neljästä eri vaiheesta eli **shokkivaiheesta, reaktiovaiheesta, käsittelyvaiheesta ja uudelleen suuntautumisen vaiheesta**. (Traumaattisen kriisin vaiheet 2018.) Auttamisen tavat poikkeavat toisistaan riippuen kriisin vaiheesta. Oikean toimintatavan valitsemiseksi, on tärkeää tunnistaa, missä kriisin vaiheessa ihminen on. (Äkillisen kriisin vaiheet 2010.)

2.3.1 Sökkivaihe

Sökkivaihe alkaa tyypillisesti heti kriisin laukaisseen tilanteen jälkeen ja voi kestää useita päiviä. Silloin tyypillisiä tunteita ovat tyrmistys, epäusko, hätä ja tuska. Sökkivaiheessa kaikki voi tuntua epätodelliselta, painajaismaiselta ja saattaa olla vaikea ymmärtää tapahtunutta, ihminen ei vielä kykene käsittämään kriisin aiheuttamaa tapahtumaa ja saattaa kieltää sen. Tunteet voivat vaihdella laidasta toiseen. Lapsi voi olla vihainen, itkuinen, puhumaton tai mennä paniikkiin. Sökkivaiheen aikana kerrotut asiat saattavat unohtua täysin tai niitä ei muista jälkeenpäin. Psykkinen sokki suojaa tiedolta ja kokemukselta, jota mieli ei pysty vastaanottamaan. **Sökkivaiheessa on tärkeää, että aikuinen on läsnä, kuuntelee ja huolehtii**. Sökkivaiheen tyypillisiä oireita ovat sekavuus, järkytys, puutteellinen tilanteen hahmotus, aistien terävoityminen, epäadekvaatti käyttäytyminen, ajan ja todellisuudentajun heikentyminen, yliaktiivisuus tai flegmaattisuus. Fyysisinä oireina voi olla esimerkiksi sydämen tykytys, vapina, hikoilu, vatsaoireet, nopea hengitys, palelu tai päänsärky. (Lastensuojelu ja kriisityö 2016; Shokista uuteen alkuun 2017.)

Shökkivaiheen reaktiot voivat tuntua pelottavilta ja oudoilta. Niillä on kuitenkin tärkeä psyykettä ja elämää suojaava merkitys, esimerkiksi liian suurta järkytystä ei voi hahmottaa lyhyessä ajassa ja shökkivaihe antaa myös aikaa kohdata tapahtunutta. Shökkivaiheessa oleva ihminen tarvitsee yleensä turvaa ja kokemuksen siitä, että läsnä olevat ihmiset hallitsevat tilanteen. Shökkivaihetta elävän kanssa on tärkeää keskustella tapahtuneesta rauhallisesti,

puheen on hyvä olla selkeää ja yksinkertaista, sillä shokissa olevan kyky vastaanottaa tietoa on heikko. (Shokista uuteen alkuun 2017.)

2.3.2 Reaktiovaihe

Sokkivaiheen jälkeen seuraa reaktiovaihe. Reaktiovaiheessa ihminen alkaa ymmärtää mitä on tapahtunut ja reagoi siihen. Reaktiovaiheeseen liittyy usein tunteiden myllerrystä, kuten itkua, surua, syyllisyyttä ja epätoivoa. Vaiheelle tyypillistä on syyllisten etsiminen, jolloin keskeisin tunne on viha ja aggressio. Nämä tunteet kohdistuvat usein ulkopuoliseen ihmiseen tai tahoon. Syyttäminen suojaa omilta vaikeilta tunteilta ja ajatuksilta eli toimii suojamekanismina. Reaktiovaiheeseen liittyy usein myös pelkoa ja häpeää ihmisten kohtaamiseen. Reaktiovaiheessa ihminen voi kokea voimakkaita somaattisia oireita, kuten pahoinvointia, rytmihäiriötä ja väsymystä. Reaktiovaihe kestää yleensä kahdesta neljään päivään, mutta se saattaa viedä useita kuukausiakin. Reaktiovaiheen muita tyypillisiä merkkejä ovat pelko, kieltäminen, eristäytyminen tai hoivan tarve. (Lastensuojelu ja kriisityö 2016.)

Reaktiovaiheessa ihminen tarvitsee kuuntelijaa sekä konkreettisia ohjeita ja tukea arjesta selviämiseen. Tässä kriisin vaiheessa tapahtuman käsittely on alkamassa. Ihminen tasapainoilee kokemukselta suojautumisen ja sen käsittelemisen aloittamisen välillä. Reaktiovaiheessa kriisin aiheuttanut tapahtuma toistuu usein muistikuvina sekä hereillä ollessa että nukkuen. Tapahtuma voi palautua yhtäkkiä elävästi mieleen esimerkiksi jonkun äänen takia tai keskustellessa jonkun ihmisen kanssa. Ihmisellä saattaa olla tarve puhua tapahtumasta yhä uudelleen ja siksi hänelle on tärkeää tulla kuulluksi. Auttajan ja läheisten kannattaa muistaa, että puhumisella on tärkeä merkitys toipumisen kannalta. Puhuminen auttaa ymmärtämään tapahtunutta, tunteita on helpompi kohdata, kun niille annetaan nimet, kokemuksia voi jakaa ja saada tukea saman kokeneilta ja puhumalla myös oma käytös tulee ymmärretyksi. Se mahdollistaa myös tilanteen tarkastelun eri näkökulmista ja sen merkityksen tiedostamisen. (Shokista uuteen alkuun 2017.)

2.3.3 Käsittelyvaihe

Reaktiovaihetta seuraa kriisin käsittelyvaihe, jolloin kriisin aiheuttanut tapahtuma aletaan ymmärtää. Tällöin tyypillisiä oireita on muisti- ja keskittymisvaikeudet. Käsittelyvaiheessa on tyypillistä, että tavanomainen joustokyky häviää, joka voi johtaa siihen, että ihminen menettää malttinsa helposti ja saa raivokohtauksia. Vaiheelle ominaista on, että ihminen saattaa kokonaan vetäytyä ihmissuhteista sekä muista velvollisuuksistaan. Käsittelyvaiheessa ihminen alkaa pohtia omaa identiteettiään, vakaumuksiaan ja uskomuksiaan. Ajatukset alkavat liikkua muissakin asioissa kuin tapahtuneessa, mutta tulevaisuutta on vielä vaikea pohtia. Ihminen kuitenkin valmistautuu suuntautumaan jälleen eteenpäin elämässä. Kriisin käsittelyvaihe kestää yleensä kauan, jopa vuoden itse tapahtumasta. Kriisireaktion väheneminen tapahtuu hitaasti. (Lastensuojelu ja kriisityö 2016; Shokista uuteen alkuun 2017.)

2.3.4 Uudelleen suuntautumisen vaihe

Kriisin uudelleen suuntautumisen vaihe kestää koko elämän ja tavoitteena on oppia elämään tapahtuneen kanssa. Traumaattisesta kokemuksesta on tullut osa itseä. Tapahtuma ei kuitenkaan enää ole jatkuvasti mielessä. Välillä tuska voi nousta pintaan, mutta elämässä on myös iloa ja ihminen kykenee suuntautumaan tulevaisuuteen ja luottamus elämään palautuu. Tässä vaiheessa kriisin kokenut ihminen on työstänyt kokemuksensa läpi. Kriisin seurauksena elämä saattaa tuntua haavoittuvaisemmalta, mutta myös aiempaa merkityksellisemmältä. (Lastensuojelu ja kriisityö 2016; Shokista uuteen alkuun 2017.)

3 Lapsen kohtaaminen ja tukeminen kriisitilanteessa varhaiskasvatuksessa

Erilaiset kriisit ovat osa monien lasten arkea. Äkilliset järkyttävät elämään liittyvät tapahtumat ja menetykset vaikuttavat ihmiseen syvästi iästä riippumatta. Apu tapahtuneen ymmärtämiseksi ja uusien selviytymiskeinojen oppiminen auttavat elämässä selviytymiseen ja suojaavat pitkäkestoisilta traumaattisilta vaikutuksilta. Lapsia usein aliarvioidaan heidän kohdattessaan kriisin. Lähinnä heidän kykyä huomata ja havaita totuutta aliarvioidaan. Oletetaan etteivät lapset huomaa mitään, lapsille ei voi kertoa koko totuutta, lapsi unohtaa vaikeat kohtamansa asiat nopeasti, lapsella ei ole kykyä käsitellä vaikeita asioita. (Lapsi ja kriisi 2017; Saari 2003, 252 - 253.)

Lapsen tapa ajatella tapahtunutta, seurauksia ja syitä vaihtelee huomattavasti iän ja kognitiivisen kypsyyden mukaan. Lapsi ei välttämättä ilmaise surua ja järkytystään kuten aikuinen, joten vanhemman tai muun lapsen läheisen voi olla vaikea tietää, miten lapsi kokee kriisin. Lapsella on kuitenkin järkyttävän tapahtuman jälkeen samantapaisia tyhjyyden, hämmennyksen, surun, raivon ja epäuskon tunteita kuin aikuisillakin. Lähes kaikki traumalle altistuneet kokevat jonkinasteisia reaktioita. Aikuinen ei kuitenkaan aina tunnista tai ymmärrä lapsen avun tarvetta. Kriisiauttamisessa lähtökohtana on terveyden edistäminen, selviytymisen tukeminen ja häiriöiden ehkäiseminen. Jos tunteet ovat liian suuria ja pelottavia, lapsi saattaa kätkeä ne. Aikuinen saattaa luulla, ettei lapsi sure lainkaan. (Vepsäläinen 2009, 17, 20, 22; Hedrenius & Johansson 2016, 116, 139; Miten tuen lasta kriisissä 2017; Lapsi ja kriisi 2017.)

Kriisitilanteessa lapsella saattaa esiintyä univaikeuksia. Nukahtaminen voi olla vaikeaa eikä lapsi pysty nukahtamaan yksin. Uni saattaa olla myös levotonta. Lapsella voi esiintyä syömisongelmia, joko lapsi syö liikaa tai ruoka ei maistu ollenkaan. Leikki-ikäiselläkin saattaa olla eroahdistusta ja pelkotiloja aikuisen häviämisestä, jolloin esiintyy suurempaa takertumista aikuiseen. Myös taantumista saattaa esiintyä, esimerkiksi kastelua tai uudelleen tarvetta. Lapsi saattaa jatkaa tapahtumasta kertomista ja tunteiden näyttöä pitkään, kuten pelkoa, vihaa ja surua. Lapsi voi muuttua itsepäiseksi, vaativaksi tai käyttäytyminen voi olla kontrolloivaa. Kun lapsi ei tunne oloaan turvalliseksi, käytös saattaa muuttua vaaralliseksi. Tämä voi olla lapsen tapa pyytää apua, jotta tuntisi olonsa turvalliseksi. Lapsella saattaa esiintyä

yliaktiivisuutta tai keskittymisvaikeuksia. Uudet pelot voivat vallata mielen, esimerkiksi pimeän pelko. Fyysinen kosketus vähentää lapsen aggressiivisuutta ja käyttäytymisongelmia. Kosketus auttaa lasta myös nukahtamaan. Myös tanssi, urheilu ja erilaiset liikkumisen tavat voivat auttaa lasta jälleen kokemaan myönteisiä ja rauhallisia tunteita kehossaan ja kehostaan. Arkirutiinien jatkaminen auttaa lasta selviytymisessä. Selkeän tukiverkoston avulla lapsen itsetuottamus ja turvallisuudentunne vahvistuvat. Lapsen täytyy saada tuntea olonsa turvalliseksi, jotta hän uskaltaa näyttää surunsa. On tärkeää puhua lasten kanssa kokemuksesta, koska lapset eivät unohda. Lapsi tarvitsee selvitäkseen aikuisen tukea. Olennaisinta on, että lapsi ymmärtää tapahtuneen olevan totta ja hänellä on jonkinlainen käsitys tapahtuneesta ja siihen johtaneista syistä ja seurauksista. Aikuisen tehtävä on tunnistaa ja hyväksyä surun aiheuttamat reaktiot ja huolehtia lapsesta. Jos lapsen vanhempi on itse kriisissä samaan aikaan, on tärkeää, että lapselle löytyy sellainen aikuinen, johon lapsi voi luottaa. (Vepsäläinen 2009, 17, 20, 22; Hedrenius & Johansson 2016 138 - 139; Lapsi ja kriisi 2017, Soisalo 2013, 246, 255.)

Kun lasta on kohdannut kriisi, hänen kanssaan on tärkeää keskustella tapahtuneesta. Olennaista on, että lapsi ymmärtää tapahtuman olevan totta ja että hänellä on käsitys tapahtuneesta, sen syistä ja seurauksista. Lapselle tulee vakuuttaa, että tapahtunut ei ole hänen syytään eikä rangaista mistään mitä hän ei ole tehnyt. Kaikkia ikäviä yksityiskohtia ei kuitenkaan tarvitse kertoa. Työntekijän on hyvä kuunnella lasta keskeyttämättä, mitä tämä kertoo ajatuksistaan ja tunteistaan. Tämän jälkeen työntekijällä on mahdollisuus korjata tiedossa olevat lapsen väärinkäsitykset tapahtuneesta. Jos lapsi ei löydä sanoja kuvaamaan tunteitaan, häntä on hyvä auttaa löytämään ne. Lasta ei kuitenkaan tule painostaa puhumaan. Kaikki lapsen kysymykset tulee kohdata, vaikka kaikkiin ei vastausta löytyisikään. Kasvattajan on hyvä tunnistaa, mikäli ei itsekään tiedä kaikkeen vastausta. Lapselle täytyy antaa aikaa ymmärtää. (Lapsi ja kriisi 2017; Hedrenius & Johansson 2016, 218.)

Työntekijän vastuulla on luoda auttamistilanteessa mahdollisimman rauhallinen ja hyvä ilmapiiri niin, että lapsi kokee myötäelämistä sekä huolenpitoa. On myös tärkeää olla lapselle fyysisesti läsnä, jotta keskustelu mahdollistuisi. Omat tunteet saa näyttää, kunhan ne pysyvät hallinnassa eikä menetä uskottavuutta työntekijänä. Lapsen on tärkeä saada se viesti, että tämä on sellainen aikuinen, johon hän voi luottaa. Lapselle on tarpeellista kertoa, että hänen kaikki erilaiset reaktionsa ovat sallittuja ja hyväksytyjä. Lapsen täytyy saada tuntea itsensä hyväksytyksi sellaisenaan. Esimerkiksi perheväkivaltatilanteeseen joutunut lapsi käy läpi suruprosessia ja on tärkeää, että lapsen kanssa työskentelevä ihminen tunnistaa surun eri vaiheet, jotta voisi ymmärtää tämän käyttäytymistä paremmin. Pelkkä kriisiapu ei vielä riitä, vaan lasta täytyy auttaa jatkossakin. Esimerkiksi vertaisryhmät ovat perheväkivallan traumatisoimille lapsille hyviä paikkoja päästä käsittelemään kokemuksiaan. Lapsi saattaa myös tarvita yksilöterapiaa. Perheneuvolassa toteutetaan myös perhekeskusteluja, jos perhe kokee sellaisen tarpeelliseksi. (Hiljanen 2011.)

3.1 Lapsen yksilöllinen kohtaaminen varhaiskasvatuksessa

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, ja se muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu yhtenä osana vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä sekä yhteistyöstä ja sen muodoista. Kaikki yhteisön työntekijät vaikuttavat toimintakulttuurin muodostumiseen. Kaikkien työtöiden tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle. Lisäksi varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin vaikuttaa keskeisesti johtaminen. Johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista ja se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 28.)

Varhaiskasvatus on vuorovaikutustyötä, ihmissuhdetyötä. Varhaiskasvatuksessa luodaan pohja toisten kunnioittamiselle ja vuorovaikutustaitojen oppimiselle. Näiden avulla luodaan yhteisiä käsitteitä, vaihdetaan kuulumisia, välitetään tietoa ja osoitetaan kiinnostusta ja huolenpitoa. Aktiivinen, keskittynyt ja kiireetön, kuuntelu viestii hyväksyntää, jolloin puhujan käsitys omista voimavaroista ja vahvuuksista vahvistuu. Kasvattajan tulee osata hyödyntää vuorovaikutustaitojaan niin, että lapsi oppii luottamaan aikuiseen ja tuntee olevansa turvassa. Aikuisen täytyy kiinnittää huomiota lapsen sekä sanattomaan että sanalliseen viestintään. Vuorovaikutuksen lapsen ja kasvattajan välillä tulisi olla myönteistä ja vuorovaikutustilanteissa tulisi näkyä henkilökohtaista huomiota. Lapsen yksilöllinen huomiointi vaatii varhaiskasvatuksen työntekijältä taitoa ja herkkyyttä havaita, miten kukin lapsi oppii ja ajattelee. Lapselle puhuttaessa on tärkeä käyttää sanoja, joita hän ymmärtää. Kasvattajan äänensävy viestii lapselle syvällisemmistä asioista, se paljastaa aikuisen tunteet lasta ja työtä kohtaan. (Järvinen, Laine & Hellmann-Suominen 2011, 159-160; Koivunen 2009, 48.)

Lasten psykoterapeutti Anneli Siltasen mukaan vuorovaikutus aikuisen kanssa vaikuttaa kokonaisvaltaisesti lapsen kehitykseen. Lapsi kokee turvallisuutta ja tämä muokkaa lapsen tunne-elämää. Aikuisen huomio ja läsnäolo antavat lapselle rakennuspalikoita kehittää omaa persoonaansa. Myös kiireen keskellä rauhalliselle yhdessäololle täytyy yrittää varata aikaa ja läsnäolon hetkiä on hyvä suunnitella. Läsnäolo on arvokkain lahja, jonka ihminen voi antaa sekä itselle että toiselle. Läsnäoloa on toisen kohtaaminen aidosti ihmisenä. (Liljeström 2007; Vuorovaikutustaitoja voi oppia 2018.)

Empatia on sosiaalisten taitojen kulmakivi, jota tarvitaan kaikissa ihmissuhteissa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Se on kasvattajan keino tukea lapsen tunne-elämää sekä tunteiden, tarpeiden, viestien ja tavoitteiden tunnistamista ja huomioimista sekä niihin vastaamista.

Empatia antaa valmiuksia ymmärtää tarvittaessa myös sanojen kanssa ristiriidassa olevia, sanattomia ja kehoillisia eleiden ja ilmeiden viestejä. Empatiaa opitaan saamalla myötätuntoa ja ymmärrystä varhaisesta vuorovaikutuksesta lähtien. Sitä voi harjoitella kaikissa ihmissuhteissa, koko elämän ajan. Kasvattajan empatian osoittaminen lähtee lapsen sanoman toistamisesta, jotta lapselle tulee tunne ymmärretyksi tulemisesta. (Vuorovaikutustaitoja voi oppia 2018; Koivunen 2009, 33, 35.)

Vuorovaikutus voi olla sanallista tai sanatonta viestintää. Se on kykyä ja halua vaihtaa ajatuksia, kokemuksia, mielipiteitä tai tekoja toisten kanssa ja toimia yhdessä. Keskeistä on vastavuoroisuus, jolloin molemmat tai kaikki osapuolet osallistuvat yhteiseen keskusteluun tai tapahtumaan. Myönteistä ja rakentavaa vuorovaikutusta on esimerkiksi rohkaisu ja kannustaminen, tarkkaavainen läsnäolo, myönteinen (realistinen) palaute, tuki ja kuunteleminen, myötätunto ja huomioiminen sekä ilahduttaminen. Vuorovaikutus ei myöskään aina tapahdu sanojen välityksellä. On paljon muitakin tapoja olla vuorovaikutuksessa toisten kanssa, sillä kaikki toisten kanssa tapahtuva toiminta on vuorovaikutusta, esimerkiksi ryhmässä musisoiminen, lasten leikit, tai kaupassa ja lääkärissä asioiminen. (Vuorovaikutustaitoja voi oppia 2018; Koivunen 2009, 47.)

3.2 Mentalisaatio ja reflektiivinen työote

Ihmisen kykyä pohtia omaa ja toisen ihmisen näkökulmaa sekä kokemusta kutsutaan mentalisaatioksi. Lisäksi mentalisaatio on kyky yrittää kuvitella, mitä toiset ajattelevat, tuntevat ja uskovat, ja kyky antaa arvoa tälle ponnistelulle. Mentalisaation keskeinen tekijä on inhimillisessä kommunikaatiossa ja ihmissuhteissa. Sitä pidetään psyykkisen hyvinvoinnin kulmakivenä, suojaavana tekijänä kriisitilanteissa ja eri psykoterapiamuotojen yhteisenä vaikuttavuuden mekanismina. Mentalisaatio merkitsee halua ja kykyä huomioida mielen tiloja niin itsessä kuin toisissa: tunteita, ajatuksia, kuvitelmia, uskomuksia ja aikomuksia. Se on kyky pohtia, millaisia erilaisia mielen tiloja voi piillä ulospäin näkyvän reagoinnin ja käyttäytymisen takana. Empatia on kykyä jakaa ja ymmärtää toisen tunteita. Se ei ole sama asia kuin mentalisaatio, mutta kyky on yhteydessä mentalisaatioon. Mentalisaation käsite on empatian käsitettä laajempi. (Pyykkönen 2016; Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015; Kalland 2016.)

Lapsen mieli ja mentalisaatiokyky kehittyvät varhaisessa vuorovaikutussuhteessa. Kun lapsen kokonaisvaltaisiin ruumiillisiin ja tunneviesteihin vastataan riittävän oikein, lapsi saa kokemuksen oman olonsa muuttumisesta hoivan myötä. Lapsen mentalisaatiokyky kehittyy asteittain, mentalisaatioon kykenevän aikuisen mielen varassa. Varhaisvaiheen vuorovaikutuskokemukset ovat ratkaisevan tärkeitä mentalisaation kehittämisessä, mutta kyky myös vahvistua myöhempien hyvien ihmissuhteiden avulla. Lapselle tulee antaa tilaa ilmaista omia ajatuksiaan, toiveitaan, kiinnostuksiaan ja tunteitaan. (Larmo 2010; Pajulo ym. 2015; Pyykkönen 2016.)

Reflektiivinen työote on lähestymistapa ja asenne sekä tapa tarkastella asioita ja olla vuorovaikutuksessa. Reflektiivinen työote on käytännössä toimivaa mentalisaatiota. Työotteen omaava työntekijä voi tukea lapsen mentalisaatiokyvyn kehitystä monilla eri tavoilla. Lapsen kanssa työskennellessä, työntekijä asettuu keskustelemaan, leikkimään tai havainnoimaan lasta. Kontaktin ottaminen lapseen on tärkeää, jolloin syntyy ymmärrys lapsen kehitysvaiheesta ja ihmissuhteista. Tällöin työntekijä voi auttaa myös vanhempia tukemaan lapsensa mentalisaatiokykyä. Työntekijän on tärkeä tunnistaa lapsen tunnetila, koska aikuisen reaktio tukee lapsen säätelykykyä. Aikuisen kysyessä lapsen olosta, vastaus voi olla lyhyt, epämääräinen tai vastausta ei tule. On tärkeää ajatella ääneen lapsen vierellä eikä tyytyä epämääräisiin vastauksiin. Työntekijän on tarkoitus pyrkiä ymmärtämään, millainen lapsen kokemus on voinut edeltää jotakin tekoa, jolloin tekoon voi reagoida. Lapsen teko tulee ymmärtää lapsen kokemuksen kautta. (Andersson 2014; Pyykkönen 2014.)

Miten reflektiivinen työote eroaa ei-reflektiivisestä? Pyykkönen (2016) antaa tähän seuraavan vastauksen: ”Esimerkiksi tyypillinen ei-reflektiivinen tapa vastata lapsen harmin ilmaisuihin, on pyrkimys saada lapsi ymmärtämään tilanne kuten aikuinen sen ymmärtää. Useimmiten tämä johtaa inttamiseen ja vastakkainasetteluihin: lapsi voidaan esimerkiksi nähdä hankalana, manipuloivana tai tahallaan kiukuttelevana.”

3.3 Kasvatusyhteistyön merkitys kriisitilanteessa varhaiskasvatuksessa

Kasvatusyhteistyöajattelu juurtui vähitellen varhaiskasvatuksen käytäntöihin 2000-luvun alussa. Se tulee nähdä keinona tehdä laadukasta varhaiskasvatustyötä. Kasvatusyhteistyö yhdistyy näkökulmaan, jossa korostetaan ympäristöjen välistä yhteistyötä. Keskeisiä tekijöitä ovat henkilöstön ja vanhempien yhteistyön merkitys ja kasvatusyhteistyön lähtökohtien luominen sekä yhteistyön avulla huolehtiminen lapsen kiintymyssuhteista. Tämä merkitsee avointa tiedottamista ja yhteistä päätöksentekoa. Päävastuu kasvatusyhteistyön rakentamisesta ja ylläpitämisestä on varhaiskasvatuksen ammattilaisilla. Vanhemmat ja varhaiskasvatuksen ammattilaiset ovat merkittäviä tahoja lapsen elämässä, joten heidän olisikin tärkeää pyrkiä tekemään yhteistyötä. Heidän kasvatusyhteistyö on merkittävä tekijä lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa. Kasvatusyhteistyö alkaa jo lapsen ja perheen tutustuessa päivähoitoon. Kasvatusyhteistyö lähtee lapsen tarpeista ja edun toteutumisesta. (Hujala & Turja 2017, 80 - 81; Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2011, 118; Salo 2013, 19; Kaskela & Kekkonen 2006, 17.)

Kasvatusyhteistyö on dialogia päiväkodin ja vanhempien välillä. Erityisen tärkeää on, että molemmat osapuolet haluavat toimia yhteisymmärryksessä lapsen parhaaksi. Kasvatusyhteistyö edellyttää yhteistä näkemystä kasvatuksen tavoitteista ja prosesseista. Yhteistyön edellytyksenä on avoin tiedon kulku, yhteinen päätöksenteko ja yhteisen asiantuntijuuden muodostuminen. Kasvatusyhteistyön tavoitteena on vanhempien ja henkilöstön sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat työtä. Yhteistyön

tulisi olla vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä sekä aloitteellisuutta että aktiivisuutta. Kertomalla hoitopäivän aikana tapahtuneita lapsen tarinoita, tapahtumia, kokemuksia ja tunteita, kasvattaja tarjoaa vanhemmille mahdollisuuden eläytyä ja liittyä siihen osaan lapsen elämää, jossa hän ei ole itse vanhempana ollut mukana. (Salo 2013, 19 - 20; Kasvatusyhteistyö varhaiskasvatuksessa 2018; Kaskela & Kekkonen 2006, 21.)

Onnistuneen kasvatusyhteistyön perustana voidaan pitää dialogisuutta. Dialogi voidaan lyhyesti määritellä kuuntelevaksi keskusteluksi. Sitä voidaan kuvata myös sanoilla: kunnioitus, kiinnostus ja myötätunto. Dialogi on avointa ja suoraa keskustelua, jossa tavoitellaan yhteistä ymmärrystä. Keskustelu ei välttämättä ole kuuntelevaa, jos molemmat osapuolet käyvät vain kahdenvälistä yksinpuhelua tai ammattilainen käyttää asiakkaan kanssa asiantuntijakieltä. Dialogissa synnytetään tila, jossa tilannetta tutkitaan yhdessä. Siinä kummankin dialogiin osallistuvan todellisuus saa olla olemassa ja molempien kiinnostuksen kohteena. Kasvatusyhteistyössä jatkuva vuoropuhelu avaa mahdollisuuden ottaa puheeksi sekä vastoinkäymisiä että vakavampiakin ongelmia tai lapsen erityisen tuen tarpeita. Kun alusta asti luodaan riittävä luottamus, myös hankalien asioiden puheeksi ottaminen on helpompaa. (Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä 2016; Kaskela & Kekkonen 2006, 21.)

3.4 Huolen puheeksi ottaminen ja huolen vyöhykkeistö

Huolen puheeksi ottaminen on tapa ottaa askarruttava asia puheeksi toista loukkaamatta. Tässä on tärkeää, että huoli otetaan puheeksi kunnioitettavalla tavalla toisen kanssa. Työmenetelmässä otetaan esiin oma huoli ja pyydetään apua sen huojentamiseen. On tärkeää, että huoli otetaan puheeksi ajoissa, jotta yhteistyö päästään aloittamaan myös ajoissa. (Huolen puheeksi ottaminen 2014.)

Keskeistä huolen puheeksi otton menetelmässä on omaan huoleen tarttuminen ja puheeksi ottoa koskevien ennakkointien (Liite 1) tekeminen. Omaan huoleen tarttuminen tarkoittaa sitä, että kasvattaja ottaa puheeksi oman huolensa eikä puhuisi lapsen tai perheen ongelmista. Huolen ottaminen puheeksi on tärkeä osa kunnioittavaa varhaista puuttumista. Huoli ilmaisee, että asioiden ennakoidaan menevän lapsen kannalta huonoon suuntaan, ellei muutosta tapahdu. (Eriksson & Arnkil 2012, 7.)

EI HUOLTA	PIENI HUOLI	HARMAA VYÖHYKE TUNTUVA HUOLI	SUURI HUOLI
1	2	3	4
Ei huolta lainkaan.	Huoli tai ihmettely käynyt mielessä.	Huoli on tuntuvaa.	Huoli on erittäin suuri
Toiminta liittyy hyvin kokonaisuuteen ja tapahtuu aiottuja seurauksia.	Luottamus omiin mahdollisuuksiin on hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Omat voimavarat ovat ehtymässä. Lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Omat keinot ovat lopussa. Tilanteeseen on saatava muutos heti.

Taulukko 1: Huolen vyöhykkeistö Lastensuojelun käsikirja 2018)

Huolen vyöhykkeistö auttaa työntekijää arvioimaan tuen ja yhteistyön tarvetta. Huolen vyöhykkeistö on tarkoitettu vain omien työskentelysuhteiden kulloisenkin tilanteen sekä yhteistyötarpeiden jäsentelyyn. (Huolen vyöhykkeet 2014.)

Huolen vyöhykkeistö on jaettu neljään huolen osaan. Ensimmäinen on tilanne, jolloin työntekijä on kokenut, että perheen ja asiakkaan asiat ovat kunnossa eli ei ole huolta. Työntekijä kokee, että toisen asiat ovat hyvin ja hänen suhteensa asiakkaaseen toimii. Tällöin esimerkiksi lapsen kanssa työskentelevä kokee, että hänellä on tietoja ja taitoja tukea lapsen kasvua ja kehitystä sekä havaitsee asioiden ja oman toiminnan sujuvan niin kuin pitääkin ja tuottavan toivottuja tuloksia. Työntekijän kannalta ”sisäisesti” katsottuna on kyse siitä, että työntekijä kokee, että annettu tuki ja kontrolli riittävät, eikä syytä huoleen ole. (Koskimies, Pyhäjoki & Arnkil 2012, 22.)

Toinen on pieni huoli, jossa työntekijä kokee omiin mahdollisuuksiinsa auttaa asiakasta ja perhettä. Työskentely ja toivotut tilanteen muutokset ovat vielä tehtävissä pääasiassa kunkin tahon omin keinoin ja erityisen yhteistyön tarve on vähäinen. Pienen huolen tilanteissa asioiden varhainen puheeksi ottaminen voi huojentaa huolta. Huolen puheeksi ottamisen jälkeen ihmisen huoli pienenee, suurenee tai pysyy samanlaisena. Huolen esille ottaminen selkiyttää toisen ihmisen tilannetta ja omia toimintamahdollisuuksia. Pienen huolen tilanteissa huolen puheeksi ottaminen koetaan suhteellisen helpoksi, koska työntekijällä on mahdollisuuksia tarjota tukeaan. Useimmiten tuki myös tuottaa toivottua myönteistä kehitystä. Pienen huolen vyöhykkeellä on hyvät mahdollisuudet varhaiseen yhteistyöhön lähiverkoston kanssa. (Koskimies, Pyhäjoki & Arnkil 2012, 23.)

Kolmantena on harmaa vyöhyke (tuntuva huoli), jolloin huoli kasvaa ja työntekijä kokee, että omat mahdollisuudet auttaa heikkenevät ja voimavarat loppuvat. Tarvitaan lisävoimavaroja ja kontrollin lisäämistä. Samanaikaisesti saattaa tulla epävarma tunne riittävästä näytöstä tai pelätä liioittelevansa. Huolta on saattanut olla jo pitkään ja tilanteet ovat emotionaalisesti kuormittavia. Tarvitaan ulkopuolista tukea. (Koskimies, Pyhäjoki & Arnkil 2012, 23.)

Neljäntenä on suuren huolen vyöhykkeistö eli huoli asiakkaasta ja perheestä on erittäin suuri, esimerkiksi työntekijä arvioi lapsen tai nuoren olevan välittömässä vaarassa. Lisävoimavaroja ja muutos tilanteeseen on saatava heti. Huolet voivat kasvaa tuntuvista suuriksi, jos ongelmatilanteet pitkittyvät ja työntekijä kokee keinojensa valuvan hiekkaan. Tarvittavat yhteistyötoimet ja -kumppanit halutaan välittömästi mukaan toimintaan. Jos taas suuri huoli herää heti työskentelysuhteen alussa, otetaan käyttöön kriisityömenetelmät ja tehdään tiivistä yhteistyötä tarvittavien tahojen kanssa. (Koskimies, Pyhäjoki & Arnkil 2012, 24.)

Lasten tilanteet koskettavat usein monia tahoja, joten ne edellyttävät usein eri alojen työntekijöiden yhteistyötä. Vyöhykkeistön avulla luodaan varhaista puuttumista ja yhteistyötä eri ammattiryhmien kesken. Kun huoli lapsesta herää, on tärkeää pohtia, mitä tilanteessa tulee tehdä, kenen kanssa sekä miten olla avuksi ja mitä siitä seuraa. Lisäämällä ennakoitien tietoista pohdintaa, pystyy arvioimaan seurauksia ja löytämään sillä hetkellä parhaan tavan olla tueksi. (Eriksson & Arnkil 2012, 25, 28.)

4 Kolmannen sektorin palvelut

Monet järjestöt tuottavat auttamispalveluita. Järjestöjen tuottamat palvelut rahoitetaan useimmiten Raha-automaattiyhdistyksen tuella ja ne ovat käyttäjille ilmaisia. Järjestöjen tarjoama apu on esimerkiksi puhelinauttamista, verkkoauttamista, kasvokkain tapahtuvaa kriisityötä, vertaistukea tai kuntoutuskursseja. (Kolmannen sektorin auttavat palvelut 2018.)

Suomen Punaisen Ristin paikallisosastot auttavat viranomaisten tukena onnettomuuksien uhreja. Heiltä saa apua äkillisissä onnettomuustilanteissa, joiden vaikutukset ovat ihmisille kohtuuttomia. Aineellista apua tarjotaan kotinsa menettäneille esimerkiksi tulipalon tai luonnon onnettomuuden seurauksena. Punainen Risti ylläpitää, koordinoi ja kouluttaa myös valtakunnallista psykologien valmiusryhmää suuronnettomuuksien sekä erityistilanteiden varalle. Punaisen ristin nettisivuilta löytyy myös muita avuntarjoajien yhteystietoja, kuten valtakunnalliset auttavat puhelimet, kriisikeskukset netissä ja vertaistukea tarjoavia yhdistyksiä. (Punainen Risti 2017.)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto perustettiin jo vuonna 1920. MLL tekee merkittävää työtä lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin parantamiseksi. Mannerheimin lastensuojeluliitolta löytyy kattavasti apua ja neuvoja eri ammattiryhmille ja vanhemmille. Esimerkiksi tukivinkkejä arjen tilanteisiin, vanhempainpuhelin tai vertaisryhmiä, joissa tapaa muita samassa

elämäntilanteessa olevia. MLL:n sivuilta löytyy neuvoja, miten auttaa lasta perheen kriisissä ja mistä saa apua perheen huoliin ja kriiseihin. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017; Mannerheimin lastensuojeluliitto 2018.)

Suomen mielenterveysseura järjestää paljon erilaista tukea kriisin kohdanneille perheille ja yksittäisille ihmisille. Esimerkiksi vertaistukiryhmiä järjestetään intensiiviryhminä eri puolilla Suomea tai viikoittain kokoontuvina ryhminä. Ryhmiin on jatkuva haku ja oma kokemus tuen tarpeesta riittää, eikä erillistä lähetettä tarvita. Ryhmätoiminnan tavoitteena on jakaa tunteita ja kokemuksia luottamuksellisesti vertaisten kesken, vahvistaa voimavaroja ja löytää uusia tulevaisuuden näkymiä, löytää uusia selviytymiskeinoja sekä ehkäistä kriisin pitkittymistä, yksinäisyyttä ja syrjäytymistä. Samankaltaisessa tilanteessa olevat saavat toisiltaan vertaistukea ammattilaisten ohjaamissa keskusteluissa, joka on tärkein menetelmä. Muita menetelmiä ovat keholliset ja toiminnalliset harjoitukset, esimerkiksi rentoutukset tai kirjoitustehtävät. Ryhmässä on yleensä 6-10 osallistujaa, perhettä tai pariskuntaa ja 2 ryhmänohjaajaa. Koko perheelle tarkoitetuissa kurssimuotoisissa intensiiviryhmissä aikuisilla ja lapsilla on omat ryhmät ja ohjaajat. Lasten ryhmät on jaettu eri ikäryhmiin, missä kokemuksia käsitellään ikätason mukaisesti. Kurssimuotoisia intensiiviryhmiä järjestetään eri puolilla Suomea, ja niihin on helppo osallistua asuinpaikkakunnasta riippumatta. (Vertaistukiryhmät 2018.)

Kriisikeskukset ympäri Suomen tarjoavat tukea ja apua. Vastaanotolle voi hakeutua ilman lähetettä varaamalla ajan suoraan kriisikeskuksesta. Tapaamiset ovat aina luottamuksellisia ja yksityisyyttä kunnioittavia. Kriisikeskuksessa voi asioida myös nimettömänä ja palvelut ovat maksuttomia. Kriisivastaanotolla voi asioida yksin tai perheen kanssa. Kriisikeskuksissa työskentelee sekä kriisityöhön koulutettuja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia että vapaaehtoisia tukihenkilöitä. Kriisikeskus tuottaa myös erillisenä ostopalveluna kunnille viranomaislähtöistä kriisipalvelua sekä erilaisia koulutuksia. (Hyvinkään Seudun Mielenterveysseura ry 2018.)

Tukinetissä voi saada henkilökohtaista tukea kriisikeskusten työntekijöiltä tai vapaaehtoisilta, sekä osallistua erilaisiin keskusteluryhmiin. Valtakunnallinen kriisipuhelin tarjoaa keskustelua apua kriiseissä oleville ja heidän läheisilleen. Keskustelun tavoitteena on helpottaa henkistä hätää. Soittajaa autetaan pohtimaan keinoja tilanteen helpottamiseksi, omien voimavarojen löytämiseksi ja ongelmien ratkaisemiseksi. Puheluihin vastaavat sekä kriisityöntekijät että koulutetut vapaaehtoiset tukihenkilöt. Valtakunnallista kriisipuhelinta päivystetään 26 paikkakunnalla ympäri Suomea. (Kolmannen sektorin auttavat palvelut 2018.)

5 Lapsen menetelmällinen tukeminen kriisitilanteessa varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen menetelmä viittaa varhaiskasvatuksessa toteutettavaan pedagogiseen toiminnan muotoon, jonka avulla lapsi voi kehittyä ja oppia. Varhaiskasvatuksen menetelmiä on lukuisia määriä ja näitä voidaankin kutsua työtavoiksi tai toiminnoiksi. Työtapojen valintaa

määrittelevät varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä myös lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset työtavat edistävät luovuutta ja oppimista. Työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja, kuten lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. (Robert 2017, 2; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 38.)

Toiminnallisten menetelmien avulla tuetaan lapsen oppimista ja tehdään erilaisia työtapoja näkyviksi. Menetelmät ovat usein leikkimielisiä luovia harjoituksia tai toimintatuokioita. Toiminnalliset menetelmät ovat usein kuvataiteeseen, draamaan tai musiikkiin liittyviä. Lapset toteuttavat niitä osallistuessaan esim. leikkiessä, maalatessa, piirtäessä tai laulaessa. Toiminnallisuuteen liittyy luovuus ja spontaanisuus. (Toiminnalliset menetelmät 2018.) Menetelmät ovat toiminnallisimmillaan, kun lapsi itse osallistuu, mm. maalaa, musisoi, liikkuu, tanssii, näyttelee (Heiskanen & Hiisijärvi 2018).

5.1 Leikki ja Theraplay

Leikki on varhaiskasvatuksen yksi keskeinen työtapana. Se on lapsen luontainen tapa oppia, tutkia maailmaa ja käsitellä kokemuksia. Leikin avulla tutustutaan, rakennetaan suhdetta lapseen, työstetään kokemuksia, etsitään uusia ratkaisumalleja, tutkitaan tunteita ja rentoudutaan. Leikkiessään lapsi voivat käsitellä itselle vaikeita kokemuksia. Leikki voi olla ohjattua, jolloin aikuinen ehdottaa leikkivälineitä ja teemoja. Se voi myös olla lapsen itsensä valitsemaa vapaata leikkiä. Kasvun ja kehityksen tukemiseen liittyy lapsen leikin havainnointi. Leikin havainnoinnilla on tärkeä rooli arvioitaessa lapsen tilannetta. Havainnointi lisää varhaiskasvattajien ymmärrystä lasten ajattelusta, kiinnostuksen kohteista, heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havaintojen tärkeys tulee ottaa huomioon toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Kasvattajilta edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla. (Pedanet 2018; Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2011, 71.)

Theraplay-terapia on vuorovaikutuksellinen, leikkisä lyhytterapia, joka pyrkii vahvistamaan lapsen ja vanhemman välistä kiintymyssuhdetta, lapsen tervettä itsetuntoa ja kykyjä toimia sosiaalisissa suhteissa. Keskeinen sisältö on välittää lapselle kokemus merkityksellisyydestä, arvokkuudesta ja rakastettuna olemisesta. Kontaktia luodaan fyysisen läheisyyden ja hoivan kautta, joka tarjoaa lapselle mielihyvän kokemuksia ja viestittää kehon merkityksellisyyttä. Tehtävänä on säilyttää jatkuva emotionaalinen yhteys lapseen siten, että lapsi saa uudenlaisen kokemuksen itsestään ymmärrettynä ja hyväksyttynä myös sanattomien viestien tasolla. Yhteys rakennetaan iloisen ja yllätyksellisen leikkisyyden avulla. Tärkeää on myös tarjota lapselle kokemuksia onnistumisesta ja omien rajojen ylittämisestä. Lapsen tervettä itsetuntoa vahvistetaan riittävällä haasteellisuudella. Tilanteesta riippuen Theraplay-hoito voidaan toteuttaa kotona, klinikalla tai päiväkodissa. Theraplayta voidaan toteuttaa ryhmämuotoisena, jolloin tavoitteena on tarjota jäsenyneysissä tilanteissa haasteita, onnistumisen kokemuksia,

iloista vuorovaikutusta, hoivaa ja rohkaisua. Ryhmämuotoisena se on suunnitelmallista, vuorovaikutteista ja hauskaa leikkiä, joka soveltuu kaikille lapsille. Oleellista toiminnassa on hyvä kosketus, katsekontakti ja hyväksyntä. Leikkihetkillä käytetään paljon rentouttavaa ja rakentavaa huumoria. Sitä voidaan käyttää myös kehitystä ja tunne-elämää tukevana hoitomuotona. (Suomen Theraplay-yhdistys ry. 2016.)

5.2 Taidelähtöiset menetelmät

Taidelähtöisten menetelmien avulla pyritään rikastamaan arkista kanssakäymistä, houkuttelemaan esiin lapsen kokemuksia ja tunteita. Kyky ilmaista tunteita on suojaava tekijä lapselle. Yhteiset kokemukset ja elämykset toimivat oppimisen lähteenä ja auttavat jäsentämään monipuolisesti todellisuutta. Taide herkistää uusiin havaintoihin ja toimii myös välineenä, mutta ei ole pelkästään sitä. Taiteellinen toiminta antaa mahdollisuuden suojaan ja turvaan, jonka turvin voi tulla esiin jotain sellaista, jolle on ollut vaikea antaa sanoja tai muotoa. Taiteellisen työskentelyn avulla lapsi voi lisätä itsetuntemustaan ja aktiivinen suhde omaan elämään lisääntyy. Taide tarjoaa välineitä sosiaaliseen kasvuun ja oppimiseen. Lapsen itsetunto vahvistuu, kun itsestä löytyy uusia piirteitä ja osaamista. (Taidelähtöiset menetelmät 2018.)

5.2.1 Sadutus

Sadutus on narratiivinen menetelmä, jossa uusi satu tai tarina syntyy kertojan ja saduttajan yhteistyöllä. Menetelmän avulla kuunnellaan ja arvostetaan lasta. Se antaa lapselle läheisyyden ja turvallisuuden tunteen. Sadutus on hyvä menetelmä lapsen kriisin hetkellä. Lasta on hyvä saduttaa ja kuunnella sitä, mitä lapsi haluaa kertoa, sillä se on lapselle luontainen tapa toimia. Se on myös keino, joka aktivoi lasta puhumaan ja kohtaamaan ajatuksensa tässä ja nyt. Sadutus-menetelmän välineinä ovat kerronta, kuuntelu, lasten ajatusten kirjaaminen sekä lukeminen. Sadutus nostaa esiin toisen kunnioittamisen ja arvostamisen, ja luo aidon vastavuoroisen kohtaamiseen. Menetelmän avulla aikuinen kuulee, näkee ja aistii. Usein sadutetut lapset rohkaistuvat ilmaisemaan itseään. Sadutuksella on erityisen hyvät edellytykset kasvulle, luovuudelle, kehittymiselle ja oppimiselle. Sen monipuolinen vaikutus tulee esiin silloin, kun sadutusta käytetään säännöllisesti. Sadutus on kaiken ikäisten kuuntelua ja osallisuutta korostava työväline, jonka avulla kuunnellaan lasta. Sadutus antaa läheisyyden ja turvallisuuden tunteen, jonka takia esimerkiksi kriisin hetkellä on hyvä saduttaa, kuunnella mitä toinen haluaa kertoa. Sadutus on myös hyvä dokumentointiväline lasten leikkiessä, musisoidessa tai tutkiessa, jolloin heidät kohdataan aidosti, ilman arviointia. Sadutuksen ohje on yksinkertainen; lapsi kertoo satua tai tarinaa, aikuinen kirjaa sanatarkasti kaiken muistiin ja lopuksi tuotos luetaan. Lapsi voi vielä halutessaan muuttaa kuulemaansa. (Karlsson 2014, 9 - 11, 41 - 42; Sadutus 2017; Sadutus 2018.)

5.2.2 Satuhieronta

Myönteinen kosketus toimii lapselle tasapainoisen kasvun ja kehityksen tukena. Satuhierontaa voidaan pitää myönteisen kosketuksen keinona arjessa. Se välittää lapselle viestin siitä, kuinka tärkeä hän on ja lapsi kokee tulevaisuutensa nähdyn ja kuullun. Kosketuksen ja voimaannuttavien satujen yhdistäminen on satuhieronnan perusta. Satu voi pitää sisällään symbolisia viestejä. Yhdistämällä kosketusta ja turvallisia satuja, voidaan vahvistaa lapsen luottamussuhteita, ennaltaehkäisemään stressiperäisiä oireita, tukemaan tervettä itsetunnon kehitystä ja mahdollistamaan jakamattoman huomion hetkiä. Satujen kautta voidaan tuoda viestiä lapsen arvokkuudesta ja ainutlaatuisuudesta. Satuhieronta menetelmänä voidaan käyttää missä vain lapsen kanssa työskennellessä. Satuhieronta on monipuolinen menetelmä, joka lapsilähtöistä, luovaa ja se on helppo soveltaa arkeen. Tilana toimii esimerkiksi tunnelmavalaistu huone, rentouttavan musiikin soivissa ja patjat lattialle levitettynä. Lapselta on aina kysyttävä ennen satuhierontaa lupa, koska kosketus on vapaaehtoista ja siitä voi aina kieltäytyä. Vapaaehtoisuus ja vastavuoroisuus tekevät satuhieronnasta turvallisen ja rentouttavan kokemuksen lapselle. Yleensä satuhieronnassa ollaan makuullaan, mutta voi myös istua, koska tärkeintä on hyvä olo, ei missä asennossa ollaan. Selkä on yleisin ja helpoin paikka tehdä satuhierontaa, mutta satuhierontakohtina voivat olla myös jalat, kädet, pää ja vatsa. Satuhieronnassa käytetään omaa luovuutta sekä tarinan kerronnassa että liikkeitä tehdessä. Myös itse tulee rauhoittua. Lauseiden välillä tulee pitää taukoja, jotta kosketus ehtii kertoa omaa viestiään. Nämä lisäävät läsnäoloa ja vahvistavat aitoa yhteyttä lapsen kanssa. (Satuhieronta 2018.)

5.2.3 Tarinasäveltäminen

Lapselle musiikki on luontainen tapa kommunikoida. Lapsi ilmentää itseään ja olemustaan liikkuen, laulaen, loruillen, rytmittäen ja soittaen. Opetusmetodinä musiikki onkin yksi parhaimmista, koska se vaikuttaa lapsen aktivaatioon ja motivaatioon. Musiikkikasvatusta voidaan hyödyntää tietoisesti myös terapeuttisena toimintana ja yksilön voimavaroja tukevana toimintana. Musiikkiterapian lähtökohtana ja tavoitteena on yksilön tai ryhmän kasvun, minuuden eheytyksen, tietoisuuden ja ympäristön hallinnan edistäminen. Musiikkiterapia on monimuotoista, jossa tapahtuu huomattavaa muutosta ja kehitystä. Musiikilla on paljon terapeuttisia vaikutuksia. Musiikillisen toiminnan tavoitteena voi olla esimerkiksi turvallisen tunteen saavuttaminen lapselle. Musiikkikasvatuksen ja musiikkiterapian lähtökohtana on itseilmaisun ja kasvun edistäminen. (Laitinen 2014, 2, 11 - 12.)

”Varhaisiän musiikkikasvatuksen tavoitteina on musiikillisten elämysten, valmiuksien ja taitojen saavuttaminen.” (Hakomäki 2018). Tarinasäveltäminen on yksi musiikkikasvatuksen toimintamuoto, joka on syntynyt päiväkodissa alle kouluikäisten lasten terapeuttisista lähtökohdista. Tarinasäveltäminen on luovaan musiikilliseen ilmaisuun ja vuorovaikutukseen perustuva toimintaa. Sen keskeisinä periaatteina ovat musiikin kokonaisvaltainen kokeminen,

elämyksellisyys ja leikinomaisuus. Tarinasäveltämisen ideana on, että lapset saavat ilmaista mielessään liikkuvia ajatuksia ja kokemuksia musiikin avulla. Teos voi olla tarinoita, leikkiä, sanoja tai vain musiikkia. Teokset kirjataan muistiin ja niitä pystyy soittamaan yhä uudelleen. Tarinasäveltämistä voi soveltaa yksilö- ja ryhmätyöskentelyssä. Menetelmä sopii hyvin varhaiskasvatuksen toimintamuodoksi. Tarinasäveltäminen sisältää neljä periaatetta, joiden kaikkien tulisi toteutua, jotta voidaan puhua tarinasäveltämisestä. Lapsella tulee olla mahdollisuus vapaaseen musiikilliseen ilmaisuun ilman opettamista ja ohjaamista. Tarinasävellyks syn-tyy aina vuorovaikutuksessa säveltäjän ja sävellyttäjän välillä. Tarinasävellyks tulee kirjata muistiin sellaisella merkkijärjestelmällä, että lapsi pystyy soittamaan sen heti uudestaan. Lapsella tulee olla mahdollisuus konserttiin, jossa lapsi saa jakaa merkityssisältöä hänelle tärkeiden ja toiminnan kannalta merkityksellisten henkilöiden kanssa. (Hakomäki 2018.)

5.2.4 Laulupiirtäminen

Laulupiirtämisen menetelmä on muutaman viime vuoden aikana levinnyt ympäri Suomea varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja kuntoutuksen toimintamuodoksi. Toimintamuotona laulupiirtäminen on moniaistillista ja elämyksellistä toimintaa. Menetelmässä yhdistyvät samanaikaisesti laulu ja kuvallinen ilmaisu toisiaan tukien. Laulupiirtämistä on helppo käyttää osana opetusta, koska se innostaa itseilmaisuun ja tukee tärkeitä oppimisen alueita. Tällaisia oppimisen alueita ovat esimerkiksi kielelliset taidot, motoriikka, kynätaidot, keskittyminen, vuorovaikutus ja yhdessä toimimisen taidot. Laulupiirtämisessä piirroksot syntyvät laulaen tai laulun tukemana. Menetelmän tukena ovat pienet piirtämislaulut, jotka ovat tarkoitusta varten tehtyjä tai muutoin tarkoitukseen soveltuvia. (Laulupiirtämisen menetelmä 2018.)

Laulupiirtäminen tarjoaa lapselle onnistumisen elämyksiä ja omaan taitotasoon sopivia haasteita. Se auttaa lasta kommunikoimaan, keskittymään ja osallistumaan. Laulupiirtämisessä painottuvat vuorovaikutus, luova ilmaisu, tarinallisuus. Menetelmän monipuoliset harjoitteet tukevat ja kehittävät lapsen kielellisiä taitoja, visuaalista hahmottamista, motoriikkaa, keskittymistä, vuorovaikutusta ja yhdessä toimimisen taitoja sekä luovaa ilmaisu. Laulupiirtämisessä paperin reunat eivät ole rajana, vaan laulupiirtää voi myös ilmaan, kaverin selkään, isoon yhteiseen lattiapaperiin tai ulkona hiekkaan tai lumihankeen. Laulupiirtäminen soveltuu kaikenikäisille lapsille. Pienten lasten kanssa voi laulupiirtää siten, että aikuisen piirtää näkyväksi lapsen ajatukset ilmaan tai paperille. Laulupiirtämistä voi toteuttaa kokonaisina tarinallisina tuokioina tai yksittäisinä harjoitteina. Menetelmä sopii opetustuokioihin, aamupiiriin, ruokajonoon, unihetkien rauhoittamiseen tai metsäretkille. (Laulupiirtämisen menetelmä 2018.)

5.2.5 Kuvataide

Voimaannuttavassa kuvan tekemisessä aktivoidaan lapsen omat sisäiset voimavarat taiteellisen toiminnan, esimerkiksi maalaamisen, piirtämisen tai muovailun avulla. Kuvan tekeminen

on osa itseilmaisua, jossa lapsi voi ilman puhetta olla vuorovaikutuksessa itsensä ja ympäristönsä kanssa. Lapsi voi toteuttaa omia tunteitaan, ajatuksiaan ja ristiriitojaan taiteen muotoon ja työstää niitä kuvan avulla. Lapsella voi olla tunteita, joita ei ole ennen tiedostanut ajattelevansa ja joita on vaikea käsitellä sanallisesti. Aikuisen roolina on tukea lasta kohtaamaan ajatukset turvallisesti. Työskentelyn aikana aikuinen seuraa lapsen työn etenemistä ja kuvasta keskustellaan, jos lapsi haluaa. Aikuisen tulee olla läsnä koko toiminnan ajan ja luoda luottamusta siitä, että lapsen tunteet saavat tulla ja niiden tunteminen on hyväksyttävää. Kuvan tekemiseen ei tarvitse antaa aiheita. Lapsi saa valita mieleisensä työskentelyvälineet, joten on tärkeää varata toimintaa varten erikokoisia ja värisiä papereita, siveltimiä, värejä ja väriliitujia monipuolisesti. Lapsi voi myös muovilla savea tai muoviluvahaa. Kuvan tekeminen voidaan päättää esimerkiksi loppupiirin avulla ja tehdyt kuvat ovat siinä näytteillä. Lapsi voi halutessaan kertoa omasta työstään sekä kommentoida rakentavasti myös muiden kuvia. (Surun ja kriisin kohtaaminen varhaiskasvatuksessa 2010, 12.)

5.2.6 Nukketeatteri

Draamallisessa ilmaisussa ei näytellä esitystä muiden nähtäväksi. Menetelmään kuuluvat rooli-harjoitukset, leikilliset tehtävät sekä erilaisten tunteiden ja tilanteiden dramatisointi. Luova toiminta voi olla fyysistä ja vapauttavaa, kun puolestaan luova liikunta auttaa käpertynyttä. Draamaan voidaan liittää asioiden ja ilmiöiden tutkimista, liikettä, piirtämistä, maalaamista ja musiikkia. Niitä voi koostaa erilaisten teemojen alle. Toimintamuotona voi olla satu, runo, musiikki, tilateos, askartelu tai jotain luonnosta kerättävää materiaalia. (Surun ja kriisin kohtaaminen varhaiskasvatuksessa 2010, 14.)

Nukketeatteri on oivallinen taiteen muoto, kun halutaan kokeilla ja tarjota yksilöllisiä ilmaisen muotoja. Siinä yhdistyvät monen taiteenlajin ominaisuudet. Nukke voi hyödyntää peilinä omalle tulkinnalle. Sen turvin voi tuntea asioita, joita ei muuten olisi helppoa tai mahdollista tuoda esiin. Nuken kohtaaminen voi edesauttaa tunteiden kokemista hetkessä. Nukke voi toimia myös suojakilpenä suurien, herkkien ja uhkaavien tunteiden ja myös osallistujan välissä. Se voi kannustaa asioihin, joihin ei itse pysty. Nukke voi muuttaa hetkessä muotoaan ja mielikuvissa voi liikkua ajassa ja paikassa. Nukketeatterista voi auttaa lasta esimerkiksi silloin, kun hänellä on todettu tunne- tai käyttäytymishäiriö, neurologinen tai fyysinen vamma tai erilaisia trauman oireita. Nukketeatterin avulla voidaan auttaa esimerkiksi lapsen ongelmanratkaisun ja muistin stimulointiin, sosiaalisen vuorovaikutuksen edistämiseen, elämän haasteiden käsittelemiseen tai lohduttamiseen liittyvissä haasteissa. Nuken avulla lapsen voi olla helpompaa sanoittaa tunteitaan sekä eläytyä tilanteeseen. Nukketeatterin esityksessä voi käyttää monenlaisia tekniikoita perinteisen käsi- ja pöytäteatterinukkeiden tai pehmolelujen lisäksi. Esimerkiksi palikkateatterissa puiset palikat johdattavat kokijan erilaisiin maailmoin mielikuvituksen avulla. Se tarjoaa näkökulmia luovuuteen, kun kukin lapsi tekee oman tulkintansa palikoiden muodostamista asetelmista ja liikkeistä. Palikkateatteritehtävänä voi rakentaa

omakuvan, oman perheen tai itselle tärkeät ihmiset ja itselle merkityksellisen paikan. Nukke-teatteri voi herättää henkiin myös elottomien asioita, koska sen yhtenä sen osa-alueena on erilaisten materiaalien tai esineiden elävöittäminen. Esimerkiksi kineettinen hiekka ja folio ovat materiaaleja, jotka voivat muotoutuvat moneksi. Varjoteatterin välineinä ovat yleensä kirkas valonlähde sekä kangas ja kankaalle heijastettavat nuket tai valoa läpäisevät esineet. Varjojen heijastukseen voi käyttää myös hämärretyn huoneen seiniä, kattoa tai muita pintoja varjokankaiden sijaan. Varjoteatterin tarkoitus on kannustaa lapsia, joka mahdollistaa ujonkin lapsi vapautumisen ja hänellä on mahdollisuus tuoda itsestään uusia puolia esiin. (Halme & Susi 2018, 7, 13.)

6 Toimiva työyhteisö ja johtajuus varhaiskasvatuksessa

Työyhteisö on tärkeä voimavarojen lähde. Tukeva työyhteisö sallii ja arvostaa erilaisia työntekijöitä. Tärkeää on pitää huolta työyhteisön sisäisestä ilmapiiristä ja vuorovaikutuksesta. Mikäli joku asia ei toimi tai aiheuttaa stressiä ihmisten välisissä suhteissa, siihen on hyvä tarttua nopeasti ja pyrkiä kuulemaan kaikkia osapuolia. Omasta työstä huolehtiminen ja toisten työn huomiointi sekä kohteliaisuus, kiinnostuneisuus, tasapuolisuus ja avoimuus ovat hyvän työilmapiirin perusta. (Hyvä työilmapiiri vahvistaa hyvinvointia 2018.)

Varhaiskasvatuksessa työskentelee moniammatillinen joukko ihmisiä, joiden ammatillinen asiantuntijuus on painottunut eri tavoin. Lastentarhanopettajien koulutus painottuu pedagogiikkaan ja lastenhoitajien koulutus on hoitopainotteinen. Työntekijöiden ammattitaito ja asiantuntijuus muokkaantuvat heidän kokemusten ja koulutuksen tuottamien tietojen ja taitojen kautta. Heillä on oltava yhtenäinen käsitys siitä, mitä hyvä varhaiskasvatus pitää sisällään ja työtavat tukevat lapsen kasvua, kehitystä ja oppimisista kokonaisvaltaisesti. Työtilanteissa tärkeintä on, että ammattilaiset jakavat keskenään ajatukset ja tulkinnat hyvästä kasvatuksesta. (Eskola 2016, 5-9; Mikkola & Nivalainen 2009, 60.)

Toimivalle työyhteisölle on ominaista kunnioittaa ihmisiä erilaisina toimijoina arvostaa ja hyödyntää ihmisten erilaisuutta sekä pyrkiä myönteiseen ja kannustavaan ilmapiiriin. Työyhteisössä kaikkien työntekijöiden tulisi olla tasavertaisia ja aktiivisia osallistujia, joilla on oikeus ja velvollisuus ilmaista eriävätkin mielipiteet. Keskustelun tulee olla avointa, kuuntelevaa ja kunnioittavaa. Näiden avulla oppii ymmärtämään, sietämään ja arvostamaan erilaisuutta, jolloin yhteistoiminta ja vuorovaikutustaidot työyhteisössä vahvistuvat. Hyviin vuorovaikutustaitoihin kuuluu myös taito antaa ja ottaa vastaan palautetta. Palautteen antaminen ei ole vain moitteita ja kehumista, vaan myös toisten ideoiden kuulemista ja kiinnostusta työtä kohtaan aidosti ja vilpittömästi. Työyhteisön keskinäiseen vuorovaikutukseen vaikuttaa se, kuinka tärkeänä ryhmän jäsenet pitävät yhteistyötä ja ovatko he valmiita ja motivoituneita luomaan hyvää ilmapiiriä. (Järvinen ym. 2011, 162, 165.)

Vaikka varhaiskasvatuksen työntekijöitä ei varsinaisesti pidetä auttamisen ammattilaisina, työ pitää sisällään paljon samoja asioita. Kasvattaja saattaa kokea riittämättömyyttä kohdattaessaan esimerkiksi kriisin kohdanneen perheen. Hänellä on myötäelämisen ja auttamisen tarve, mutta auttamisen keinot ovat vähäiset. Työssä jaksamisen kannalta on tärkeää, että asettaa rajat ammatilliselle roolilleen. Mutta tärkeää on myös sosiaalinen tuki. Varhaiskasvatuksessa esimerkiksi oma tiimi voi toimia sosiaalisen tuen mahdollistajana. Parhaimmillaan sosiaalinen tuki on henkisen (auttaminen, luottamus, kuuntelu, empatia ja rohkaisu), aineellisen (töiden tai kasvatusvastuun jakaminen ja työvuorojen vaihtaminen) ja tiedollisen (neuvot, ehdotukset, ohjeet, arviointi ja palaute) tuen sekä keskinäisen arvostuksen jakamista. Kun tiimin jäsenillä on erilaisia toteuttamis- ja toimintatapoja, kannattaa se kokea rikkautena, jolloin jokainen kasvattaja on tiimissä antavana ja saavana osapuolena. (Koivunen 2009, 132, 195.)

Moniammatillinen työ varhaiskasvatuksessa on jaettua asiantuntijuutta hoivasta, kasvatuksesta ja opetuksesta. Varhaiskasvatuksen ympärillä toimii useita eri ammattiryhmiä sekä tiimi- että verkostotyössä. Varhaiskasvatuksen ammattilainen on osa yhdessä perheen kanssa työskentelevää tiimiä ja verkostotyössä kootaan perheiden tuen tarpeisiin soveltuvia tukiverkostoja, jotta työskentely olisi lapsen ja perheen tavoitteiden suuntaista. Onnistuneen yhteistyön kannalta on tärkeää, että työntekijä tietää omat vahvuudet ja tunnistaa osaamisensa rajat sekä tietää oman roolinsa kasvattajana. Varhaiskasvatuksessa on välttämätöntä yhteisen keskustelun ja tavoitteiden asettaminen, sillä ilman yhteistä suunnittelua ja arviointia työyhteisön toiminta on mahdotonta. (Eskola 2016, 11 - 13; Järvinen ym. 2011, 93, 95, 97.)

Jotta päästään laadukkaaseen varhaiskasvatukseen, se edellyttää esimieheltä varhaiskasvatuksen tarkoituksen hahmottamista ja toteuttamista. Varhaiskasvatuksen johtaminen ei voi olla yhdentekevää, koska sen laatuun ja sisältöön tulee kiinnittää huomiota. Taitava pedagoginen esimies ottaa vastuun varhaiskasvatuksen kehittämistyöstä. Tämä pitää sisällään perustehtävän kehittämisen, henkilökunnan hyvinvoinnista ja osaamisesta huolehtimisen sekä pedagogisella asenteella hallinnoimisen. Esimiehen rooli on tukea henkilöstön työssäjaksamista ja auttaa heitä kehittymään asiantuntijuudessaan. Esimiehen vahva pedagoginen johtajuus, joka on kasvatustyön ja työyhteisön johtamista, parantaa varhaiskasvatuksen laatua ja on merkittävä lasten arkeen varhaiskasvatuksessa vaikuttava tekijä. (Järvinen 2015, 4 - 6, 26.)

Varhaiskasvatuksen esimiehen tehtävä päiväkodissa on edesauttaa ja tukea työyhteisön rakentumista sekä luoda toimivaa ja myönteistä yhteistyökulttuuria. On tärkeää ylläpitää selkeitä ja realistisia tavoitteita sekä auttaa alaisiaan moninaisten vaatimusten keskellä. Hän toimii tavoitteiden luojana ja viestijänä. Tavoitteiden tulisi ohjata esimiehen ja tiimin jokapäiväistä työtä niin, että riittävän usein mietittäisiin ja fokuisoitaisiin toimintaa vastaamaan sovittuja tehtäviä. Kun tavoitteet on aseteltu oikein ja hyvin, se kannustaa sekä parempaan yksilökoh-taiseen suoriutumiseen ja arvokkaaseen yhteistyöhön muiden kanssa. Tärkeää on myös keskustella ja pyrkiä löytämään yhteinen näkemys ja ymmärrys strategisesta suunnasta.

Palautteen saaminen alaisilta ohjaa työtä oikeaan suuntaan. On myös hyvä ottaa huomioon se, että tilanteet ja tavoitteet voivat muuttua matkan varrella. Esimieheltä vaaditaan osaamista toimia muuttuvissa tilanteissa ja taitoa tehdä nopeitakin muutoksia suunnitelmiin. (Eskola 2016, 17 - 18; Esimiesinfo 2013.)

Pedagogisella työotteellaan esimies on esimerkkinä muille työntekijöille. Esimiehen tehtävänä on seurata ja osoittaa kiinnostusta alaisiinsa. Tämä ei tarkoita, ettei luottaisi alaisiinsa vaan osoittaa erityistä mielenkiintoa heidän työhön. Varhaiskasvatuksessa johtajan tehtävänä on luoda käytettäviä vuorovaikutusmalleja ja tämän vuoksi johtajan on tärkeää omata kyky ja tapa kommunikoida. Myös palautteenanto ja kannustaminen henkilöstön ja esimiehen välillä on tärkeää. Jokaisessa yksikössä on erilaiset tarpeet ja haasteet, joka edellyttää erityistä pedagogista osaamista johtajalta. Päiväkodin esimieheltä vaaditaan emotionaalista älykkyyttä, jolla on rohkeutta kyseenalaistaa vallitsevia standardeja ja halua kehittää itseään sekä persoonana että ammatillisesti. Tärkeää on pystyä hillitsemään omia tunteitaan ja olemaan empaattinen. Hyvät ongelmanratkaisutaidot ovat tärkeitä, koska työskennellään ihmisten parissa eikä konflikteilta voi välttyä. Ongelmien ja ristiriitojen käsittely on myös johtamistyötä. Ongelmatilanteisiin tulisi puuttua nopeasti, jotta vältetään syvemmältä kierteeltä. (Järvinen 2015, 2 - 3, 19 - 20.)

Eettinen johtaminen perustuu yhteisiin ja julkilausuttuihin arvoihin. Arvot toteutuvat, kun niitä käytetään johtamisen välineenä ja jokainen tietää roolinsa työyhteisössä ja miten voi toteuttaa arvoja omassa työssään. Tärkeitä johtamisen eettisiä periaatteita ovat vastuullisuus, luottamuksellinen ilmapiiri, työntekijöiden tukeminen ja sujuvuus. Eettisyys ja arvot tulisi muistaa erottaa säännöistä, jotka ovat tarkempia ja tiukempia. Ohjeita tarvitaan saavuttamaan ja ylläpitämään ammatillista identiteettiä sekä varmistamaan hyvä asiakaspalvelu. Esimiehelle tyypillistä ovat jatkuvat muutokset ja niihin sopeutuminen. Monesta suunnasta tulee vaatimuksia ja odotuksia, jolloin saattaa tuntea olevansa ”kahden tulen välissä”. Oikeudenmukaisuus, tasavertaisuus ja vastuullisuus ovat niitä, joilla esimies luo hyvän työilmapiirin ja synnyttää luottamusta. (Löf 2012, 29 - 30.)

7 Aiemmat tutkimukset

Lapsen kriisistä varhaiskasvatuksessa löytyy useita opinnäytetöitä. Esimerkiksi Kaukola-Hietikko & Salminen (2017) käsittelevät opinnäytetyössään traumaattisten kriisien kohtaamista kahdessa eri päiväkodissa. Tärkeänä tuloksena nähtiin varhaiskasvattajien herkkyyden tunnistaa lapsen tarpeet ja osaaminen vastata niihin yksilöllisesti. Tärkeinä asioina näkyi myös arjen ja rutiinien merkitys kriisin keskellä. Nykyään päiväkotiryhmät voivat olla suuriakin lapsiryhmittään. Tämä näkyi myös haastattelun tuloksissa ja muutamat varhaiskasvattajat toivatkin esiin pienryhmätoiminnan tärkeyden. Pienryhmissä vaikeiden asioiden käsittely lasten kanssa on helpompaa, koska tunnelma on rauhallisempi ja näin ollen lasten on helpompi kertoa ajatuksistaan. Pienryhmissä koettiin myös aikuisen tuen saatavuus helpommaksi. Haastatteluissa

nimenomaan korostui tärkeys olla aikuisen saatavilla ja ajan järjestäminen lapsille. Haastatellut varhaiskasvattajat nostivat myös esiin havainnoinnin tärkeyden kriisitilanteissa, sekä kriisin kohdanneen lapsen että koko lapsiryhmän havainnoinnin. Kasvatusyhteistyön merkitys nähtiin korostuvan kriisitilanteissa, ja tämän takia haastateltavat pitivät tärkeänä kumppanuussuhteen luomista perheen kanssa jo heti lapsen ensimmäisestä hoitopäivästä. (Kaukola-Hietikko & Salminen 2017.)

Toinen mielenkiintoinen opinnäytetyö, johon tutustuimme, oli Seppäsen ja Tiaisen (2016) Kriisi lapsen elämässä. Opinnäytetyönä tuotettiin sähköinen ja kirjallinen opas päiväkodin henkilökunnalle, jossa on tietoa kriisin tunnistamisesta sekä toimintaohjeita kriisin kohdanneen lapsen ja perheen tukemiseen. Sen tarkoitus oli vahvistaa siltää mielenterveystyön ja varhaiskasvatuksen välille ja lisätä päiväkodin työntekijöiden tietämystä lapsen kriisistä, sen aiheuttajista. Opas antaa heille konkreettisia toimintaohjeita siitä, miten tilannetta voidaan käydä läpi lapsen kanssa päiväkodin arjessa. Oppaan tavoitteena oli auttaa havainnollistamaan kriisin tunnistaminen lapsessa ja miten se eroaa normaaleista ikätasoon liittyvistä kehitysvaiheista. Toisena tavoitteena oli antaa selkeät toimintaohjeet siitä, miten päiväkodin henkilökunta voi ottaa asian puheeksi vanhempien kanssa ja ohjata vanhempia eteenpäin kriisitilanteessa. Opinnäytetyössä oli käyty läpi auttamiskeinoja hoitotyön näkökulmasta varhaiskasvatuksessa toimiville kasvattajille. Käsitellyt menetelmät ovat helposti muunneltavissa erikäisten toimintaan. Työssä oli otettu esille myös lastensuojelun näkökulmaa sekä käytännön ohjeita päiväkodin henkilökunnalle siitä, miten he voivat ohjata vanhempia kriisin kohdassa. Seppänen ja Tiainen ovat ottaneet esille sellaisia auttamismenetelmiä, joita jokainen lapsen elämässä oleva aikuinen voi toteuttaa ilman erillistä ammattiosaamista. Opinnäytetyössä käsiteltiin kriisin vaiheet, koska ilman niiden tietoisuutta ei lasta pystytä auttamaan ja ymmärtämään. Kriisin aiheuttajina käsiteltiin; muutokset perheessä (mm. ero, uusioperhe, muutto, sisarusten syntymä), perheen suru, media, kiusaaminen ja kaltoinkohtelu. Johtopäätöksessään Seppänen ja Tiainen toteavat, että tietoa lapsen kriisistä pitäisi saada osaksi hoitotyön koulutusohjelmaa ja vanhemmat tulisi saada tietoiseksi lasten kriisien aiheuttajista ja auttamismenetelmistä. (Seppänen & Tiainen 2016, 9 - 10, 16, 38 - 39, 55,57.)

Ketolan (2017) opinnäytetyössä Lapsen suru varhaiskasvatuksessa on käsitelty lapsen surua erilaisten kriisin jälkeen. Opinnäytetyön painopiste on traumaattisten kriisien kohtaamisessa ja käsittelemisessä. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa henkilökunnalle kattava tietopaketti lapsen surusta, sen kohtaamisesta ja käsittelemisestä varhaiskasvatuksessa. (Ketola 2017, 5.)

8 Opinnäytetyön tarkoitus ja toteutus

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten varhaiskasvatuksen henkilöstö kokee kriisissä olevan lapsen kohtaamisen ja tukemisen sekä millaisia menetelmiä he ovat käyttäneet

aiemmin työtä tehdessään. Tämän lisäksi tarkoituksena oli myös selvittää työntekijöiden omia valmiuksia kohdata kriisitilanteet.

Opinnäytetyön suunnittelu alkoi 2018 kevään aikana. Halusimme selvittää varhaiskasvatuksen henkilöstön tietoisuutta ja kokemuksia lapsen kriisin käsittelyssä. Kunta ja varhaiskasvatus, jolle olimme kyselyä suunnitelleet, lupautui puhelinkeskustelun jälkeen vastaamaan kyselyyn. Ensimmäinen tapaaminen oli keskiviikkona 25.4.2018 mukaan lupautuneen kunnan varhaiskasvatuspäällikön kanssa. Tapaamisessa oli mukana myös kunnan erityislastentarhanopettaja. Keskustelu heidän kanssaan oli mielestämme erittäin tärkeä, koska saimme kuulla myös heidän toiveitaan muun muassa kyselylomakkeen suunnitteluun ja toiveesta toteuttaa heille jonkinlainen tietopaketti. Näin pystyisimme myös tarjoamaan heille tietoisuutta oman kunnan varhaiskasvatuksen eri alueiden tavoista toimia kriisitilanteissa.

Opinnäytetyön suunnitelman hyväksynnän jälkeen lähetimme kunnalle tutkimusluvan sähköisesti. Kunnan käsittely oli erittäin nopeaa, sillä muutamassa päivässä saimme luvan ja aloimme työstää lomakkeen kysymyksiä. Halusimme pitää kunnan vahvana mukana kyselylomakkeen laadinnassa, joten keskustelimme varhaiskasvatuspäällikön kanssa myös kyselyn laadinnan aikana. Lähetimme kyselylomakkeen (Liite 2) varhaiskasvatuspäällikölle vielä nähtäväksi ennen kyselyn jakoa päiväkodeihin. Päädyimme laatimaan kyselylomakkeen paperisena, sillä koimme näin tarjoavan henkilökunnalle helpomman tavan vastata kyselyyn. Myös kunnasta oltiin samaa mieltä, että vastaamisprosentti voisi näin toteutettuna olla parempi. Kokemuksemme mukaan päiväkodin arki on hyvin hektistä. Työntekijöillä ei ehkä ole aikaa istua koneella, mutta paperista lomaketta voi täyttää pieniäkin hetkiä kerrallaan, esimerkiksi lepo- hetkellä.

Lomakkeen rakentuminen koostui tutkimuskysymyksiimme perustuen ja siitä laajempaan kokonaisuuteen. Taustakysymyksiinä kysyimme ammattinimikkeen ja työvuodet varhaiskasvatuksessa. Sukupuolta emme halunneet/voineet kysyä, koska tiesimme, että vastaajista miehiä on yksi, jolloin anonymiteetti ei olisi säilynyt. Seuraavat kysymykset viittasivat lapsen kriisitilanteiden kohtaamiseen, millaisiin, kuinka usein ja miten kriisitilanne tuli tietoon. Tärkeinä kysymyksiinä pidimme kasvatusyhteistyön merkitystä kriisitilanteissa ja miten kasvattajat kokevat huolen puheeksi ottamisen. Halusimme myös selvittää ulkopuolisten ammattilaisten tärkeyden ja kenen kanssa yhteistyötä tällaisissa tilanteissa on tehty. Halusimme selvittää miten he toimivat päiväkodin arjessa, kun lapsi elää traumaattisen kriisin keskellä, millaisia menetelmiä he ovat käyttäneet ja miten tilanteet on huomioitu koko lapsiryhmässä. Lopuksi halusimme vielä kysyä työyhteisön ja aiheeseen liittyvän koulutuksen merkityksestä lapsen kriisitilanteessa.

Kyselyt kolmen varhaiskasvatusalueen henkilöstölle toimitimme henkilökohtaisesti 30.5.2018. Kirjekuoret vastauksineen keräsimme päiväkodeilta 25.6.2018. Aineiston analyysia

toteutettiin kesän/alkusyksyn 2018 aikana. Kyselyyn vastanneen kunnan koosteen kokoaminen alkoi, kun opinnäytetyö oli jo melko pitkälle kirjoitettu ja kyselyn vastaukset oli saatu analysoitua. Kooste eli sähköinen tietopaketti (Liite 3) kyselyyn vastanneen kunnan käytettäväksi kasattiin opinnäytetyömme pohjalta. Koimme, että heidän on helpompi käyttää sähköistä mallia, johon keräsimme työn ydinkohdat. Tietopaketti on niin sanottu lyhennetty versio alkuperäisestä työstä ja siihen on lisätty muun muassa hyödyllisiä yhteystietoja ja nettisivuja, joita voi käyttää joko oman työn tukena tai antaa perheille tiedoksi. Halusimme myös laittaa koosteeseen tiedoksi joitakin lisäkoulutusmahdollisuuksia, jotka voisivat tukea varhaiskasvatuksen työntekijöitä työssään sekä kriisin tukemisessa, mutta myös ihan joka päiväisessä työssäkin.

8.1 Tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tavoitteena on saada selville, miten varhaiskasvatuksen työntekijät kohtaavat kriisissä olevan lapsen ja millaisin keinoin lasta tuetaan kriisissä. Lisäksi tavoitteena on selvittää millaisena työntekijät kokevat omat valmiutensa kohdata kriisitilanteita.

Tutkimuskysymys:

Miten varhaiskasvatuksen työntekijät kohtaavat ja tukevat lapsen kriisiä?

- Millainen merkitys kasvatusyhteistyöllä on lapsen ja perheen kriisin kohtaamisessa?
- Millaisena työntekijät kokevat työyhteisön merkityksen kriisitilanteessa?

8.2 Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus sisältää lukuisia erilaisia lähestymistapoja ja aineiston keruu- ja analyysimenetelmiä elämismailman tutkimukseksi. Kvalitatiivinen tutkimus on vain yhdenlainen tapa tutkia eikä se ole minkään tietyn tieteenalan tutkimusote. Tutkimuksessa ovat oleellisia merkitykset, jotka ilmenevät moninaisin tavoin. (Mitä on laadullinen tutkimus 2018.)

Tässä tutkimuksessa päädyttiin toteuttamaan aineistonkeruu yksilöllisten kohtaamisien kautta. Yksilöhaastattelut sopivat aineiston keruu menetelmäksi, kun tutkimusaihe on sensitiivinen eikä tutkimukseen osallistuva halua keskustella ryhmässä. Haastattelut voidaan jakaa kolmeen tyyppiin; strukturoituihin eli lomakehaastatteluihin, teemahaastatteluihin ja avoimiin haastatteluihin. Strukturoidun haastattelun apuvälineenä käytetään lomaketta, kysymysten muoto ja esittämisjärjestys on ennalta määrätty ja haastattelu on melko helppo, kun lomake on saatu laadituksi. Teemahaastattelussa haastattelu on strukturoidun ja avoimen haastattelun välimuoto, ainepiirit ja teemat ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja esittämisjärjestys puuttuvat. Avoin haastattelu on lähempänä keskustelua, jossa edetään haastateltavan ehdoilla ja aihe voi muuttua haastattelun aikana. Avoimessa haastattelussa

haastattelukertoja saatetaan tarvita useita sekä haastattelu vaatii runsaasti aikaa ja hyviä haastattelutaitoja. Haastattelun etuina ovat joustava aineiston keruu, mahdollisuus saada monipuolisia vastaksia, voidaan tutkia arkoja ja vaikeita aiheita, aineistoa voidaan täydentää jälkikäteen sekä saatuja tietoja voidaan syventää. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2007, 123 - 125, 128)

Opinnäytetyössä käytimme haastatteluun osallistuville valmista lomaketta. Näin koemme heidän saavan paremmin aikaa miettiä vastauksiaan. Myös vastausten analysointi on luotettavampaa kuin haastattelu samoin vastaukset pysyvät anonyymeinä.

8.3 Aineiston käsittely ja analyysi

Opinnäytetyömme tutkimusote on kvalitatiivinen eli laadullinen. Aineistoa on tarkoitus kerätä erään eteläisen kunnan varhaiskasvatuksen työntekijöiltä. Menetelmänä käytimme kyselytutkimusta. Kysely toteutettiin paperisena lomakehaastatteluna.

Vaikka lomakehaastattelulla ei ole paljon tekemistä laadullisen tutkimuksen kanssa, voidaan sitä myös käyttää laadullisessa tutkimuksessa, kun esimerkiksi lomakkeeseen vastanneet henkilöt tyypitellään vastausten perusteella laadullisiin luokkiin (hyvin kiinnostunut, jonkin verran kiinnostunut jne.). Lomakehaastattelussa kysytään tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun kannalta merkityksellisiä kysymyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 74 - 75.)

Laadullista eli kvalitatiivista aineistoa voidaan analysoida muun muassa sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. Sisällönanalyysi luokitellaan nykyisin lähinnä kvalitatiiviseksi aineiston analyysimenetelmäksi, jolla kuvataan kirjoitetun ja puhutun kielen muotoa ja sisältöä. Sisällönanalyysissa kuvataan analysoidavan materiaalin sisältöä, rakennetta tai molempia. Kvalitatiivisen sisällönanalyysin aineistoa tarkastellaan eritellen, luokitellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien. Sen tarkoituksena on järjestää aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon. Analyysilla luodaan myös selkeyttä aineistoon, jolloin voidaan tehdä selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. Analyysin tehtävänä on järjestää, jäsentää ja tiivistää aineisto, jotta mitään olennaista ei jää pois, myös aineiston informaatioarvo lisääntyy. Tutkimuksen edetessä joudutaan tekemään monia valintoja, joihin ei ole yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua. Analysointi on tulkintaa aineistosta. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 91, 108; Opinnäytetyökalupakki 2017.)

Käsittelimme saamamme aineiston hyödyntäen Excel-ohjelmistoa. Kirjoitimme aluksi kaikki kyselyt sähköiseen muotoon. Jaoimme aineiston tulokset kolmeen eri vastaajaryhmään; lastentarhanopettajat, lastenhoitajat ja avustajat. Avustajien pienen vastausprosentin vuoksi käsittelimme heidän vastaukset osana lastenhoitajien vastauksia. Numeroimme vastaajat; lastenhoitaja 1 (LH 1) sekä lastentarhanopettaja 1 (LTO 1) jne. Vertasimme vastauksia toisiinsa ja etsimme yhtäläisyyksiä sekä eroja aineistoista. Käsittelimme ensin lastentarhanopettajien

ja lastenhoitajien vastaukset erikseen. Kun olimme saaneet aineistot selkeään muotoon, vertasimme lastentarhanopettajien ja lastenhoitajien vastauksia toisiinsa sekä etsimme niistä yhtäläisyyksiä sekä eroavaisuuksia. Näin ollen saimme selkeän kuvan aineistosta ja pystyimme luomaan keskeisimmät tulokset aineistosta sekä luotettavia johtopäätöksiä.

9 Keskeisimmät tulokset

Tutkimuskysymyksiin pohjautuen lähestyimme kyselyn tuloksia kolmen kokonaisuuden avulla. Ensimmäisenä aihealueena on lapsen kriisin kohtaaminen ja tukeminen varhaiskasvatuksessa. Toisena aiheena kasvatusyhteistyön merkitys lapsen ja perheen kriisin tukemisessa. Kolmantena aiheena työyhteisön merkitys kriisitilanteessa. Piirsimme näistä taulukon, johon on poimittu kyselyn tulosten perusteella tärkeimmiksi koettuja asioita aihealueittain (alla).

Taulukko 2: Keskeisimmät tulokset

9.1 Aineiston kuvaus

Tekemämme kysely kohdistui kolmeen eri päiväkotiin saman kunnan alueelle. Kaikkiaan kyselyitä jaettiin 68 kappaletta ja vastauksia saimme 40 kappaletta. Vastausprosentti oli 59 %. Kyselyyn vastasi 17 lastentarhanopettajaa, 21 lastenhoitajaa ja kaksi avustajaa. Kyselyn tuloksissa yhdistimme kahden avustajan vastaukset lastenhoitajien vastauksiin, koska kyselyyn vastanneita avustajia oli vain kaksi. Vastaajista 30 työntekijää oli työskennellyt alalla yli kymmenen vuotta ja viidellä oli työkokemusta 5-10 vuotta. Neljä vastaajista oli työskennellyt alalla 1-5 vuotta.

Jokainen vastaajista oli kokenut jonkin lapsen kriisitilanteen työssään. Vanhempien eron oli kohdannut jokainen kyselyyn vastannut. Läheisen kuolema ja vakava sairaus läheisellä tai lapsella itsellään olivat myös monen vastaajan kokemia kriisitilanteita. Onnettomuudet oli merkinnyt 16 vastaajaa ja itsemurhan lähipiirissä yhdeksän. Lähisuhdeväkivaltaan kohdistuvia kriisitilanteita oli kohdannut yhdeksän vastaajaa. Yksittäisiä vastaajien kokemia kriisitilanteita olivat lapsen toimintakyvyn menetys, vanhemman vangitseminen, huostaanotto ja kiireellinen sijoitus.

Vastaajista 36 oli kohdannut lapsen kriisin harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Vain kolme vastaajaa oli kohdannut kriisitilanteita kuukausittain. Yleisimmin tieto kriisitilanteesta tuli joko vanhemmilta tai lapselta. Kriisitilanteen päiväkodissa oli huomannut 14 vastaajaa. Kriisitilanteen kertojaksi mainittiin myös sosiaalityöntekijä, lapsen sukulainen, muu työntekijä, esimiehen ilmoitus tai vapaa-ajalla kuultu ulkopuolisen henkilön toimesta.

9.2 Lapsen kriisin tukeminen ja kohtaaminen varhaiskasvatuksessa

Kriisitilanteen kohdatessa vuorovaikutuksella koettiin olevan suurin merkitys kohtaamisessa. Vastaajat olivat yhtä mieltä siitä, että lapsen sekä vanhempien kanssa pitää keskustella tapahtuneesta avoimesti. Kasvattajilla täytyy myös olla tietoa tarvittavista tukitoimista ja yhteistyötahoista, joiden kanssa yhteistyön aloittaminen on välttämätöntä. Myös esimiehen ja työyhteisön merkitystä pidettiin tärkeänä. Tiedon tulee välittyä esimiehelle sekä muille tiimin jäsenille. Lasta tulisi ymmärtää, tukea ja kuunnella kriisitilanteessa. Kriisitilanteen kohtaamiseen liittyen kaikki vastaajat, riippuen ammattinimikkeestä, olivat vastanneet samoja asioita.

Vastaajien mielestä turvallisen ja tavallisen arjen pitää jatkua, vaikka lapsi elää traumaattisen kriisin keskellä. Vastaajat näkivät tärkeänä, että samat rutiinit toistuvat lapsen päiväkotiarjessa. Vastaajien mukaan lapsi saattaa tarvita syliä sekä läheisyyttä enemmän ja onkin tärkeää, että lapsen kaikki tunteet sallitaan. Lapselle olisi tärkeää sanoittaa hänen kokemiinsa tunteita. Vastaajat kokivat, että aikuisilla olisi hyvä olla aikaa kuunnella ja tukea lasta sekä pitää ”tuntosarvet pystyssä”. Lapselta ei saa odottaa liikoja ja lapsen täytyy saada toipua rauhassa. Näin ollen lapsella pitäisi olla mahdollisuus toimia pienryhmässä, mikäli lapsi saa tästä tarvitsemansa hyödyn. Vastaajat korostivat myös, että työntekijöille tulee antaa työnohjausta tarvittaessa.

Kyselyn tulosten mukaan ulkopuoliset ammattilaiset olivat tehneet yhteistyötä lapsen kriisiä koskien. Vastaajien mukaan eniten lasten kriisien kanssa yhteistyötä oli tehty terveydenhuollon (mm. psykologi), neuvolan, sosiaalitoimen (mm. lastensuojelu, perhetyöntekijä), perheneuvolan, erityislastentarhanopettajan (VEO, ELTO) kanssa. Muutama vastaaja mainitsi myös seurakunnan, sairaalan erikoislääkärin, kriisipalvelun ja puheterapeutin. Lisäksi muutama vastaaja kertoi, ettei yhteistyötä ole tehty kenenkään ulkopuolisen ammattilaisen kanssa.

Lapsen kriisin kanssa tehtävää ammattilaisten välistä yhteistyötä piti erittäin tärkeänä 27 vastaajaa. Melko tärkeänä tai tärkeänä yhteistyötä piti 11 vastaajaa. Kaksi jätti vastaamatta.

Vastaajat olivat hyvin yksimielisiä siitä, että kriisitilanteen näkyminen ryhmässä on hyvin vaihtelevaa ja käyttäytyminen riippuu lapsesta. Osa lapsista on surumielisiä, itkuisia, levottomia, yksinäisiä tai vetäytyviä. Lapsi voi olla aikuista tai vanhempaa kohtaan takertuvaisempi ja lapsi kokee läheisyyden kaipuutta. Vastaavasti lapsi voi olla häiriköivä tai hyvin aggressiivinen. Lapsella saattaa esiintyä tuhrimista, kastelua tai ruokahaluttomuutta. Lapsen sosiaaliset taidot voivat taantua ja lapsi voi olla alakuloinen. Lapsi voi hakea huomiota huonolla käytöksellä mm. heittelemällä tavaroita tai kiusaamalla muita lapsia. Vastaajien mukaan, joidenkin lasten kohdalla käytös ei välttämättä muutu mitenkään ja arjessa kriisin läsnäoloa voi olla vaikea havainnoida.

Lapsen kriisiä on käsitelty muiden ryhmän lasten kanssa vastaajien mukaan selittämällä lapsen käytöstä esim. pahalla mielellä. Vastaajien mukaan tärkeää on, että lapsen vanhempien kanssa sovitaan mitä asioita saa kertoa ja miten asiaa tulisi käsitellä. Lisäksi myös oman tiimin kanssa olisi hyvä etukäteen sopia, miten tilannetta käsitellään ryhmässä. Vastaajien mukaan ryhmässä olisi hyvä käyttää erilaisia menetelmiä asian käsittelemiseksi, mm. tunne- ja kuvakortteja sekä kirjoja sekä satuja.

”Muille ryhmän lapsille täytyy antaa mahdollisuus kysymyksille ja poistaa siten hämmennystä.” (LTO 14)

Kyselyssä selvitettiin, mitä konkreettisia menetelmiä päiväkodissa on käytetty lapsen kriisin tukemisessa. Tulosten mukaan vastaajat kokivat tärkeimpänä aikuisen läsnäolon ja kiireettömän arjen. Toimintaa pyritään mukauttamaan lasten tarpeiden mukaan. Kriisissä olevan lapsen tukemisessa tärkeänä koetaan yhteiset pelisäännöt vanhempien ja ryhmän muiden kasvatustajien kanssa. Lapsi tarvitsee syliä ja läheisyyttä. Lastentarhanopettajat olivat maininneet enemmän erilaisia menetelmiä kuin lastenhoitajat. Menetelminä tuloksissa oli mainittu lasten kirjallisuus, sadutus, tunnekuvat, Theraplay, Askeleittain, musiikki sekä maalaaminen. Surlaatikko -menetelmänä mainittiin myös useampaan kertaan. Vastaajista muutama koki myös, että työkalut lapsen kriisin tukemisessa on päiväkodin puolelta vähäiset. Myös sijaisresurssin saaminen vajaan miehityksen ajaksi olisi erityisen tärkeää.

9.3 Kasvatusyhteistyön merkitys lapsen ja perheen kriisin tukemisessa

Vastaajilta kysyttiin, olivatko he osallistuneet kasvatusyhteistyökoulutukseen. Vastaajista 29 oli osallistunut koulutukseen vuosina 2006 - 2016. Vain 11 kyselyyn vastanneesta ei ollut osallistunut koulutukseen. Kasvatusyhteistyö koetaan erittäin merkitykselliseksi kriisitilanteissa. Vastaajien mukaan kasvatusyhteistyö tukee lapsen ja perheen tilanteen ymmärtämistä. Lisäksi yhteistyö auttaa huomioimaan lasta yksilöllisesti. Toimivan kasvatusyhteistyön avulla

voidaan tukea vanhemmuutta sekä saavuttaa luottamusta puolin ja toisin. Avoimen keskustelun ansiosta vanhemmilta voidaan saada tietoa kriisitilanteesta, joka helpottaa työntekoa. Kasvatusyhteistyö mahdollistaa sen, että kaikki toimivat lapsen parhaaksi ja lapsi saa tarvitsemansa avun ja tuen. Lisäksi osa vastaajista mainitsi, että kriisitilanne voi myös parantaa kasvatusyhteistyötä. Myös yhteistyön kestolla on merkitystä kriisin sattuessa. Mitä pidempään ja onnistuneempaa yhteistyö on ollut, sen luonnollisempaa on myös vaikeiden asioiden käsitteleminen.

Vastaajilta kysyttiin, olivatko he kokeneet huolen puheeksi ottamisen haasteelliseksi lapsen kriisitilanteessa. Suurin osa vastaajista oli kokenut huolen puheeksi ottamisen vaikeaksi satunnaisesti tai usein. Lastenhoitajat kokivat puheeksiottamisen haasteellisemmaksi kuin lastentarhanopettajat. Huolen puheeksi ottaminen koettiin vaikeaksi, mikäli vanhemmilla oli eri käsitys tilanteesta kuin kasvattajalla tai vanhemmat kieltävät kriisin olemassaolon. Joskus vanhempien omat ongelmat (päihteet, mielenterveysongelmat) saattavat tehdä huolen puheeksi ottamisesta haastavaa. Osa vastaajista totesi haastavaksi myös, jos vanhemmat eivät olleet valmiita itse kertomaan kriisistä. Huolen puheeksi ottaminen koettiin vaikeaksi, koska kasvatustajan tulisi olla hienotunteinen ja pyrkiä välttämään syyllistämistä.

Tässä muutamia suoria lainauksia vastaajilta:

- ” aina vaikeaa kohdata ihmisiä, joita kriisi koskettanut ” (LTO 10)
- ” perheen tunteminen tärkeää, osaa lähestyä asiaa oikealla tavalla ” (LTO 7)
- ” vanhemmat kokevat ongelmistaan häpeää ” (LTO 16)
- ” erityistilanteiden puheeksi ottaminen on aina haasteellista ” (LH 5)
- ” en ole pystynyt juttelemaan hyvin vanhempien kanssa ” (LTO 5)

Osa vastaajista oli sitä mieltä, ettei huolen puheeksi ottaminen ole ollut haasteellista. He kokivat, että avoimuus ja luottamus vanhempien kanssa auttavat huolen puheeksi ottamisessa. Tilannetta auttoi, jos vanhemmat ovat myös itse huolissaan lapsen selviämisestä kriisistä.

9.4 Työyhteisön ja koulutuksen merkitys kriisitilanteessa

Kyselyssä selvitettiin työyhteisön merkitystä lapsen kriisitilanteessa. Vastaajilta kysyttiin, miten lapsen kriisiä on käsitelty työyhteisössä. Tulosten mukaan tärkeimpänä koettiin, että kriisitilanteesta puhutaan avoimesti oman työryhmän kanssa. Tämän lisäksi keskustelua esimiehen kanssa pidettiin tärkeänä. Myös päiväkodin yhteisissä palavereissa on keskusteltu lapsen kriisistä. Työnohjauksen merkitystä korostettiin, mutta lähinnä vain vakavimpien kriisien osalta. Mikäli lapsen turvallisuus koetaan uhatuksi, tulisi tilanteesta tiedottaa koko työyhteisöä tai mikäli lapsen luovuttamisessa on jotain normaalista poikkeavaa. Työyhteisön tuki on tärkeä voimavara vaikeiden asioiden käsittelyssä. Vastaajat kokivat esimiehen roolin ja tuen merkittäväksi voimavaraksi. Vastauksissa tuli esiin myös se, että tiedottaminen lapsen

kriisistä koko henkilöstölle on tärkeää, jotta ”huhupuheilta voidaan katkaista siivet”. Osa vastaajista koki myös, että oli ollut tilanteita, joissa työyhteisöltä ei ole saanut tukea tai ymmärrystä. Työntekijät olivat toivoneet työnohjausta lapsen kriisitilanteessa, mutta eivät olleet sitä saaneet. Muutama vastaaja oli kokenut, ettei ole saanut minkäänlaista tukea työyhteisöltä. Lastentarhanopettajien ja lastenhoitajien välillä tuloksissa ei ollut poikkeavuutta.

Kyselyssä selvitettiin, kokivatko vastaajat saaneensa työyhteisöltä riittävästi tukea lapsen kriisin tukemisessa. Lastentarhanopettajista 13 ja lastenhoitajista 17 vastasivat tuen olleen ratkaisevan tärkeää / todella tärkeää. Neljä lastentarhanopettajaa ja neljä lastenhoitajaa olivat sitä mieltä, että tuki on ollut joissakin määrin riittävää. Kaksi lastenhoitajaa olivat sitä mieltä, ettei tuki ole ollut riittävää.

Tulosten mukaan kahdeksan lastentarhanopettajaa ja yhdeksän lastenhoitajaa olivat saaneet koulutusta lapsen kriisitilanteisiin liittyen. Yhdeksän lastentarhanopettajaa ja 14 lastenhoitajaa eivät olleet saaneet mitään koulutusta aiheeseen liittyen. Koulutusta saaneet vastaajat mainitsivat käyneensä muun muassa seuraavissa koulutuksissa: huolen puheeksi otto, lapsen kriisi, varhainen vuorovaikutus, seksuaalinen väkivalta, Theraplay, kuoleman kohtaaminen, aggressiivisen lapsen kohtaaminen sekä kasvatusyhteistyö.

Lisäkoulutusta aiheeseen liittyen koki ehdottomasti tai melko varmasti tarvitsevan 14 lastentarhanopettajaa ja 12 lastenhoitajaa. Kaikista vastaajista 13 ei osannut sanoa ja yksi vastaajista epäili, ettei menisi koulutukseen vaikka sellaista järjestettäisiin.

Vastaajat toivoivat lisää koulutusta mm. kriisitilanteista, tunnekasvatuksesta, kriisiperheen kohtaamisesta, lapsen yksilöllisestä kohtaamisesta, miten kriisit eroavat toisistaan tukemisen suhteen, uhkaavan henkilön kohtaaminen. Muutama toivoi, että erilaisten auttamisverkostojen yhteystiedot olisivat saatavilla, kun niitä tarvitsee. Joku halusi vahvistusta koulutuksista omille ajatuksilleen ja joku käytännön vinkkejä tilanteisiin.

10 Eettisyys ja luotettavuus

Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää, että noudattaa hyviä tieteellisiä käytäntöjä. Siihen kuuluu, että noudattaa rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta työssä, sekä tulosten tallentamisessa että esittämisessä. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Myös muiden tutkijoiden työt ja saavutukset tulee ottaa huomioon asianmukaisella tavalla omassa tutkimuksessaan ja sen tuloksia julkaistessaan. Hyvän tieteellisen käytännön mukaista on, että tutkimus on suunniteltu, toteutettu ja raportoitu yksityiskohtaisesti ja tieteellisesti oikein. Vastuu hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta, rehellisyydestä ja vilpittömyydestä on tutkimuksen tekijällä itsellään. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 132 - 133.)

Eettisyydessä on aina otettava huomioon tutkittavien suoja. Ensimmäinen lähtökohta on, että tutkimukseen osallistuville kerrotaan tutkimuksen tavoitteet sekä tarkoitukset ja mahdolliset terveydelliset riskit. Toinen lähtökohta on osallistujan vapaaehtoinen suostuminen tutkimukseen, mahdollisuus keskeyttää tutkimus sekä oikeus kieltää jälkikäteen häntä koskevan aineiston käytön tutkimuksessa. Tutkittavan on myös tiedettävä, mistä tutkimuksessa on kyse. Tutkittavien suojana on, että osallistuneiden oikeudet ja hyvinvointi on asetettava etusijalle. Tutkimustietojen tulee olla luottamuksellisia eikä niitä tule luovuttaa ulkopuolisille. Tutkimukseen osallistuvilla on taattava, että tutkittavat pysyvät nimettöminä. Tutkittavien suojan viimeisessä lähtökohdassa painotetaan, että jokaisella tutkimukseen osallistujalla on oikeus odottaa tutkijalta vastuuntuntoa ja lupauksen noudattamista. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 23; Tuomi & Sarajärvi 2011, 131.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa tutkijan tarkka kuvaus tutkimuksen toteutumisesta eli tutkimuksen kaikkia vaiheita. Aineiston tuottamisen olosuhteet tulisi kertoa selvästi ja totuudenmukaisesti. Tulosten tulkinnassa tulisi kertoa, millä perusteella tutkija esittää tulkintoja ja mihin päätelmä perustuu. Tutkimusselosteita on hyvä rikastuttaa esimerkiksi suorilla vastaajien kommentteilla (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 227 - 228.)

Tutkittavien anonymiteetti tulee säilyä koko tutkimusprosessin ajan. Laadullinen tutkimuksemme perustui kolmen päiväkodin henkilökunnan omiin kokemuksiin, ajatuksiin ja käytäntöihin. Koska kyseessä oli ihmisiin liittyvä tutkimus, tarkoituksenamme on ollut noudattaa hyvää tutkimuskäytäntöä ottaen huomioon eettiset kysymykset. Tutkimuksen kyselylomake (Liite 2) oli laadittu niin, että siitä ei missään vaiheessa vastaajat ole tunnistettavissa. Vastaajilta ei kysytty nimeä, ikää tai edes sukupuolta. Taustatietona kysyttiin vain työnimike ja työkokemus vuosina. Vastaajalla oli siis mahdollisuus vastata kyselyyn anonymisti eikä edes kyselyyn osallistuvan kunnan nimeä mainita opinnäytetyössä. Toimitimme kyselylomakkeet ja tyhjät kirjekuoret päiväkodeihin. Vastaukset kerättiin yksittäisissä suljetuissa kuorissa samana päivänä kaikilta päiväkodeilta. Tutkimukseen osallistuville annettiin osallistuvan kunnan varhaiskasvatuspäällikön kautta tarvittava ja oikea tieto tutkimuksen tavoitteesta sekä julkisuudesta. Tulosten tulkinta vaatii kykyä punnita vastauksia ja saattaa niitä teoreettisen tarkastelun tasolle sekä kertoa mihin päätelmänsä perustelee. Luotettavuutta pyrimme lisäämään käyttämällä jonkin verran sanatarkkoja lainauksia tutkimustuloksistamme. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 228.)

11 Johtopäätökset

Opinnäytetyön tutkielman tavoitteena oli selvittää, miten varhaiskasvatuksen työntekijät kohtaavat ja tukevat lapsen kriisiä. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää lapsen ja perheen kasvatusyhteistyön merkitystä kohtaamisessa. Kolmantena halusimme selvittää, millaisena työyhteisö koetaan kriisitilanteessa. Varhaiskasvatuksen työntekijöille toimitettiin kysely aiheeseen liittyen. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi auttoi materiaalin jäsentämisessä, erittelyssä ja

luokittelussa. Opinnäytetyön aineistossa on verrattu lastentarhanopettajien ja lastenhoitajien vastauksia toisiinsa. Avustajia oli vastannut kyselyyn vain kaksi henkilöä, joten anonymiteetin ja vähäisen vastaajajoukon vuoksi heidän vastaukset ovat liitetty lastenhoitajien vastauksiin. Kyselyn vastausprosentti oli 59, joten voimme pitää kyselyn tuloksia luotettavina. Kyselyyn vastanneen kunnan varhaiskasvatuksen työntekijöillä totesimme olevan erittäin pitkä työkokemus alalta. Suurin osa vastaajista oli työskennellyt alalla yli 10 vuotta. Pitkän työkokemuksen perusteella emme tehneet johtopäätöksiä tuloksista työvuosiin pohjautuen. Analyysin perusteella vastaajien työkokemuksen pituudella ei ollut merkittäviä poikkeavuuksia tuloksissa.

Erilaiset vaikeudet ja muutostilanteet vaikuttavat lapsen ja perheen elämään. Vaikeudet voivat olla tavalliseen kasvuun liittyviä tai äkillisiä muutoksia perheen elämässä. Äkilliset järkyttävät elämään liittyvät tapahtumat ja menetykset vaikuttavat ihmiseen syvästi iästä riippumatta. Lapsen kriisi aiheuttaa lapselle turvattomuuden tunteen, jonka vuoksi tuntemuksia tulee jakaa läheisten kanssa. Aikuisen tehtävä on ottaa asia puheeksi ja auttaa lasta avun piiriin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Apu tapahtuneen ymmärtämiseksi ja uusien selviytymiskeinojen oppiminen auttavat elämässä selviytymiseen ja suojaavat pitkäkestoisilta traumaattisilta vaikutuksilta. Erityisen tärkeää on, että kodin ja päiväkodin aikuiset ovat valmiita kohtaamaan lapsen kokeman kriisin aiheuttamia reaktioita sekä osaavat tukea lasta selviytymään kriisissä. (Lapsen ja perheen kriisit 2018; Lapsi ja kriisi 2017; Saari 2003, 252 - 253.)

Jokainen vastaaja oli kokenut jonkin lapsen kriisitilanteen työssään. Vastaajat olivat mielestämme kokeneet yllättävän paljon erilaisia kriisejä. Vanhempien eron oli kohdannut jokainen kyselyyn vastannut, kuten arvelimme. Useampi vastaaja oli kokenut onnettomuuksien, itsemurhan ja lähisuhdeväkivallan aiheuttamia kriisejä. Tämä mielestämme selittyy pääosin sillä, että suurimmalla osalla vastaajista oli pitkä työkokemus.

Kehitys- ja elämänkriisit liittyvät normaaliin elämänkulkuun ihmisen siirtyessä elämänvaiheesta toiseen. Myös positiivinen tapahtuma voi aiheuttaa kriisin. Kehityskriiseille ominaista on, että niihin on valmistauduttu etukäteen. Muutos ei tapahdu yhtäkkiä vaan vähitellen. Traumaattinen kriisi taas syntyy usein epätavallisen voimakkaan ja epänormaalin tapahtuman aiheuttamana, johon liittyy suuri tunnejärkytys ja jota omat voimat eivät riitä kohtaamaan. (Kriisit kuuluvat elämään 2017; Traumaattinen kriisi 2017.)

Kriisitilanteessa vuorovaikutuksella koettiin olevan suurin merkitys lapsen kohtaamisessa ja tukemisessa. Ammattinimikkeestä huolimatta kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että lapsen arjen ja turvallisen koettujen rutiinien tulee jatkua kriisitilanteesta huolimatta. Työntekijän vastuulla on luoda auttamistilanteessa mahdollisimman rauhallinen ja hyvä ilmapiiri niin, että lapsi kokee myötäelämistä sekä huolenpitoa. Lapsen on tärkeä saada se viesti, että tämä työntekijä on sellainen aikuinen, johon hän voi luottaa. Häntä tulee kuunnella ja olla läsnä tilanteessa. Lapselle on tarpeellista kertoa, että hänen kaikki erilaiset reaktionsa ovat

sallittuja ja hyväksytyjä. Hänen täytyy saada tuntee itsensä hyväksytyksi sellaisenaan. (Hiljanen 2011.)

Menetelmällistä työskentelyä painotettiin, mutta toiminnallisia menetelmiä tärkeämpinä pidettiin turvallista ympäristöä, läheisyyttä ja turvallisia aikuisia. Lapsen ja päiväkotiryhmän havainnointia kriisitilanteessa pidettiin erittäin tärkeänä, koska näin lapsen käyttäytymiseen pystyttiin puuttumaan ajoissa. Vastajat olivat maininneet useita erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja tulosten mukaan lastentarhanopettajat olivat hyödyntäneet niitä enemmän kuin lastenhoitajat. Tämä oli mielestämme selitettävissä sillä, että lastentarhanopettajien koulutuksessa painotetaan toiminnallisten menetelmien osaamista. Työtapojen valintaa määrittelevät varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä myös lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Luovat ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia tapoja oppia. (Robert 2017, 2; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 38.)

Vastajista suurin osa oli käynyt kasvatusyhteistyökoulutuksen viimeisen 10 vuoden aikana. Tuloksista oli pääteltävissä, että toimiva ja avoin kasvatusyhteistyö lapsen kriisitilanteessa oli merkittävän tärkeä osa kohtaamista ja tukemista. Vanhemmat ja varhaiskasvatuksen ammattilaiset ovat tärkeitä aikuisia pienen lapsen elämässä, joten heidän olisikin tärkeää pyrkiä tekemään yhteistyötä. Toimiva kasvatusyhteistyö on tärkeä tekijä lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa. Päävastuu kasvatusyhteistyön rakentamisesta ja ylläpitämisestä on varhaiskasvatuksen ammattilaisilla. (Hujala & Turja 2017, 80 - 81; Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2011, 118; Salo 2013, 19.)

Huolen puheeksi ottaminen koettiin tulosten pohjalta vaikeaksi lähes aina. Hienotunteisuuden ja avoimen yhteistyön koettiin helpottavan vaikeiden asioiden puheeksi ottamista. Vanhempien ja työntekijöiden välinen luottamus koettiin perustaksi toimivalle yhteistyölle. Keskeistä huolen puheeksi otton menetelmässä on omaan huoleen tarttuminen ja puheeksi ottoa koskevien ennakkotien (Liite 1) tekeminen. Omaan huoleen tarttuminen tarkoittaa sitä, että kasvattaja ottaa puheeksi oman huolensa eikä puhuisi lapsen tai perheen ongelmista. Huolen ottaminen puheeksi on tärkeä osa kunnioittavaa varhaista puuttumista. Huoli ilmaisee, että asioiden ennakoidaan menevän lapsen kannalta huonoon suuntaan, ellei muutosta tapahdu. (Eriksson & Arnkil 2012, 7.)

Yhteisen keskustelun ja tavoitteiden asettaminen on välttämätöntä, sillä ilman yhteistä suunnittelua ja arviointia työyhteisön toiminta on mahdotonta. Työyhteisön keskinäiseen vuorovaikutukseen vaikuttaa se, kuinka tärkeänä ryhmän jäsenet pitävät yhteistyötä ja ovatko he valmiita ja motivoituneita luomaan hyvää ilmapiiriä. Tuloksista voidaan päätellä, että työyhteisön tuki oli välttämätön voimavara työntekijälle vaikeassa tilanteessa. Vastajat toivoivat avointa keskustelua työyhteisön kanssa ja esimiehen tuki koettiin tärkeäksi. Suurin osa vastaajista oli kokenut, että työyhteisöltä ja esimieheltä saatu tuki oli ollut riittävää ja tuki oli

ollut oikeanlaista. Kuitenkin tuloksien perusteella voidaan todeta, että pääosin lapsen kriisistä oli keskusteltu vain oman lähiryhmän työntekijöiden kesken. Johtajan tehtävä on luoda toimivaa ja myönteistä yhteistyökulttuuria sekä tukea henkilöstön työssäjaksamista ja auttaa heitä kehittymään asiantuntijuudessaan. (Eskola 2016, 11 - 13, 17 - 18; Järvinen ym. 2011, 93, 95, 97.)

Kyselyn vastaajat toivoivat lisäkoulutusta aiheeseen liittyen. Noin puolet vastaajista olivat saaneet koulutusta kriisitilanteisiin liittyen ja noin puolet eivät. Koulutuksen tarve nousi tuloksissa merkitykselliseksi. Yli puolet vastaajista toivoi lisäkoulutusta kriisien kohtaamisen ja auttamisen tueksi. Aiheena lapsen kriisin kohtaaminen ja tukeminen koettiin mielenkiintoiseksi ja tämän vuoksi myös lisäkoulutusta toivottiin.

Tulosten perusteella voidaan todeta, että pitkä ammatillinen kokemus näkyi vastauksissa. Tuloksissa ei ollut nähtävissä suurta poikkeavuutta lastentarhanopettajien ja lastenhoitajien vastausten välillä. Mielestämme vastaajat olivat työssään kohdanneet laajasti lasten erilaisia kriisejä ja toiminnallisia menetelmiä oli osattu käyttää laajasti. Vastaajien pieni epävarmuus aiheeseen liittyen johtui mielestämme siitä, että lasten ja perheiden kriisien kohtaaminen ei ollut osa jokapäiväistä työtä. Se mihin mielestämme tulosten perusteella lapsen kriisin kohtaamisessa ja tukemisessa voisi kiinnittää lisää huomiota, on työyhteisöltä saatavan tuen tehostaminen. Kriisitilanteita voisi käsitellä koko työyhteisön kesken ja näin ollen helpottaa yksilön ja tiimin työtaakkaa. Työyhteisöä kannattaa hyödyntää voimavarana lapsen kriisin kohtaamisessa ja tukemisessa.

12 Pohdinta

Joka vuosi noin 40 000 perhettä muuttaa erilleen, joka tarkoittaa sitä, että lapsilta hajoaa ydinperhe. Suomessa joka toinen avioliitto päättyy eroon. Lapselle erotilanne ei ole koskaan ”normaali” kokemus. Avioeroista 60 %:sta lapset ovat korkeintaan alakouluikäisiä. Noin 20 % vanhempiensa eron kokeneiden lasten yhteys kotoa muuttaneeseen vanhempaan katkeaa täysin. Työttömyys on nykypäivänä hyvin suuri uhka perheen hyvinvoinnille. Vanhempien työttömyys, työn ja toimeentulon epävarmuus vaikuttavat myös lapseen. Akuutin tai kroonisen sairauden, loukkaantumisen tai vamman vuoksi sairaalahoitoa lapsuudessa saa viisi lasta sadasta. Lapset ja vanhemmat tuntevat tilanteessa usein pelkoa ja avuttomuutta. Lapsipotilaista ja heidän perheistään 80 % on raportoinut kokeneensa traumaattista stressiä tilanteessa. Vakavasti sairaista lapsista noin 24 % on kärsinyt traumaperäisestä stressihäiriöstä. On mahdollista, että lapsi ei itse koe stressiä tilanteestaan, mutta vanhemmat usein kokevat. Tämä vaikuttaa joka tapauksessa lapseen. Poijula (2016) kirjoittaa, että liikenneturvan 2015 tilaston mukaan vuosittain Suomessa kuolee kahdeksan ja loukkaantuu 450 alle 15-vuotiasta lasta. Traumaperäinen stressihäiriö todettu 25 - 35 % liikenneonnettomuuksissa loukkaantuneilla lapsilla ja 15 % lasten vanhemmilla. Perheenjäsenen itsemurha aiheuttaa voimakkaita menetyksen tunteita, vihaa, syyllisyyttä ja hylätyksi tulemisen tunteita. Aikuisten reaktiot vaikuttavat merkittävästi

lapsiin varsinkin, jos tunteita ei selitetä lapsille. Vuosittain Suomessa tapahtuu noin 100 henkirikosta ja osa uhrien omaisista on lapsia. (Poijula 2016, 263, 271 - 288, 292 - 294, 300 - 311.)

Tarkoituksena oli henkilöstölle tehtävän kyselyn avulla löytää keinoja käsitellä erilaisia kriisitilanteita yhdessä lapsen kanssa sekä koko päiväkotiryhmän keskuudessa. Halusimme myös selvittää, miten lapsen kriisitilanne tulee huomioida varhaiskasvatuksen arjessa ja kokevatko varhaiskasvattajat omat taitonsa riittäviksi kriisitilanteissa. Työyhteisön tiedonkulku saattaa olla huonoa ja ajanpuute sekä työyhteisön ilmapiiri voivat vaikeuttaa huolen puheeksi ottamista ja sitä, että työntekijät keskenään puhuisivat lapsen ongelmista. Joillakin työpaikoilla on vaikea saada esille omia ajatuksia ja mielipiteitä, eikä uusia ratkaisuehdotuksia kovinkaan helposti toteuteta, vaan toimitaan siten, kuin on totuttu aina toimimaan.

Kriisit kuuluvat elämään. Kriisillä tarkoitetaan tilannetta, jolloin elämässä tapahtuu jokin suuri muutos. Lapsella on suuri todennäköisyys kohdata erilaisia kriisejä lapsuudessa. Suojeluilmatkaan lapset eivät voi välttyä ikäviltä tapahtumista. (Elämän erilaiset kriisit 2010; Poijula 2016, 11.) Mielenkiintomme lapsen kohtaamiin erilaisiin kriiseihin ja niiden tukemiseen heräsi opintojemme myötä. Olemme suorittaneet opintoja varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun alueilta. Työmme toteuttaminen varhaiskasvatuksen kontekstissa johtui siitä, että toinen meistä tekijöistä on valmistumassa lastentarhanopettajaksi. Opinnäytetyön aihe valikoitui erään kunnan varhaiskasvatuksen työntekijöiden toiveesta keskittyä lapsen kriiseihin ja kriiseissä tukemiseen. Aihe oli mielenkiintoinen ja opintojamme tukeva. Päätimme toteuttaa työmme tämän työelämäkumppanin toiveen mukaan.

Tutustuimme opinnäytetyötä tehdessämme samankaltaisiin opinnäytetöihin, joissa lapsen kriisiä oli tarkasteltu hieman eri konteksteissa. Totesimme, että vastaavia opinnäytetöitä, joissa lapsen kriisiä olisi käsitelty varhaiskasvatuksessa, ei ollut montaa. Kaukola-Hietikko & Salminen (2017) käsittelivät aihetta rajaten työn traumaattisten kriisien käsittelyyn. Heidän johtopäätöksensä opinnäytetyön tutkimuksessa olivat samankaltaisia kuin meidänkin. Varhaiskasvatuksen työntekijät pitivät tärkeänä lapsen arjen ja rutiinien merkitystä kriisin keskellä. Haastatellut työntekijät nostivat esiin myös havainnoinnin tärkeyden kriisitilanteissa sekä kriisin kohdanneen lapsen että koko lapsiryhmän havainnoinnin. Lisäksi kasvatusyhteistyön merkitys nähtiin korostuvan kriisitilanteissa. Nämä johtopäätökset olivat tulkittavissa meidänkin opinnäytetyön tuloksissa. (Kaukola-Hietikko & Salminen 2017.)

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten varhaiskasvatuksen työntekijät kohtaavat ja tukevat lapsen kriisiä. Lisäksi tarkoituksena oli tutkia lapsen ja perheen kasvatusyhteistyön merkitystä kohtaamisessa. Kolmantena halusimme selvittää, millaisena työyhteisö koetaan kriisitilanteessa. Mielestämme opinnäytetyöhön alussa asettamamme tavoitteet toteutuivat

melko hyvin sekä saimme vastaukset asettamiimme tutkimuskysymyksiin. Saimme tutkimuksen avulla selvitettyä toimivia keinoja lapsen kriisitilanteen kohtaamiseen päiväkodissa.

Opinnäytetyöprosessin aikana olemme oppineet pitkäjänteisyyttä sekä paineensietokykyämme on kehittynyt entisestään. Haasteelliseksi koimme työn, perheen ja opinnäytetyöprosessin yhteensovittamisen. Kävimme molemmat töissä ja olemme perheellisiä. Lisäksi asumme eri paikkakunnilla. Tässä kaikessa meitä yhdisti hyvin samankaltainen ajatus työmme lopputuloksesta ja samanlainen tapa opiskella. Nopeasti löysimme yhteisen tavan edistää työtämme. Opinnäytetyön tekemisen mielekkyyttä lisäsi se, että koimme työmme merkitykselliseksi ja aiheemme mielenkiintoiseksi. Olemme prosessin aikana syventäneet osaamistamme aiheen ympärillä. Haasteelliseksi koimme sen, että lapsen kriisin kohtaamisesta ja tukemisesta löytyi yllättävän vähän tietoa. Suurin osa tiedosta löytyikin internetistä. Olisimme toivoneet enemmän tilasto- ja tutkimustietoa aiheen ympäriltä. Ilmiö on laaja, kuten olemme jo työssämme todenneet. Lapsi ei voi välttyä kohtaamasta kriisejä elämässään. Koemme merkitykselliseksi sen, että tietoisuus lasten kriisien kohtaamisesta ja tukemisesta lisääntyisi. Vain näin on mahdollista auttaa lasta ja välttää lapsen saamasta pysyviä traumoja kokemuksistaan. Toivoisimmekin, että jatkossa aihetta tutkittaisiin enemmän. Mahdollisuuksia jatkotutkimuksiin on mielestämme monia. Varhaiskasvatuksen näkökulmasta olisi mielenkiintoista tutkia lapsen kohdannutta kriisiä menetelmällisin keinoin. Miten kriisissä olevaa lasta voisi auttaa esimerkiksi musiikin keinoin. Aiheesta voisi tehdä enemmän konkretiaan painottuvan työn. Lapsen kriisin tukeminen kasvatusyhteistyön näkökulmasta olisi myös mielenkiintoinen. Kasvatusyhteistyöllä on merkittävä rooli lapsen kriisin tukemisessa. Opinnäytetyömme tulosten perusteella varhaiskasvatuksen työntekijät ovat kohdanneet laajasti erilaisia lasten kriisejä. Pitkä työkokemus on auttanut työntekijöitä lapsen kriisin kohtaamisessa ja tukemisessa. Silti työntekijät kokevat tarvitsevansa lisää tietoa aiheesta ja näin ollen aiheen syvempi tarkastelu jatkotutkimuksena voisi olla mielenkiintoinen.

Toivomme opinnäytetyöstämme olevan merkitystä työelämäkumppanillemme. Opinnäytetyön tarkoituksena on antaa lisäinformaatiota ja työvälineitä lapsen kriisin kohtaamisessa ja tukemisessa.

Lähteet

Painetut

Hedrenius, S. & Johansson, S. 2016. Kriisituki, ensiapua onnettomuuksien, katastrofien ja järkyttävien tapahtumien käsittelyyn. Tallinna: Printon.

Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Hujala, E. & Turja, L. 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja. 4.uudistettu painos. Juva: Bookwell Digital.

Järvinen, M. & Laine, A., Hellman-Suominen, K. 2011. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. 2.muuttumaton painos. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Karlsson, L. 2014. Sadutus. Avain osallisuuden toimintakulttuuriin. Jyväskylä. PS-kustannus.

Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva: WS Bookwell Oy.

Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään. Näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Pedatieto: Saarijärven Offset Oy.

Pojjula, S. 2016. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja.

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2011. Tutkimuksen voimasanat. 1. painos. Helsinki: WSOY pro Oy.

Saari, S. 2003. Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen. Keuruu: Otava.

Soisala, R. 2012. Särkyvä mieli - lasten ja nuorten psyykkinen oireilu. Suomen Psykologinen Instituuttijhdistys ry.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 8., uudistettu painos. Vantaa: Hansaprint Oy.

Sähköiset

Andersson, M. 2014. Kommenttipuheenvuoro: Reflektiivinen työote. Ensi- ja turvakotien liitto. Viitattu 30.3.2017.

https://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/9ca1b01bcaa3205e499adcf52d62d29a/1490879583/application/pdf/22541339/VV-seminaari_Marit%20Andersson_Komenttipuheenvuoro_Reflektiivinen%20ty%C3%B6ote.pdf

Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä. 2016. THL. Viitattu 5.2.2017.

https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistointa/dialogisuus_ammattilaisen_ja_perheen_valilla

Elämän erilaiset kriisit. 2010. Duodecim. Terveyskirjasto. Viitattu 31.5.2017.

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=onn00125

Eriksson, E. & Arnkil, T. 2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes. Viitattu 13.2.2017.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1

Esimiesinfo. 2013. Strategian jalkauttaminen ja tavoitteet. Viitattu 28.10.2016.

<http://esimies.info/Strategian-jalkauttaminen-ja-tavoitteet.php>

Eskola, M. 2016. Päiväkodin tiimi työyhteisönä. Tutkimus lastentarhanopettajien kokemuksista tiimityöstä päivähoidossa. Pro gradu. Tampereen yliopisto. Viitattu 24.8.2018.

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/99417/GRADU-1466602657.pdf?sequence=1>

Haapamäki, A. 2018. Halaamisen ammattilainen - läsnäolo on hyvän varhaiskasvatuksen perusta. Seure. Viitattu 29.9.2019.

<https://seure.fi/halaamisen-ammattilainen-lasnaolo-on-hyvan-varhaiskasvatuksen-perusta/>

Hakomäki, H. 2018. Tarinasäveltämien. Viitattu 13.9.2018.

<http://www.tarinasaveltaminen.fi/index.php?pinc=11>

Halme, R. & Susi, M. Kohtaamisia nukketatterin keinoin. Viitattu 20.9.2018. http://aura-ofpuppets.com/hallinta/wp-content/uploads/2018/01/KohtaamisiaNK_screen.pdf

Heiskanen, T. & Hiisjärvi, S. Toiminnalliset menetelmät. Elä! Viitattu 29.9.2018.

<http://www.ela.fi/akatemia/toiminnalliset.php>

Hiljanen, A. 2011. Perheväkivaltaa kokeneiden alle 10 vuotiaiden lasten auttaminen Porin turvakoti Esikossa. Viitattu 21.7.2016.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/25936/hiljanen_anette.pdf?sequence=1

Huolen puheeksi ottaminen. 2014. THL. Viitattu 5.2.2017.

https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistointa/huolen-puheeksi-ottaminen

Huolen vyöhykkeet 2014. THL. Viitattu 5.2.2017

https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistointa/huolen-puheeksi-ottaminen/huolen-vyohykkeet

Hyvinkään Seudun Mielenterveysseura ry. Mielenterveysseurat. Viitattu 18.9.2018.

<http://www.mielenterveysseurat.fi/hyvinkaa/>

Hyvä työilmapiiri vahvistaa hyvinvointia. 2018. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 11.10.2018.

<https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/ihmissuhteet/hyva-tyoilmapiiri-vahvistaa-hyvinvointia>

Järvinen, K. 2015. Pedagogisen johtajuuden merkitys varhaiskasvatuksen arjessa. Pro gradu-tutkielma. Kasvatustiede. Helsingin yliopisto. Viitattu 28.10.2016.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/158867/kati_jarvinen_gradu_2015.pdf;sequence=2

Kalland, M. 2014. Mitä tarkoittavat mentalisaatio ja reflektiivinen kyky? MLL. Viitattu 26.3.2017.

https://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/21559db80809f57621045543561c1158/1490532473/application/pdf/22530340/VV-seminaari_Mirjam%20Kalland_Mentalisaatio%20ja%20reflektiivinen%20kyky.pdf

Kasvatusyhteistyö varhaiskasvatuksessa. Suomen vanhempainliitto. Viitattu 26.2.2018.

http://www.vanhempainliitto.fi/koti_ja_koulu/kasvatusyhteistyo_varhaiskasvatuksessa

Kaukola-Hietikko, J. & Salminen, A. 2017. Lapsen kriisin kohtaaminen päivähoitossa. Opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu. Viitattu 20.4.2018.

<https://www.theseus.fi/handle/10024/130814>

Ketola, J. 2017. Lapsen suru varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyö. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Viitattu 11.10.2018

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/129669/Ketola_Jenni.pdf?sequence=1

Kolmannen sektorin auttavat palvelut. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 18.9.2018.

<https://www.mielenterveysseura.fi/fi/tukea-ja-apua/kriisipuhelin-apua-elaman-kriiseihin>

Koskimies, M. & Pyhäjoki, J., Arnkil, T. 2012. Hyvien käytäntöjen dialogit - Opas dialogisen kehittämisen ja kulttuurisen muutoksen tueksi. Julkari. THL. Viitattu 4.2.2017.

<http://www.julkari.fi/handle/10024/90856>

Kriisit kuuluvat elämään. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 2.6.2017.

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/kriisit-kuuluvat-el%C3%A4m%C3%A4%C3%A4n>

Laitinen, S. 2014. Musiikin ja sen käytön terapeuttisia merkityksiä ja vaikutuksia varhaiskasvatuksessa. Fenomenografinen interventiotutkimus varhaiskasvattajien käsityksistä terapeuttisesta musiikkikasvatuksesta. Viitattu 13.9.2018.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/43397/URN%3aNB%3afi%3ajyu-201405131709.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lapsen ja perheen kriisit. Peda.net. Viitattu 8.10.2018.

<https://peda.net/jamsa/oppilashuolto2/op/oppilas-perhe2/6ljpgk>

Lapsi ja kriisi. 2017. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 31.5.2017.

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kriisit/lapsi-ja-kriisi>

Larmo, A. 2010. Mentalisaatio - kyky pitää mieli mielessä. Duodecim 126:616-22. Viitattu 23.3.2017.

http://www.dila.fi/files/1116/Mentalisaatio_-_kyky_pitaa_mieli_mielessa.pdf

Lastensuojelu ja kriisityö. 2016. Lastensuojelu ja kriisityö. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 31.5.2017.

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kriisityo>

Laulupiirtämisen menetelmä. 2018. Laulau. Viitattu 8.10.2018.

<https://www.laulau.fi/28>

Liljeström, V. 2007. Lapsi elää läsnäolosta. Anna-blogi. Viitattu 29.9.2018.

<https://anna.fi/i ihmiset-ja-suhteet/i ihmisuhteet/lapsi-elaa-lasnaolosta>

Löf, K. 2012. Sosiaalialan johtaminen lähiesimiesten näkökulmasta. Sosiaalityön pro gradu - tutkielma. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto. Viitattu 28.10.2016.

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/84072/gradu06292.pdf?sequence=1>

Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 13.6.2017.

<http://www.mll.fi/>

Mannerheimin lastensuojeluliitto 2018. Viitattu 18.10.2018.

<https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/tue-lasta-perheen-kriisissa/>

Miten tuen lasta kriisissä? Suomen mielenterveysseura. Viitattu 31.5.2017.

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/kriisit/miten-tuen-lasta-kriisiss%C3%A4>

Mitä on laadullinen tutkimus. KvaliMOTV. Viitattu 6.4.2018.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L1_2.html

Opinnäytetyökälypakki. Laadullisen aineiston analyysi ja tulkinta. Kajaanin ammattikorkeakoulu. Viitattu 23.5.2017.

<http://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Laadullisen-analyysi-ja-tulkinta>

Pajulo, M, Salo, S & Pyykkönen, N. 2015. Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. Duodecim. 131:1050-7. Viitattu 23.3.2017.

<http://www.duodecimlehti.fi/lehti/2015/11/duo12278>

Pedanet. Pedagogisen toiminnan viitekehys. Viitattu 23.8.2018

<https://peda.net/lahti/varhaiskasvatus/vasu2017/v2lk/viikot-48-49/vptsjt>

Punainen Risti. 2017. Äkilliseen onnettomuustilanteeseen. Viitattu 20.6.2017.

<https://www.punainenristi.fi/hae-tukea-ja-apua/akilliseen-onnettomuuteen>

Pyykkönen, N. 2016. Mentalisaatiosta eväitä lapsen kohtaamiseen ja kiusaamisen ehkäisyyn. MLL. Viitattu 26.3.2017.

https://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/4d4b16885a2be46c5103608bace3eaf/1490531589/application/pdf/28699225/MLL_sem_KIUSAAMINEN_2016_NP.pdf

Robert, R. 2017. Varhaiskasvatuksen menetelmät sveitsiläisessä esiopetusryhmässä. Pro gradu. Tampereen yliopisto. Viitattu 27.8.2018.

<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/102702/1516009874.pdf?sequence=1>

Saarniaho, R. 2005. Internetix. Oppimateriaalit. Viitattu 18.9.2018.

http://opinnot.internetix.fi/fi/materiaalit/ps/ps2/1_kehitypsykologian_teoriat_mallit_ja_tutkimus/10_eriksonin_psykososiaalisten_kriisien_teoria?C:D=gjsX.eya&m:sel-res=gjsX.eyaA

Sadutus. 2018. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 19.9.2018.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyomenetelmat/sadutus>

Salo, P. 2013. Syyllisyydestä asiantuntijuuteen. Haastavasti käyttäytyvien lasten vanhempien puhetta osallisuudesta kasvatusyhteistyössä. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 27.8.2018.
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/48788/URN:NBN:fi:jyu-201602161577.pdf?sequence=1>

Satuhieronta. Hyvinvoiva perhe. Viitattu 20.9.2018.
<http://hyvinvoivaperhe.fi/category/perheille/satuhieronta/#>

Seppänen, J. & Tiainen, J. 2016. Kriisi lapsen elämässä. Opinnäytetyö. Lahden ammattikorkeakoulu. Viitattu 19.9.2018.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/120434/Seppanen_Johanna.pdf?sequence=2

Shokista uuteen alkuun. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 2.6.2017.
<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/kriisit/shokista-uuteen-alkuun>

Suomen Theraplay-yhdistys ry. Mitä on theraplay-terapia? Viitattu 6.12.2016.
<http://www.theraplay.fi/index.php?k=4194>

Surun ja kriisin kohtaaminen varhaiskasvatuksessa. 2010. Varhaiskasvatus. Ylöjärven kaupunki. Viitattu 20.9.2018.
<https://docplayer.fi/2808852-Surun-ja-kriisin-kohtaaminen-varhaiskasvatuksessa.html>

Taidelähtöiset menetelmät. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 20.9.2018.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyovalineet/taidelahtoiset-menetelmat>

Toiminnalliset menetelmät. Luetaan yhdessä -verkosto. Viitattu 29.9.2018.
<http://luetaan yhdessa.fi/materiaalipankki/oppimateriaalit/toiminnalliset-menetelmat/>

Traumaattinen kriisi. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 2.6.2017.
<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/kriisit/traumaattinen-kriisi>

Traumaattisen kriisin vaiheet. 2018. Tukinet. Viitattu 22.10.2018.
https://www.tukinet.net/aineisto/aineisto_tiedot.tpl?id=621

Varhaiskasvatustalaki 13.7.2018/540

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016. Opetushallitus. Viitattu 22.3.2018.

http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Vertaistukiryhmät. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 18.9.2018.

<https://www.mielenterveysseura.fi/fi/tukea-ja-apua/vertaistukiryhmat>

Vuorovaikutustaitoja voi oppia. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 19.9.2018.

<https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/ihmissuhteet/vuorovaikutustaitoja-voi-oppia>

Äkillisen kriisin vaiheet. 2010. Terveyskirjasto. Duodecim. Viitattu 22.10.2018.

http://terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=onn00128

Taulukot

Taulukko 1: Huolen vyöhykkeistö (Lastensuojelun käsikirja 2018) 18

Taulukko 2: Keskeisimmät tulokset 33

Liitteet

Liite 1: Huolen puheeksi oton ennakointilomake	53
Liite 2: Kyselylomake	56
Liite 2: Sähköinen tietopaketti kunnan työntekijöille.....	63

Liite 1: Huolen puheeksi oton ennakointilomake

Verkostotutkimus ja kehittämisen menetelmät
T. E. Arnikl & E. Eriksson

HUOLEN PUHEEKSIOTON ENNAKOINTILOMAKE

Lomake on suunniteltu sähköiseksi lomakkeeksi. Voit kirjoittaa vastaukset suoraan lomakkeeseen.

Lomake on tarkoitettu tueksi tilanteissa, joissa:

- Sinulla on huolta lapsen/nuoren hyvinvoinnista
- Et ole syystä tai toisesta ottanut asiaa selvästi puheeksi huoltajien kanssa ja
- Haluat kehittää huolen ilmiämisestä osana työtäsi lasten ja nuorten hyväksi

Lomakkeessa on kolme osaa:

- 1) **A osa** on tarkoitettu täytettäväksi silloin kun olet valitsemassa tilannetta, jossa aiot kehittää huolen aiheesi puheeksiottamista.
- 2) **B osa** on tarkoitettu täytettäväksi silloin, kun olet juuri valmistautumassa tapaamaan lapsen/nuoren huoltajan tai huoltajat. Voit käyttää lomaketta myös muiden lapselle tärkeiden aikuisten kanssa.
- 3) **C osa** on tarkoitettu täytettäväksi pian tuon tapaamisen jälkeen.

A. Täytä, kun valitset tilannetta (kysymykset 1-3)

1a. Perustiedot lapsesta/nuoresta, perheestä (ilman tunnistetietoja)

1b. Perustiedot sinusta: toimipisteesi, ammattisi

2. Keitä perheenjäseniä tapaavat ja mitä teet heidän kanssaan?

3a. Mistä olet huolissasi lapsen/nuoren tilanteesta?

3b. Mitä tapahtuu, jos et ota huoltasi puheeksi?

3c. Mille vyöhykkeelle huolesi sijoittuu?

Pieni huoli Huolen harmaa vyöhyke Suuri huoli

B. Täytä ennen tapaamista (kysymykset (4-8))

4. Missä asioissa (arviosi mukaan) lapsen/nuoren huoltaja/t kokee saavansa sinulta tukea?

Onko asioita, joissa hän/he voi kokea sinut uhkaavaksi?

Tuki:

Uhka:

5.a. Mitä voimavaroja lapsessa/nuoressa ja hänen tilanteessaan näet ja mitä voisit niistä kertoa huoltajalle/huoltajille?

5b. Mitä sinä ja huoltaja(t) voisitte tehdä tahoillanne ja/tai yhdessä lapsen/nuoren tilanteen parantamiseksi?

6. Miten otat huolesi ja yhteistyötoiveesi esille? Sanoita; mieti vaihtoehtoisia tapoja ilmaista huolesi, se miten kerrot voimavaroista ja ehdotat yhteistyötä

7a. Ennakoin mitä tapahtuu puheeksiottamistilanteessa. Kuka reagoi ja miten?

7b. Ennakoi mihin puheeksiottaminen johtaa lähitulevaisuudessa?

Jos ennakoit, että puheeksiottaminen heikentää mahdollisuuksia huojentaa lapsen/nuoren tilannetta, palaa pohtimaan a) missä todella tarvitset huoltajan/huoltajien apua ja b) miten saat tuon avun; eli sanoita yhteistyötarjoaksesi uudestaan.

8. Millainen tila ja aika olisi tällaiselle kohtaamiselle otollinen eli milloin ja missä otat asian puheeksi?

C. Täytä pian tapaamisen jälkeen (kysymykset 9-11)

9. Miten toteutit puheeksiottamisen?

10. Mitkä olivat tunnelmasi puheeksioton

a) alla:

b) aikana:

c) jälkeen:

11.a. katso ennakoitejasi kysymyksessä nro 7. Tapahtuiko niin kuin ennakoit vai jotakin muuta? Koitko jotain yllättävää?

11.b. Miltä toiminta lapsen/nuoren tilanteen helpottamiseksi nyt näyttää? Mikä herättää toiveikkauttasi? Mikä huolestuttaa edelleen?

11.c. Mitä aiot tehdä tämän huolesi vähentämiseksi?

Liite 2: Kyselylomake

LAPSEN KRIISIN KOHTAAMINEN JA TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA
- kyselylomake

Hyvä vastaanottaja

Olemme Hyvinkään Laurean ammattikorkeakoulussa sosionomi (AMK) - opintoja suorittavia opiskelijoita. Teemme opinnäytetyötä aiheesta: Lapsen kriisin kohtaaminen ja tukeminen varhaiskasvatuksessa.

Vastaamalla kyselyyn mahdollistatte opinnäytetyömme etenemisen. Opinnäytetyössä perehdymme päiväkodin työntekijöiden valmiuksiin kohdata kriisissä oleva lapsi. Olemme rajanneet kyselymme traumaattisen kriisin kohtaamisen ja siinä tukemisen. Haluamme laajentaa näkemystämme ja saada tietoa teiltä, jotka työskentelette lasten parissa päivittäin. Kysely toteutetaan paperisena. Anonymiteetin säilymiseksi pyydämme teitä laittamaan vastauksenne ohessa tulleeseen kirjekuoreen ja sulkemaan kuoren. Kyselyt palautetaan esimiehelle.

Teemme kyselyn ja opinnäytetyömme pohjalta ”tietopakettin” päiväkotien hyödynnettäväksi.

Vastausaika 4 - 21.6.2018.

Kiitos yhteistyöstänne jo etukäteen!

Hanna Mikkola ja Annika Salo
Laurea-ammattikorkeakoulu / Sosiaalialan koulutusyksikkö

Taustatietoa opinnäytetyöstä

Elämänmuutos- ja menetystilanteet vaikuttavat jokaiseen iästä riippumatta, mutta pienimpiä ne satuttavat usein eniten. Tärkeää on, että lasta tuetaan heti kriisin sattuessa monipuolisesti ja moniammatillisesti, lapselle turvallisessa ympäristössä. Koemme opinnäytetyömme aiheen tärkeäksi lapsen ja koko perheen näkökulmasta, sillä usein kriisi horjuttaa perhettä pitkän ajanjakson ajan. Lapsen ja perheen kriisi koskettaa myös päiväkotia ja siksi kasvattajien tulee olla tietoisia siitä, miten lapsi tulisi kohdata kriisitilanteissa sekä millaista tukea kasvattajat voivat lapsella antaa.

Kasvatusyhteistyön rooli korostuu entisestään kriisitilanteissa. Kasvatusyhteistyön keskeisenä tavoitteena on luoda luottamuksellinen suhde kasvattajan ja huoltajan välille. Luottamussuhdetta aletaan rakentamaan jo heti lapsen ensimmäisestä päiväkotipäivästä alkaen. Luottamuksen rakentamiseen tarvitaan aikaa, vuoropuhelua sekä yhteisiä kohtaamisia. Kasvatusyhteistyön rooli korostuu erityisesti silloin, kun lapsen huoltajat eivät pysty riittävästi tukemaan lastaan.

Laurea-ammattikorkeakoulu

2 (7)

A. Taustakysymyksiä

1. Ammattinimikkeesi:
(jos ammattinimikettä ei ole tässä, niin valitse lähinnä oleva nimike)

lastentarhanopettaja

lastenhoitaja

avustaja

2. Kuinka kauan olet työskennellyt alalla:

1-3 vuotta

3-5 vuotta

5-10 vuotta

yli 10 vuotta

B. Lapsen kriisitilanteet

3. Millaisia lapsen kriisitilanteita olet kohdannut urasi aikana?

vanhempien avioero

vakava sairaus lapsella

itsemurha lähipiirissä

vakava sairaus läheisellä

lapsen toimintakyvyn menetys

lähisuhdeväkivalta

onnettomuudet

läheisen kuolema

muu mikä: _____

Kuinka usein olet kohdannut kriisitilanteita?

viikoittain

kuukausittain

harvemmin

en ole kohdannut työurani aikana lapsen kriisiä

4. Mitä kautta lapsen kriisitilanne tuli tietoonne?

- lapsi kertoi itse
- lapsen vanhemmat kertoivat
- kriisikäyttäytyminen huomattiin päiväkodissa
- muu mikä: _____

Miten toimit, kun havaitsit lapsen kriisitilanteen?

C. Kasvatusyhteistyö (ent. kasvatuskumppanus)

5. Oletko osallistunut kasvatusyhteistyökoulutukseen?

- kyllä, milloin: _____
- en

6. Millainen merkitys kasvatusyhteistyöllä on mielestäsi kriisitilanteessa?

7. Oletko kokenut huolen puheeksiottamisen lapsen kriisitilanteessa haasteelliseksi vanhempien kanssa? jos niin millä tavalla?

8. Ketkä ulkopuoliset ammattilaiset ovat tehneet yhteistyötä lapsen kriisiä koskien?

Miten tärkeänä koet ammattilaisten yhteistyön? (ympyröi vaihtoehto)

ei lainkaan tärkeä		melko tärkeä		erittäin tärkeä
1	2	3	4	5

D. Kriisissä olevan lapsen kohtaaminen ja auttaminen

9. Mitä mielestäsi tulee ottaa huomioon päiväkodin arjessa silloin, kun lapsi elää traumaattisen kriisin keskellä?

10. Mitä konkreettisia menetelmiä päiväkodissanne on käytetty / käytetään lapsen kriisin tukemisessa?

E. Kriisitilanteen huomiointi lapsiryhmässä

11. Miten kokemuksesi mukaan lapsen kriisitilanne ilmenee ryhmässä?

12. Miten asiaa on käsitelty muiden ryhmässä olevien lasten kanssa?

F. Työyhteisön ja koulutuksen merkitys lapsen kriisitilanteessa

13. Miten lapsen kriisiä on käsitelty työyhteisön kesken?

14. Koetko saavasi työyhteisöltä riittävästi tukea lapsen kriisin tukemisessa? (ympyröi vaihtoehto)

- 5 työyhteisön tuki on ollut ratkaisevan tärkeää (en olisi selvinnyt ilman sitä)
- 4 tuki on ollut tosi tärkeää minulle
- 3 tuki on ollut hyväksi joissakin tilanteissa
- 2 en ole juuri kokenut saavani tukea
- 1 en ole saanut koskaan tukea työyhteisöltä

15. Oletko saanut jotain aiheeseen liittyvää koulutusta?

kyllä

ei

Jos olet, niin millaista:

16. Tunnetko tarvitsevasi lisäkoulutusta aiheeseen liittyen?

- 5 ehdottomasti
- 4 kyllä, melko varmasti
- 3 ehkä, en osaa sanoa
- 2 en usko, että menisin koulutukseen
- 1 ei tulisi mieleenikään osallistua

Jos tunnet tarvitsevasi, niin minkälaista?

Kiitos vastauksestanne.

Liite 2: Sähköinen tietopaketti kunnan työntekijöille

Laurea-ammattikorkeakoulu

LAPSEN KRIISIN KOHTAAMINEN JA TUKEMINEN
VARHAISKASVATUKSESSA
- sähköinen tietopaketti

(Mea 5-vuotta)

Mikkola Hanna, Salo Annika
Sosionomi
Marraskuu 2018

SISÄLLYS

1. <u>JOHDANTO</u>	3
2. <u>MIKÄ ON KRIISI</u>	3
3. <u>KRIISIN VAIHEET</u>	4
3.1. <u>SOKKIVAIHE</u>	4
3.2. <u>REAKTIOVAIHE</u>	4
3.3. <u>KÄSITTELYVAIHE</u>	5
3.4. <u>UUELLEEN SUUNTAUTUMISEN VAIHE</u>	5
4. <u>LAPSEN KRIISIN TUNNISTAMINEN JA KOHTAAMINEN</u>	6
5. <u>HUOLEN PUHEEKSI OTTAMINEN</u>	8
6. <u>VUOROVAIKUTUS</u>	9
7. <u>MENETELMÄT</u>	9
7.1. <u>LEIKKI</u>	10
7.2. <u>THERAPLAY</u>	10
7.3. <u>SADUTUS</u>	10
7.4. <u>SATUHIERONTA</u>	11
7.5. <u>NUKKETEATTERI</u>	12
7.6. <u>DRAAMA</u>	13
7.7. <u>KUVATAIDE</u>	13
7.8. <u>TARINASÄVELTÄMINEN</u>	14
7.9. <u>LAULUPIIRTÄMINEN</u>	15
8. <u>HYÖDYLLISIÄ INTERNETSIVUJA</u>	16
9. <u>KOULUTUSMAHDOLLISUUKSIA</u>	17
<u>LÄHTEET</u>	19
<u>LIITTEET</u>	22

1. JOHDANTO

Tämän oppaan tarkoituksena on antaa työntekijöille lisäinformaatiota ja työvälineitä lapsen kriisin kohtaamisessa ja tukemisessa varhaiskasvatuksessa. Opas on tehty Mikkola & Salo (2018) opinnäytetyön ”Lapsen kriisin kohtaaminen ja tukeminen varhaiskasvatuksessa” pohjalta. Aluksi oppaassa on lyhyesti käsitelty kriisin käsitettä ja kriisin eri vaiheita. Oppaassa on kerrottu lapsen kriisin tunnistamisesta ja kohtaamisesta sekä vuorovaikutuksen merkityksestä kriisitilanteessa. Lisäksi oppaaseen on kerätty erilaisia vaihtoehtoisia menetelmiä työskenteilyn tueksi. Lopuksi oppaaseen on kerätty hyödyllisiä yhteystietoja sekä internetsivustoja, jotka voivat auttaa lasta ja perhettä kriisin keskellä. Viimeisenä on listattu aiheeseen liittyviä ajankohtaisia koulutusmahdollisuuksia.

2. MIKÄ ON KRIISI?

Kriisillä tarkoitetaan tilannetta, jolloin elämässä tapahtuu jokin suuri muutos. Kriisi voidaan määritellä usealla tavalla. Kriisi voi olla yllättävä, järkyttävä ja uusi tilanne, jossa ihmisen aikaisemmin käyttämät ratkaisut ja toimintamallit eivät toimi tilanteen selvittämiseksi. Yleensä kriisiin ei voi varautua ennalta. Kriisiin liittyy psyykkistä tuskaa, epävarmuutta ja elämän jatkuvuuden kyseenalaistamista. Erilaiset vaikeudet ja muutostilanteet vaikuttavat lapsen ja perheen elämään. Vaikeudet voivat olla tavalliseen kasvuun liittyviä tai äkillisiä muutoksia perheen elämässä. Äkilliset järkyttävät elämään liittyvät tapahtumat ja menetykset vaikuttavat ihmiseen syvästi iästä riippumatta. Lapsen kriisi aiheuttaa lapselle turvattomuuden tunteen, jonka vuoksi tunteita tulee jakaa läheisten kanssa. Aikuisen tehtävä on ottaa asia puheeksi ja auttaa lasta avun piiriin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Kieltäminen ja välttely voivat pitempään jatkuvina johtaa ongelmiin. Lapsen elämänhalu ja toivo vahvistuvat, kun hän saa olla arjen vuorovaikutuksessa läheisten aikuisten kanssa. Lasten selviytymisvoimavarat ovat rajallisemmat kuin aikuisten, eikä pelkkä ajan kuluminen paranna traumatisoitunutta lasta. Selvitäkseen lapsi tarvitsee aikuisia, joiden kanssa hän voi turvallisesti käydä läpi vaikeaa tapahtumaa. Erityisen tärkeää on, että kodin ja päiväkodin aikuiset ovat valmiita kohtaamaan lapsen kokeman kriisin aiheuttamia reaktioita sekä osaavat tukea lasta selviytymään kriisissä. (Lastensuojelu ja kriisityö 2016; Lapsen ja perheen kriisit 2018; Lapsi ja kriisi 2017; Saari 2003, 252 - 253.)

Kriisit on jaoteltu kehitys- ja elämäntilannekriiseihin sekä traumaattisiin kriiseihin. Kehyskriisit ja elämäntilannekriisit liittyvät normaaliin elämäntilanteeseen ihmisen siirtyessä elämäntilanteesta toiseen. Myös positiivinen tapahtuma voi aiheuttaa kriisin. Traumaattinen kriisi syntyy usein epätavallisen voimakkaan ja epänormaalin tapahtuman aiheuttamana, johon liittyy suuri tunnejärkytys ja jota omat voimat eivät riitä kohtaamaan. Kriisi voi olla traumaattinen monesta syystä, esimerkiksi läheisen kuolema, itsemurha lähipiirissä, vakava sairaus tai

toimintakyvyn menetys, irtisanominen työstä tai väkivallan kohteeksi joutuminen. Myös onnettomuudet ja katastrofit voivat aiheuttaa traumaattisen kriisin. Traumaattisen kriisin läpikäyminen ja käsittely on usein tuskallista ja vaatii kovaa työtä. Jokaisella ihmisellä on kuitenkin kykyjä, joiden avulla voi selvitä kriiseistä. (Kriisit kuuluvat elämään 2017; Traumaattinen kriisi 2017.)

3. KRIISIN VAIHEET

Kriisin kohdanneet käyvät usein läpi hyvin samanlaisia vaiheita ja saattavat myös palata vaiheista toiseen. Kriisin vaiheet eivät erotu selvästi toisestaan. Kriisien läpikäyminen tapahtuu yleensä samalla tavalla ja siksi on mahdollista puhua kriisien neljästä eri vaiheesta eli **shokkivaiheesta, reaktiovaiheesta, käsittelyvaiheesta ja uudelleen suuntautumisen vaiheesta**. (Traumaattisen kriisin vaiheet 2018.)

3.1 SOKKIVAIHE

Sokkivaihe alkaa tyypillisesti heti kriisin laukaisseeseen tilanteen jälkeen ja voi kestää useita päiviä. Silloin tyypillisiä tunteita ovat tyrmistys, epäusko, hätä ja tuska. Sokkivaiheessa kaikki voi tuntua epätodelliselta, painajaismaiselta ja saattaa olla vaikea ymmärtää tapahtunutta, ihminen ei vielä kykene käsittämään kriisin aiheuttamaa tapahtumaa ja saattaa kieltää sen. Tunteet voivat vaihdella laidasta toiseen. Lapsi voi olla vihainen, itkuinen, puhumaton tai mennä paniikkiin. Sokkivaiheen aikana kerrotut asiat saattavat unohtua täysin tai niitä ei muista jälkeenpäin. Psykkinen sokki suojaa tiedolta ja kokemukselta, jota mieli ei pysty vastaanottamaan. **Sokkivaiheessa on tärkeää, että aikuinen on läsnä, kuuntelee ja huolehtii**. Sokkivaiheen tyypillisiä oireita ovat sekavuus, järkytys, puutteellinen tilanteen hahmotus, aistien terävoityminen, epäadekvaatti käyttäytyminen, ajan ja todellisuudentajun heikentyminen, yliaktiivisuus tai flegmaattisuus. Fyysisinä oireina voi olla esimerkiksi sydämen tykytys, vapina, hikoilu, vatsaoireet, nopea hengitys, palelu tai päänsärky. Shokkivaihetta elävän kanssa on tärkeää keskustella tapahtuneesta rauhallisesti, puheen on hyvä olla selkeää ja yksinkertaista, sillä shokissa olevan kyky vastaanottaa tietoa on heikko. (Lastensuojelu ja kriisityö 2016; Shokista uuteen alkuun 2017.)

3.2. REAKTIOVAIHE

Sokkivaiheen jälkeen seuraa reaktiovaihe. Reaktiovaiheessa ihminen alkaa ymmärtää mitä on tapahtunut ja reagoi siihen. Reaktiovaiheeseen liittyy usein tunteiden myllerrystä, kuten itkua, surua, syyllisyyttä ja epätoivoa. Vaiheelle tyypillistä on syyllisten etsiminen, jolloin keskeisin tunne on viha ja aggressio. Nämä tunteet kohdistuvat usein ulkopuoliseen ihmiseen tai tahoon. Syyttäminen suojaa omilta vaikeilta tunteilta ja ajatuksilta eli toimii suojaimekanismina. Reaktiovaiheeseen liittyy usein myös pelkoa ja häpeää ihmisten kohtaamiseen. Voimakkaat somaattiset oireet ovat mahdollisia, esimerkiksi pahoinvointi, rytmihäiriöt ja

väsymys. Reaktiovaihe kestää yleensä kahdesta neljään päivään, mutta se saattaa viedä useita kuukausiakin. Reaktiovaiheen muita tyypillisiä merkkejä ovat pelko, kieltäminen, eristäytyminen tai hoivan tarve. (Lastensuojelu ja kriisityö 2016.)

Reaktiovaiheessa kriisin aiheuttanut tapahtuma toistuu usein muistikuvina sekä hereillä ollessa että nukkuessa. Tapahtuma voi palautua yhtäkkiä elävästi mieleen esimerkiksi jonkun äänen takia tai keskustellessa jonkun ihmisen kanssa. Ihmisellä saattaa olla tarve puhua tapahtumasta yhä uudelleen ja siksi hänelle on tärkeää tulla kuulluksi. Auttajan ja läheisten kannattaa muistaa, että puhumisella on tärkeä merkitys toipumisen kannalta. Puhuminen auttaa ymmärtämään tapahtunutta. (Shokista uuteen alkuun 2017.)

3.3. KÄSITTELYVAIHE

Reaktiovaihetta seuraa kriisin käsittelyvaihe, jolloin kriisin aiheuttanut tapahtuma aletaan ymmärtää. Tällöin tyypillisiä oireita on muisti- ja keskittymisvaikeudet. Käsittelyvaiheessa on tyypillistä, että tavanomainen joustokyky häviää, joka voi johtaa siihen, että ihminen menettää malttinsa helposti ja saa raivokohtauksia. Tavanomaista on, että on fyysisesti läsnä, muttei psyykkisesti. Ajatukset alkavat jo liikkua muissakin asioissa kuin tapahtuneessa. Kriisin käsittelyvaihe kestää yleensä kauan, jopa vuoden itse tapahtumasta. Kriisireaktion väheneminen tapahtuu hitaasti. (Shokista uuteen alkuun 2017.)

3.4. UUELLEEN SUUNTAUMISEN VAIHE

Kriisin uudelleen suuntautumisen vaihe kestää koko elämän ja tavoitteena on oppia elämään tapahtuneen kanssa. Traumaattisesta kokemuksesta on tullut osa itseä. Tapahtuma ei kuitenkaan enää ole jatkuvasti mielessä. Välillä tuska voi nousta pintaan, mutta elämässä on myös iloa ja ihminen kykenee suuntautumaan tulevaisuuteen ja luottamus elämään palautuu. (Lastensuojelu ja kriisityö 2016.)

(MadalinCalita: Pixabay)

4. LAPSEN KRIISIN TUNNISTAMINEN JA KOHTAAMINEN

Lapsi ei välttämättä ilmaise surua ja järkytystään kuten aikuinen, joten vanhemman tai muun lapsen läheisen voi olla vaikea tietää, miten lapsi kokee kriisin. Lapsella on kuitenkin järkyttävän tapahtuman jälkeen samantapaisia tyhjyyden, hämmennyksen, surun, raivon ja epäuskon tunteita kuin aikuisillakin. Äkilliset järkyttävät elämään liittyvät tapahtumat ja menetykset vaikuttavat ihmiseen syvästi iästä riippumatta. Apu tapahtuneen ymmärtämiseksi ja uusien selviytymiskeinojen oppiminen auttavat elämässä selviytymiseen ja suojaavat pitkäkestoilta traumaattisilta vaikutuksilta. Erilaiset kriisit ovat osa monien lasten arkea. Lähes kaikki traumalle altistuneet kokevat jonkinasteisia reaktioita, mutta suurin osa toipuu ilman apua. Aikuisen rooli lapsen arjessa on sitä tärkeämpää, mitä pienemmästä lapsesta on kyse. Aikuinen ei kuitenkaan aina tunnista tai ymmärrä lapsen avun tarvetta. (Miten tuen lasta kriisissä; Lapsi ja kriisi 2017.)

Kriisitilanteessa lapsella saattaa esiintyä **univaikeuksia**. Nukahtaminen voi olla vaikeaa eikä lapsi pysty nukahtamaan yksin. Yöheräämiset voivat olla yleisiä ja uni saattaa olla levotonta. Lapsella voi esiintyä **syömisongelmia**, joka hän syö liikaa tai ruoka ei maistu ollenkaan. Leikki-ikäiselläkin saattaa olla **eroahdistusta ja pelkotiloja** aikuisen häviämisestä, jolloin esiintyy suurempaa **takertumista aikuiseen**. Myös taantumista saattaa esiintyä, esimerkiksi **kastelua tai uudelleen tarve tuttiin**. Lapsi saattaa jatkaa tapahtumasta kertomista ja tunteiden näyttöä pitkään, kuten **pelkoa, vihaa ja surua**. Lapsi voi muuttua **itsepäiseksi, vaativaksi** tai käyttäytyminen voi olla kontrolloivaa. Kun lapsi ei tunne oloaan turvalliseksi, käytös saattaa muuttua vaaralliseksi. Tämä voi olla lapsen tapa pyytää apua, jotta tuntisi olonsa turvalliseksi. Lapsella saattaa esiintyä **yliaktiivisuutta** tai **keskittymisvaikeuksia**. Uudet pelot voivat vallata mielen, esimerkiksi **pimeän pelko**. Arkirutiinien jatkaminen auttaa lasta selviytymisessä. Selkeän tukiverkoston avulla lapsen itseluottamus ja turvallisuudentunne vahvistuvat. Lapsen täytyy saada tuntea olonsa turvalliseksi, jotta hän uskaltaa näyttää surunsa. Aikuisen tehtävä on tunnistaa ja hyväksyä surun aiheuttamat reaktiot ja huolehtia lapsesta. Kaikkein tärkeintä on, että aikuinen on läsnä. (Vepsäläinen 2009, 17, 20, 22; Hedrenius & Johansson 2016 139.)

(Mea 6-vuotta)

Jos tunteet ovat liian suuria ja pelottavia, lapsi saattaa kätkeä ne. Aikuinen saattaa luulla, ettei lapsi sure lainkaan. Leikki-ikäisen lapsen tunteiden ilmaisu sanallisesti voi olla vielä vaikeaa, joten tunteet saattavat näkyä ainoastaan leikeissä ja piirustuksissa. Arkirutiinien jatkaminen auttaa lasta selviytymisessä. Selkeän tukiverkoston avulla lapsen itseluottamus ja turvallisuudentunne vahvistuvat. Lapsen täytyy saada tuntea olonsa turvalliseksi, jotta hän uskaltaa näyttää surunsa. Aikuisen tehtävä on tunnistaa ja hyväksyä surun aiheuttamat reaktiot ja huolehtia lapsesta. Fyysinen kosketus vähentää lapsen aggressiivisuutta ja käyttäytymisongelmia. Kosketus auttaa lasta myös nukahtamaan. Myös tanssi, urheilu ja erilaiset liikkumisen tavat voivat auttaa lasta jälleen kokemaan myönteisiä ja rauhallisia tunteita kehossaan ja kehostaan. Kaikkein tärkeintä on, että aikuinen on läsnä. (Vepsäläinen 2009, 13, 17, 20, 22; Hedrenius & Johansson 2016, 138.)

Lapsen kanssa on tärkeää keskustella tapahtuneesta. Olennaista on, että lapsi ymmärtää tapahtuman olevan totta ja että hänellä on käsitys tapahtuneesta, sen syistä ja seurauksista. Lapselle tulee vakuuttaa, että tapahtunut ei ole hänen syytään eikä rangaista mistään mitä hän ei ole tehnyt. Kaikkia ikäviä yksityiskohtia ei kuitenkaan tarvitse kertoa. Työntekijän on hyvä kuunnella lasta keskeyttämättä, mitä tämä kertoo ajatuksistaan ja tunteistaan. Sen jälkeen lapsen mahdolliset väärinkäsitykset tapahtuneesta on hyvä korjata. Jos lapsi ei löydä sanoja kuvaamaan tunteitaan, häntä on hyvä auttaa löytämään ne. Lasta ei kuitenkaan tule painostaa puhumaan. Kaikki lapsen kysymykset tulee kohdata, vaikka kaikkiin ei vastausta löytyisikään. Työntekijän on hyvä tunnustaa, mikäli ei itsekään tiedä kaikkeen vastausta. Lapselle täytyy antaa aikaa ymmärtää. (Lapsi ja kriisi 2017; Hedrenius & Johansson 2016, 218.)

Työntekijän vastuulla on luoda auttamistilanteessa mahdollisimman rauhallinen ja hyvä ilmapiiri niin, että lapsi kokee myötäelämistä sekä huolenpitoa. Työntekijän on myös tärkeää olla lapselle fyysisesti läsnä, jotta keskustelu mahdollistuisi. Omat tunteet saa näyttää, kunhan ne pysyvät hallinnassa eikä menetä uskottavuutta työntekijänä. Lapsen on tärkeä saada se viesti, että tämä työntekijä on sellainen aikuinen, johon hän voi luottaa. Lasta tarvitsee kuunnella ja

olla läsnä tilanteessa. Lapselle on tarpeellista kertoa, että hänen kaikki erilaiset reaktionsa ovat sallittuja ja hyväksytyjä. Lapsen täytyy saada tuntee itsensä hyväksytyksi sellaisenaan. (Hiljanen 2011.)

5. HUOLEN PUHEEKSI OTTAMINEN

Huolen puheeksi ottaminen on tapa, jolla otetaan askarruttava asia puheeksi toista loukkaamatta. Tärkeää on, että huoli otetaan puheeksi kunnioittavalla tavalla perheen kanssa. Huoli kannattaa ottaa puheeksi varhain, jotta yhteistyöhönkin päästään varhain. Keskeistä huolen puheeksi otton menetelmässä on omaan huoleen tarttuminen ja puheeksi ottoa koskevien ennakointien tekeminen (Liite 1). Omaan huoleen tarttuminen tarkoittaa sitä, että kasvattaja ottaa puheeksi oman huolensa eikä puhuisi lapsen tai perheen ongelmista. Huolen puheeksi ottaminen on tärkeä osa kunnioittavaa varhaista puuttumista. (Huolen puheeksi ottaminen 2018; Eriksson & Arnkil 2012, 7.)

Huolen vyöhykkeistö auttaa työntekijää arvioimaan tuen ja yhteistyön tarvetta. Huolen vyöhykkeistö on tarkoitettu vain omien työskentelysuhteiden kulloisenkin tilanteen sekä yhteistyötarpeiden jäsentelyyn. (Huolen vyöhykkeet 2014.)

Huolen vyöhykkeistö auttaa työntekijää arvioimaan tuen ja yhteistyön tarvetta.

EI HUOLTA	PIENI HUOLI	HARMAA VYÖHYKE TUNTUVA HUOLI	SUURI HUOLI
1	2	3	4
Ei huolta lainkaan. Toiminta liittyy hyvin kokonaisuuteen ja tapahtuu aiottuja seurauksia.	Huoli tai ihmettely käynyt mielessä. Luottamus omiin mahdollisuuksiin on hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli on tuntuva. Omat voimavarat ovat ehtymässä. Lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huoli on erittäin suuri Omat keinot ovat lopussa. Tilanteeseen on saatava muutos heti.

(Huolen vyöhykkeistö, Lastensuojelun käsikirja 2018)

6. VUOROVAIKUTUS

Toimivassa vuorovaikutuksessa keskeistä on vastavuoroisuus, jolloin molemmat tai kaikki osapuolet osallistuvat yhteiseen keskusteluun tai tapahtumaan. Myönteistä ja rakentavaa vuorovaikutusta on esimerkiksi rohkaisu ja kannustaminen, tarkkaavainen läsnäolo, myönteinen (realistinen) palaute, tuki ja kuunteleminen, myötätunto ja huomioiminen sekä ilahduttaminen. Vuorovaikutus ei tapahdu aina vain sanojen välityksellä. On paljon muitakin tapoja olla vuorovaikutuksessa toisten kanssa, sillä kaikki toisten kanssa tapahtuva toiminta on vuorovaikutusta, esimerkiksi ryhmässä musisoiminen, lasten leikit, tai kaupassa ja lääkärissä asioiminen. (Vuorovaikutustaitoja voi oppia 2018.)

(Cherylholt: Pixabay)

Kasvattajan tulee osata hyödyntää vuorovaikutustaitojaan niin, että lapsi oppii luottamaan aikuiseen ja tuntee olevansa turvassa. Aikuisen täytyy kiinnittää huomiota lapsen sekä sanattomaan että sanalliseen viestintään. Vuorovaikutuksen lapsen ja kasvattajan välillä tulisi olla myönteistä ja vuorovaikutustilanteissa tulisi näkyä henkilökohtaista huomiota. Lapsen yksilöllinen huomiointi vaatii varhaiskasvatuksen työntekijältä taitoa ja herkkyyttä havaita, miten kukin lapsi oppii ja ajattelee. (Järvinen, Laine & Hellmann-Suominen 2011, 159-160.)

7. MENETELMÄT

Työtapojen valintaa määrittelevät varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä myös lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset työtavat edistävät luovuutta ja oppimista. Työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja, kuten lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. (Robert 2017, 2; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 38.)

7.1. LEIKKI

Leikin avulla tutustutaan, rakennetaan suhdetta lapseen, työstetään kokemuksia, etsitään uusia ratkaisumalleja, tutkitaan tunteita ja rentoudutaan. Leikkiessään lapsi voivat käsitellä itselle vaikeita kokemuksia. Leikki voi olla ohjattua, jolloin aikuinen ehdottaa leikkivälineitä ja teemoja. Se voi myös olla lapsen itsensä valitsemaa vapaata leikkiä. Leikin havainnoinnilla on tärkeä rooli arvioitaessa lapsen tilannetta. Havainnointi lisää varhaiskasvattajien ymmärrystä lasten ajattelusta, kiinnostuksen kohteista, heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. (Hellman-Suominen 2011, 71.)

(Feeloon: Pixabay)

7.2. THERAPLAY

Theraplay-terapia on vuorovaikutuksellinen, leikkisä lyhytterapia, joka pyrkii vahvistamaan lapsen tervettä itsetuntoa ja kykyä toimia sosiaalisissa suhteissa. Keskeinen sisältö on välittää lapselle kokemus merkityksellisyydestä, arvokkuudesta ja rakastettuna olemisesta. Theraplayta voidaan toteuttaa ryhmämuotoisena, jolloin tavoitteena on tarjota jäsenyneysissä tilanteissa haasteita, onnistumisen kokemuksia, iloista vuorovaikutusta, hoivaa ja rohkaisua. Ryhmämuotoisena se on suunnitelmallista, vuorovaikutteista ja hauskaa leikkiä, joka soveltuu kaikille lapsille. Oleellista toiminnassa on hyvä kosketus, katsekontakti ja hyväksyntä. Leikkihetkillä käytetään paljon rentouttavaa ja rakentavaa huumoria. Sitä voidaan käyttää myös kehitystä ja tunne-elämää tukevana hoitomuotona. (Suomen Theraplay-yhdistys ry. 2016.)

7.3. SADUTUS

Uusi satu tai tarina syntyy kertojan ja saduttajan yhteistyöllä. Menetelmän avulla kuunnellaan ja arvostetaan lasta. Se antaa lapselle läheisyyden ja turvallisuuden tunteen. Sadutus on hyvä menetelmä lapsen kriisin hetkellä. Lasta on hyvä saduttaa ja kuunnella sitä, mitä lapsi haluaa

kertoa, sillä se on lapselle luontainen tapa toimia. Se on myös keino, joka aktivoi lasta puhumaan ja kohtaamaan ajatuksensa tässä ja nyt. Sadutus luo aidon vastavuoroisen kohtaamiseen. Menetelmän avulla aikuinen kuulee, näkee ja aistii. Sadutus on kaiken ikäisten kuunteleminen ja osallisuutta korostava työväline, jonka avulla kuunnellaan lasta. Sadutus antaa läheisyyden ja turvallisuuden tunteen, jonka takia esimerkiksi kriisin hetkellä on hyvä saduttaa, kuunnella mitä toinen haluaa kertoa. Sadutus on myös hyvä dokumentointiväline lasten leikkiessä, musisoidessa tai tutkiessa, jolloin heidät kohdataan aidosti, ilman arviointia. Sadutuksen ohje on yksinkertainen:

1. Lapsi kertoo satua tai tarinaa.
2. Aikuinen kirjaa sanatarkasti kaiken muistiin.
3. Lopuksi tuotos luetaan. Lapsi voi vielä halutessaan muuttaa kuulemaansa.

(Sadutus 2018.)

7.4. SATUHIERONTA

Lapselle on tärkeää saada myönteistä kosketusta tasapainoisen kasvun ja kehityksen tueksi. Satuhieronta toimii myönteisen kosketuksen menetelmänä. Sen tarkoituksena on välittää lapselle viestiä siitä, kuinka tärkeä hän on ja kuinka lapsi saa tunteen tulevaisuutensa nähtäväksi ja kuuluvaksi. Satuhieronnan tärkeimpänä sisältönä on kosketuksen ja voimaannuttavien satujen yhdistäminen. Satujen kautta viestitään lapselle kuinka arvokas ja ainutlaatuinen hän on Yhdistämällä kosketusta ja turvallisia satuja, voidaan vahvistaa lapsen luottamussuhteita, ennaltaehkäisemään stressiperäisiä oireita, tukemaan tervettä itsetunnon kehitystä ja mahdollistamaan jakamattoman huomion hetkiä. Satuhieronta on lapsilähtöistä, luovaa ja se on helppo soveltaa arkeen.

1. Tila voi olla ryhmää varten tunnelmavalaistu huone, rentouttavan musiikin soivassa ja matjat lattialle levitettynä.
2. Ennen satuhierontaa on tärkeää kysyä lupa hierottavalta, sillä kosketus on vapaaehtoinen ja siitä voi aina kieltäytyä. Vapaaehtoisuus ja vastavuoroisuus tekevät kosketuksesta turvallisen ja rentouttavan kokemuksen lapselle.
3. Yleensä satuhieronnassa ollaan makuullaan, mutta voi myös istua, koska tärkeintä on hyvä olo, ei missä asennossa ollaan.
4. Selkä on yleisin ja helpoin paikka tehdä satuhierontaa, mutta satuhierontakohtina voivat olla myös jalat, kädet, pää ja vatsa.

5. Satuhieronnassa käytetään omaa luovuutta sekä tarinan kerronnassa että liikkeitä tehdessä.
6. Myös itse tulee rauhoittua. Lauseiden välillä pidetään taukoja, jotta kosketus ehtii kertoa omaa viestiään. Nämä lisäävät läsnäoloa ja vahvistavat aitoa yhteyttä lapsen kanssa.

(Satuhieronta 2018.)

7.5. NUKKETEATTERI

Nukketeatteri on oivallinen taiteen muoto silloin, kun halutaan kokeilla ja tarjota yksilöllisiä ilmaisun muotoja osallistujille. Nukke voi hyödyntää peilinä omalle tulkinnalle. Sen turvin voi tuntea asioita, joita ei muuten olisi helppoa tai mahdollista tuoda esiin. Nuken kohtaaminen voi edesauttaa tunteiden kokemista hetkessä. Nukke voi toimia myös suojakilpenä suurien, herkkien ja uhkaavien tunteiden ja myös osallistujan välissä. Se voi kannustaa asioihin, joihin ei itse pysty. Nukke voi muuttaa hetkessä muotoaan ja mielikuvissa voi liikkua ajassa ja paikassa. Nukketeatterista voi auttaa lasta esimerkiksi silloin, kun hänellä on todettu tunnetai käyttäytymishäiriö, neurologinen tai fyysinen vamma tai erilaisia trauman oireita. Nukketeatterin avulla voidaan auttaa esimerkiksi lapsen ongelmanratkaisun ja muistin stimulointiin, sosiaalisen vuorovaikutuksen edistämiseen, elämän haasteiden käsittelemiseen tai lohduttamiseen liittyvissä haasteissa. Nuken avulla lapsen voi olla helpompaa sanoittaa tunteitaan sekä eläytyä tilanteeseen. Nukketeatterin esityksessä voi käyttää monenlaisia tekniikoita perinteisen käsi- ja pöytäteatterinukkeiden tai pehmolelujen lisäksi.

1. Perinteiset käsi- ja pöytäteatterinuket tai pehmolelut.
2. Esimerkiksi palikkateatterissa puiset palikat johdattavat kokijan erilaisiin maailmoihin mielikuvituksen avulla. Se tarjoaa näkökulmia luovuuteen ja rikkaus syntyy siitä, kun kukin lapsi tekee oman tulkintansa palikoiden muodostamista asetelmista ja liikkeistä. Palikkateatteritehtävinä voi rakentaa omakuvan, oman perheen tai itselle tärkeitä ihmisiä ja itselle merkityksellisen paikan.
3. Nukketeatteri voi myös olla elottoman herättämistä henkiin, jossa yhtenä sen osa-alueena on erilaisten materiaalien tai esineiden elävöittäminen, esimerkiksi kineettinen hiekka ja folio ovat kiinnostavia materiaaleja, jotka muotoutuvat moneksi.
4. Varjoteatterin välineinä ovat kirkas valonlähde, kangas ja kankaalle heijastettavat teatterinuket tai valoa läpäisevät esineet. Varjokankaiden sijaan voi varjojen heijastukseen käyttää myös hämärretyn huoneen seiniä, kattoa tai muita pintoja. Varjoteatterissa on kannustava voima, jonka takana ujoinkin lapsi voi vapautua ja tuoda itsestään uusia puolia esiin.

(Halme & Susi 2018, 7, 13.)

7.6. DRAAMA

Draamallisessa ilmaisussa ei näytellä esitystä muiden nähtäväksi. Menetelmään kuuluvat rooli-harjoitukset, leikilliset tehtävät sekä erilaisten tunteiden ja tilanteiden dramatisointi. Luova toiminta voi olla fyysistä ja vapauttavaa, kun puolestaan luova liikunta auttaa käpertynyttä. Draamaan voidaan liittää asioiden ja ilmiöiden tutkimista, liikettä, piirtämistä, maalaamista ja musiikkia. Niitä voi koostaa erilaisten teemojen alle. Toimintamuotona voi olla satu, runo, musiikki, tilateos, askartelu tai jotain luonnosta kerättävää materiaalia. (Surun ja kriisin kohtaaminen varhaiskasvatuksessa 2010, 14.)

(Iida 5-vuotta)

7.7. KUVATAIDE

Voimaannuttavassa kuvan tekemisessä aktivoidaan lapsen omat sisäiset voimavarat taiteellisen toiminnan, esimerkiksi maalaamisen, piirtämisen tai muovailun avulla. Kuvan tekeminen on väylä itseilmaisuuksiin, jossa lapsi voi ilman puhetta olla vuorovaikutuksessa itsensä ja ympäristönsä kanssa. Lapsi voi muuttaa omat sisäiset tunteensa, ajatuksensa ja ristiriitansa taiteen symboliseen muotoon ja työskennellä niitä kuvan avulla. Aikuisen rooli on tukea lasta kohtaan turvallisesti ajatukset, joita tämän on vaikea sanallisesti käsitellä tai joita ei ole ennen tiedostanut ajattelevansa. Kuvallisen työskentelyn aikana aikuinen seuraa työn etenemistä. Lopuksi kuvasta keskustellaan, jos lapsi haluaa.

1. Aikuinen on mukana koko ajan ja luo luottamuksen siihen, että tunteet saavat tulla ja niiden tunteminen on hyväksyttävää.

2. Kuvan tekemiseen ei tarvitse antaa aihetta. Lapsi saa valita mieleisensä työskentelyvälineet, joten on hyvä varata esille erikokoisia ja värisiä papereita, siveltimiä, värejä ja väriliitujia monipuolisesti. Lapsi voi myös muovilla savea tai muovailuvahaa.
3. Kuvan tekeminen voidaan saattaa loppuun esimerkiksi loppupiirin avulla ja tehdyt kuvat ovat siinä näytteillä. Lapsi voi halutessaan kertoa omasta työstään ja hänellä on mahdollisuus kommentoida rakentavasti myös muiden kuvia.

(Surun ja kriisin kohtaaminen varhaiskasvatuksessa 2010, 12.)

7.8. TARINASÄVELTÄMINEN

Tarinasäveltäminen on luovaan musiikilliseen ilmaisuun ja vuorovaikutukseen perustuvaa toimintaa. Tarinasäveltämisen ideana on, että lapset saavat ilmaista mielessään liikkuvia ajatuksia ja kokemuksia musiikin avulla. Teos voi olla tarinoita, leikkiä, sanoja tai vain musiikkia. Teokset kirjataan muistiin ja niitä pystyy soittamaan yhä uudelleen. Tarinasäveltämistä voi soveltaa yksilö- ja ryhmätyöskentelyssä. Menetelmä sopii hyvin varhaiskasvatuksen toimintamuodoksi. Kaikkien neljän periaatteen tulisi toteutua, jotta voidaan puhua tarinasäveltämisestä.

1. Lapsella tulee olla mahdollisuus vapaaseen musiikilliseen ilmaiseen ilman opettamista ja ohjaamista.
2. Tarinasävellys syntyy aina vuorovaikutuksessa tarinasäveltäjän ja tarinasävellyttäjän välillä.
3. Tarinasävellys tulee kirjata muistiin sellaisella merkkijärjestelmällä, että tekijä pystyy soittamaan sen heti uudestaan.
4. Lapsella tulee olla mahdollisuus konserttiin, jossa lapsi saa jakaa merkityssisältöä hänelle tärkeiden ja toiminnan kannalta merkityksellisten henkilöiden kanssa.

(Hakomäki 2018.)

7.9. LAULUPIIRTÄMINEN

Laulupiirtäminen on moniaistillinen ja elämyksellinen toimintamuoto, jossa yhdistyvät laulu ja kuvallinen ilmaisu samanaikaisesti toisiaan tukien. Menetelmä on helppo kytkeä osaksi muita opetussisältöjä, se innostaa osallistumaan, itseilmaisuun ja tukee tärkeitä oppimisen alueita, kuten kielellisiä taitoja, motoriikkaa, kynätaitoja, keskittymistä, vuorovaikutusta ja yhdessä toimimisen taitoja. Laulupiirtämisessä piirrokset syntyvät laulaen tai laulun tukemana. Sen ytimenä ja tukena ovat pienet piirtämislaulut, jotka ovat tarkoitusta varten tehtyjä.

Laulupiirtäminen tekee kynään ja lauluun tarttumisen kynnyksen matalaksi ja tarjoaa lapselle onnistumisen elämyksiä ja omaan taitotasoon sopivia haasteita. Se auttaa myös kommunikoimaan, keskittymään ja osallistumaan. Sen monipuoliset harjoitteet ja prosessit tukevat ja kehittävät lapsen kielellisiä taitoja, visuaalista hahmottamista, motoriikkaa, keskittymistä, vuorovaikutusta ja yhdessä toimimisen taitoja sekä luovaa ilmaisua. Laulupiirtämisessä paperinreunat eivät ole rajana, vaan laulupiirtää voi myös ilmaan, kaverin selkään, isoon yhteiseen lattiapaperiin tai ulkona hiekkaan tai lumihankeen. Laulupiirtäminen soveltuu hyvin eri-ikäisille lapsille. Menetelmää voi käyttää ihan pienimpienkin kanssa ja tehdä lauluja aikuisen piirtämänä näkyväksi piirtyvien kuvien kautta. Pienten taaperoiden kanssa voidaan laulupiirtää ilmaan tai paperille helppoja hahmoja madoista sadepisaroihin. Isompien kanssa laulupiirtämisessä painottuvat vuorovaikutus, luova ilmaisu, tarinallisuus ja tuki erilaisille opetussisällöille. Laulupiirtämistä voi toteuttaa kokonaisina tarinallisina tuokioina tai yksittäisinä harjoitteina opetustuokioissa, aamupiirissä, ruokajonossa, unihetkien rauhoittamiseen tai metsäretkellä.

(Laulupiirtämisen menetelmä 2018.)

9. HYÖDYLLISIÄ INTERNETSIVUJA

Alle on listattu muutamia internetsivuja, joista voi saada apua lapsen ja perheen kriisitilanteissa.

➤ **Mannerheimin lastensuojeluliitto**

www.mll.fi/vanhempainnetti

Mannerheimin lastensuojeluliitolta löytyy esimerkiksi tukivinkkejä arjen tilanteisiin, vanhempainpuhelin ja vertaisryhmiä, joissa tapaa muita samassa elämäntilanteessa olevia.

➤ **Punainen risti**

www.punainenristi.fi

Suomen Punaisen Ristin paikallisosastot auttavat viranomaisten tukena onnettomuussien uhreja. Heiltä saa apua äkillisissä onnettomuustilanteissa, joiden vaikutukset

(lida 4-vuotta)

ovat ihmisille kohtuuttomia. Aineellista apua tarjotaan kotinsa menettäneille esimerkiksi tulipalon tai luonnon onnettomuuden seurauksena. Suomen Punaisen Ristin internetsivuilta löytyy avuntarjoajien yhteystietoja, kuten valtakunnalliset auttavat puhelimet, kriisikeskukset netissä ja vertaistukea tarjoavia yhdistyksiä.

➤ **Suomen mielenterveysseura**

www.mielenterveysseura.fi

Suomen mielenterveysseura järjestää tukea kriisin kohdanneille ihmisille ja perheille. Monenlaisia vertaistukiryhmiä järjestetään eri puolilla Suomea.

➤ **Nettiturvakoti**

www.nettiturvakoti.fi

Nettiturvakodin avopalvelut tarjoavat tukea perhe- ja lähisuhdeväkivallan aiheuttaman tilanteen ratkaisemiseen ja kriisistä selviytymiseen. Palvelu voi olla puhelin- tai verkkoneuvontaa, ajanvaraukseen perustuvaa väkivaltatyön ammattilaisen yksilötyötä, ohjattuja vertaisryhmiä (aikuisille, lapsille, väkivallan kokijoille tai tekijöille).

➤ **Tukinet**

www.tukinet.net

Tukinet on internetissä toimiva kriisikeskus. Tukinetissä voi saada henkilökohtaista tukea, osallistua erilaisiin keskusteluryhmiin tai etsiä tietoa. Palvelut ovat maksuttomia.

(Alexas_Fotos: Pixabay)

10. KOULUTUSMAHDOLLISUUKSIA

Alle on listattu muutamia ajankohtaisia koulutuksia.

❖ **Lapsen mieli - koulutus varhaiskasvattajille**

3 h koulutus 30, 60 tai 90 henkilölle aamu-, iltapäivä- tai iltakoulutuksena. Koulutus sisältää luennon mielenterveyden edistämisestä (1h 15 min) sekä 3 työpajaa á 30 minuuttia.

Yhteystiedot: Riikka Nurmi p. 040 678 7392. riikka.nurmi@mielenterveysseura.fi

❖ **Laulupiirtämisen perusteet -koulutus**

Laulupiirtäminen on moniaistillinen ja elämyksellinen toimintamuoto, joka yhdistää laulua ja kuvallista ilmaisua samanaikaisesti ja toisiaan tukien. Laulupiirtäminen sekä sen erilaiset harjoitteet, työtavat ja prosessit tukevat lapsen monialaista oppimista ja tarjoavat osallisuuden, oivaltamisen ja onnistumisen kokemuksia. Laulupiirtäminen soveltuu eri-ikäisille lapsille sekä myös erityisopetuksen ja kuntoutuksen apuvälineeksi.

<https://www.koulutus.fi/koulutukset/hameen-kesayliopisto/laulupiirtamisen-perusteet-koulutus-818006>

❖ **Kaltoinkohtelun ja traumojen vaikutus lapseen -koulutus**

Koulutuksessa tutustutaan kaltoinkohtelun ja traumojen vaikutuksiin lapsissa, traumalapsen kohtaamiseen ja heidän kanssaan työskentelyyn. Koulutukseen on varattu aikaa kysymyksille ja keskustelulle. Koulutus sopii kaikille, jotka kohtaavat työssään traumalapsia, mm. päiväkodin ja koulun henkilökunta, lastensuojelun henkilöstö, sosiaalityöntekijät, terveydenalan työntekijät.

<https://www.koulutus.fi/koulutukset/paijat-hameen-kesayliopisto/kaltoinkohtelun-ja-traumojen-vaikutus-lapseen-820569>

❖ **Lapset puheeksi -menetelmäkoulutus**

Lapset puheeksi -menetelmä on lapsen kehityksen tukemiseen kehitetty työmenetelmä, joka perustuu tietoon lasta suojaavista tekijöistä ja pärjäävyydestä. Lapset puheeksi -työtä tehdään mm. varhaiskasvatuksessa, koulussa sekä lasten, nuorten ja aikuisten palveluissa. Lapset puheeksi -koulutus antaa pätevyyden itsenäisesti toteuttaa Lapset puheeksi -keskustelun ja -neuvonpidon.

<https://www.koulutus.fi/koulutukset/profami-oy/lapset-puheeksi-menetelmakoulutus-802668>

❖ **Vuorovaikutusvälineitä lasten ja nuorten kanssa keskusteluun -koulutus**

Koulutuksen tavoitteena on antaa uusia luovia reittejä omaan työhön eri asiakasryhmien kanssa ja innostaa uusien menetelmien äärelle. Kokemuksellisuuden lisäksi koulutus tarjoaa tietoa luovuuden hoitavuudesta sekä suhdekeskeisen hoidon ja ajattelun tärkeydestä. Koulutus on tarkoitettu kaikille aiheesta kiinnostuneille sosiaali-, terveys- ja kasvatusalan ammattilaisille.

<https://www.koulutus.fi/koulutukset/psyko-team/vuorovaikutusvalineita-lasten-ja-nuorten-kanssa-keskusteluun-698106>

❖ **Lapsi, jolla on tunnekyymiä piirteitä - miten suhtautua ja hoitaa? -koulutus**

Koulutuksessa pohditaan, mitä ovat lasten ja nuorten tunnekyymät piirteet ja mitä ne ennustavat. Miten tunnekyymyyttä voi ennaltaehkäistä ja huomioida tunnekyymien piirteiden käsittelyä omassa työssä.

<https://www.koulutus.fi/koulutukset/psyko-team/lapsi-jolla-on-tunnekyymia-piirteita-miten-suhtautua-ja-hoitaa-611112>

LÄHTEET

Elämän erilaiset kriisit. 2010. Duodecim. Terveyskirjasto. Viitattu 31.5.2017.

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=onn00125

Eriksson, E. & Arnkil, T. 2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes. Viitattu 13.2.2017.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1

Hakomäki, H. 2018. Tarinasäveltämien. Viitattu 13.9.2018.

<http://www.tarinasaveltaminen.fi/index.php?pinc=11>

Halme, R. & Susi, M. Kohtaamisia nukketatterin keinoin. Viitattu 20.9.2018.

http://auraofpuppets.com/hallinta/wp-content/uploads/2018/01/KohtaamisiaNK_screen.pdf

Hedrenius S. & Johansson S. 2016. Kriisituki, ensiapua onnettomuuksien, katastrofien ja järkyttävien tapahtumien käsittelyyn. Tallinna: Printon.

Hiljanen, A. 2011. Perheväkivaltaa kokeneiden alle 10 vuotiaiden lasten auttaminen Porin turvakoti Esikossa. Viitattu 21.7.2016.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/25936/hiljanen_anette.pdf?sequence=1

Huolen puheeksi ottaminen. 2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 8.10.2018.

https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistointa/huolen-puheeksi-ottaminen

Huolen vyöhykkeet 2014. THL. Viitattu 5.2.2017

https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistointa/huolen-puheeksi-ottaminen/huolen-vyohykkeet

Hyvinkään Seudun Mielenterveysseura ry. Mielenterveysseurat. Viitattu 18.9.2018.

<http://www.mielenterveysseurat.fi/hyvinkaa/>

Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2011. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. 2.muuttumaton painos. Hämfeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Kriisit kuuluvat elämään. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 2.6.2017.

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/kriisit-kuuluvat-el%C3%A4m%C3%A4%C3%A4n>

Lapsi ja kriisi. 2017. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 31.5.2017.

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kriisityo/lapsi-ja-kriisi>

Lastensuojelu ja kriisityö. 2016. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 31.5.2017.

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kriisityo>

Lastensuojelun käsikirja. 2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 4.10.2018.

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyomenetelmat/huolen-vyohykkeisto-ja-huolen-puheeksiottaminen>

Laulupiirtämisen menetelmä. 2018. Laulau. Viitattu 8.10.2018.

<https://www.laulau.fi/28>

Miten tuen lasta kriisissä? Suomen mielenterveysseura. Viitattu 31.5.2017.

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/kriisit/miten-tuen-lasta-kriisiss%C3%A4>

Poijula S. 2016. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. 3., uudistettu painos. Helsinki; Kirjapaja.

Sadutus. 2018. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 19.9.2018.

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyomenetelmat/sadutus>

Satuhieronta. Hyvinvoiva perhe. Viitattu 20.9.2018.

<http://hyvinvoivaperhe.fi/category/perheille/satuhieronta/#>

Shokista uuteen alkuun. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 2.6.2017.

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/kriisit/shokista-uuteen-alkuun>

Suomen Theraplay-yhdistys ry. Mitä on theraplay-terapia? Viitattu 6.12.2016.

<http://www.theraplay.fi/index.php?k=4194>

Surun ja kriisin kohtaaminen varhaiskasvatuksessa. 2010. Varhaiskasvatus. Ylöjärven kaupunki. Viitattu 20.9.2018.

<https://docplayer.fi/2808852-Surun-ja-kriisin-kohtaaminen-varhaiskasvatuksessa.html>

Traumaattinen kriisi. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 2.6.2017.

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/kriisit/traumaattinen-kriisi>

Traumaattisen kriisin vaiheet. 2018. Tukinet. Viitattu 22.10.2018.

https://www.tukinet.net/aineisto/aineisto_tiedot.tpl?id=621

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016. Opetushallitus. Viitattu 22.3.2018.

http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Vuorovaikutustaitoja voi oppia. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 19.9.2018.

<https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/ihmissuhteet/vuorovaikutustaitoja-voi-oppia>

LIITTEET

Liite 1:

Verkostotutkimus ja kehittämismenetelmät
T. E. Arnikl & E. Eriksson

Verkostotutkimus ja kehittämismenetelmät
T. E. Arnikl & E. Eriksson

HUOLEN PUHEEKSIOTON ENNAKOINTILOMAKE

Lomake on suunniteltu sähköiseksi lomakkeeksi. Voit kirjoittaa vastaukset suoraan lomakkeeseen.

Lomake on tarkoitettu tueksi tilanteissa, joissa:

- Sinulla on huolta lapsen/nuoren hyvinvoinnista
- Et ole syystä tai toisesta ottanut asiaa selvästi puheeksi huoltajien kanssa ja
- Haluat kehittää huolen ilmiämisestä osana työtäsi lasten ja nuorten hyväksi

Lomakkeessa on kolme osaa:

- 1) **A osa** on tarkoitettu täytettäväksi silloin kun olet valitsemassa tilannetta, jossa aiot kehittää huolen aiheesi puheeksiottamista.
- 2) **B osa** on tarkoitettu täytettäväksi silloin, kun olet juuri valmistautumassa tapaamaan lapsen/nuoren huoltajan tai huoltajat. Voit käyttää lomaketta myös muiden lapselle tärkeiden aikuisten kanssa.
- 3) **C osa** on tarkoitettu täytettäväksi pian tuon tapaamisen jälkeen.

A. Täytä, kun valitset tilannetta (kysymykset 1-3)

1a. Perustiedot lapsesta/nuoresta, perheestä (ilman tunnistetietoja)

1b. Perustiedot sinusta: toimipisteesi, ammattisi

2. Keitä perheenjäseniä tapaat ja mitä teet heidän kanssaan?

3a. Mistä olet huolissasi lapsen/nuoren tilanteesta?

3b. Mitä tapahtuu, jos et ota huoltasi puheeksi?

3c. Mille vyöhykkeelle huolesi sijoittuu?

Pieni huoli Huolen harmaa vyöhyke Suuri huoli

B. Täytä ennen tapaamista (kysymykset (4-8))

4. Missä asioissa (arvioisi mukaan) lapsen/nuoren huoltaja/t kokee saavansa sinulta tukea?

Onko asioita, joissa hän/he voi kokea sinut uhkaavaksi?

Tuki:

Uhka:

5.a. Mitä voimavaroja lapsessa/nuoressa ja hänen tilanteessaan näet ja mitä voisit niistä kertoa huoltajalle/huoltajille?

5.b. Mitä sinä ja huoltaja(t) voisitte tehdä tahoillanne ja/tai yhdessä lapsen/nuoren tilanteen parantamiseksi?

6. Miten otat huolesi ja yhteistyötoiveesi esille? Sanoita; mieti vaihtoehtoisia tapoja ilmaista huolesi, se miten kerrot voimavaroista ja ehdotat yhteistyötä

7a. Ennakoin mitä tapahtuu puheeksiottamistilanteessa. Kuka reagoi ja miten?

7b. Ennakoi mihin puheeksiottaminen johtaa lähitulevaisuudessa?

Jos ennakoit, että puheeksiottaminen heikentää mahdollisuuksia huojeetaa lapsen/nuoren tilannetta, palaa pohtimaan a) missä todella tarvitset huoltajan/huoltajien apua ja b) miten saat tuon avun; eli sanoita yhteistyötarjojesi uudestaan.

8. Millainen tila ja aika olisi tällaiselle kohtaamiselle otollinen eli milloin ja missä otat asian puheeksi?

C. Täytä pian tapaamisen jälkeen (kysymykset 9-11)

9. Miten toteutit puheeksiottamisen?

10. Mitkä olivat tunnelmasi puheeksioton

a) alla:

b) aikana:

c) jälkeen:

11.a. katso ennakoitejasi kysymyksessä nro 7. Tapahtuiko niin kuin ennakoit vai jotakin muuta? Koitko jotain yllättävää?

11.b. Miltä toiminta lapsen/nuoren tilanteen helpottamiseksi nyt näyttää? Mikä herättää toiveikkuuttasi? Mikä huolestuttaa edelleen?

11.c. Mitä aiot tehdä tämän huolesi vähentämiseksi?